T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
EĞİTİMDE PSİKOLOJİK HİZMETLER ANABİLİM DALI
(REHBERLİK VE PSİKOLOJİK DANIŞMANLIK PROGRAMI)

LİSE ÖĞRENCİLERİNDE ANNE VE BABA İLE İLİŞKİLERİN BENLİK SAYGISINI YORDAMA GÜCÜ VE BAZI DEMOGRAFİK DEĞİŞKENLERLE İLİŞKİLERİNİN İNCELENMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Zeynep GÖKALP

Ankara
Mayıs, 2009

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
EĞİTİMDE PSİKOLOJİK HİZMETLER ANABİLİM DALI
(REHBERLİK VE PSİKOLOJİK DANIŞMANLIK PROGRAMI)

LİSE ÖĞRENCİLERİNDE ANNE VE BABA İLE İLİŞKİLERİN BENLİK SAYGISINI YORDAMA GÜCÜ VE BAZI DEMOGRAFİK DEĞİŞKENLERLE İLİŞKİLERİNİN İNCELENMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Zeynep GÖKALP

Danışman: Doç. Dr. Seher Aydemir Sevim

Ankara
Mayıs , 2009

Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğü'ne

Bu çalışma jürimiz tarafından Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Programında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan ……..

Üye ……..

Üye ……..

Üye ……..

Onay
Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

…./…./2009

Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ

Uzun ve zorlu geçen bir çalışma döneminin ardından tamamladığım tezimde, sonu gelmeyen çevirilerimde bana yardımcı olan ağabeyim Cem Gökalp ve arkadaşım Seda Yüce'ye, yardımlarını benden esirgemeyen arkadaşlarım Salih Cebeci, Işıl İşler, Nükhet Onur, Arzu Buyruk Genç, Merve Kara ve Ece Cehiz'e; uzun çalışma sürecinde beni nazlandıran babannem Peyman Gökalp, anneannem Fahriye Seymen, teyzem Müjgan Karasu, halam Güler Gökalp'e; sayısız kez beni Ankara'da misafir eden ve rahat etmem için ellerinden geleni yapan Nur Cehiz'e ve Sibel-Emre Eldemir'e, motivasyonum düştüğünde arayıp destek aldığım sınıf arkadaşlarım Gürcan Şeker ve Seda Çakır'a, yetersiz hissettiğim zamanlarda çalışma ve emeğimi takdir ederek bana destek olan annem Türkan Gökalp ve babam Zafer Gökalp'e, geliştirdiği ölçeği ile ilgili bilgi paylaşımının yanı sıra benimle yol gösterici deneyimlerini paylaşmaktan çekinmeyen Sayın Doç. Dr. Demet Erol Öngen'e, yoğun çalışmaları arasında bana da değerli zamanını ayıran danışmanım Sayın Doç. Dr. Seher Sevim'e ve jüri üyelerim olan Sayın Doç. Dr. Nükhet Demirtaşlı ve Sayın Yrd. Doç. Dr. Metin Pişkin'e çok teşekkür ediyorum.

Zeynep Gökalp

ÖZET

LİSE ÖĞRENCİLERİNDE ANNE VE BABA İLE İLİŞKİLERİN BENLİK SAYGISINI YORDAMA GÜCÜ VE BAZI DEMOGRAFİK DEĞİŞKENLERLE İLİŞKİLERİNİN İNCELENMESİ

Gökalp, Zeynep
Yüksek Lisans, Rehberlik ve Psikolojik Danışma Programı
Tez Danışmanı: Doç. Dr. Seher Aydemir Sevim
Mayıs 2009, 107 + viii sayfa

Bu araştırmanın amacı, lise öğrencilerinin genel, sosyal, ev-aile ve okul-akademik benlik saygısını; cinsiyet, sınıf düzeyi, anne ilişkileri (sevgi gösterme ve özgürlük tanıma) ve baba ilişkilerinin (sevgi gösterme ve özgürlük tanıma) yordama gücünü incelemektir. Araştırmaya, İstanbul ili merkezindeki, Samandıra Lisesi, Medine Tayfur Sökmen Lisesi, Hasan Şadoğlu Lisesi, Rezan Has Lisesi, Özel Bostancı Doğa Lisesi ve Kadıköy Anadolu Lisesi'nin, dokuzuncu, onuncu ve onbirinci sınıf öğrencilerinden 486 öğrenci katılmıştır.

Araştırma grubuna "Coopersmith Benlik Saygısı Envanteri" ve "Ergen-Anne ve Ergen-Baba İlişkileri Ölçeği" uygulanmıştır. Yapılan çoklu doğrusal regresyon analizi sonucunda**;** cinsiyetin, lise öğrencilerinin sosyal ve okul-akademik benlik saygısını anlamlı bir şekilde yordadığı bulunmuştur. Sınıf düzeyi, lise öğrencilerinin genel benlik saygısını anlamlı düzeyde yordarken; sosyal benlik saygısı için yalnız onuncu sınıf düzeyi anlamlı bir yordayıcı olarak bulunmuştur. Anne ilişkileri boyutlarından annenin sevgi göstermesi, sadece ev-aile benlik saygısı için anlamlı bir yordayıcı iken, annenin özgürlük tanıması bütün benlik saygısı boyutlarının anlamlı düzeyde yordayıcısı olmuştur. Baba ilişkileri boyutları olan, babanın sevgi göstermesi ve babanın özgürlük tanıması değişkenlerinin her ikisi de, genel ve ev-aile benlik saygısını anlamlı düzeyde yordamıştır.

ABSTRACT

HIGH SCHOOL STUDENTS` MOTHER-ADOLESCENT AND FATHER-ADOLESCENT RELATIONSHIPS AS PREDICTORS OF SELF ESTEEM AND THE CORRELATIONS WITH CERTAIN DEMOGRAPHIC VARIABLES

Gökalp, Zeynep

Master Dissertation, Guidance and Psychological Counseling Department

Supervisor: Assist. Prof. Dr. Seher Aydemir Sevim

May 2009, 107 + viii pages

In this study gender, grade level, mother relationships (affection and independence granting) and father relationships (affection and independence granting) are examined as predictors for self esteem dimensions (general, social, home/parents and school/academic self esteem) of high school students. The study involved 486 students in 9th, 10th and 11th grade from Samandıra High School , Medine Tayfur Sökmen High School, Hasan Şadoğlu High School, Rezan Has High School, Bostancı Doğa High School and Kadıköy Anatolian High school located in İstanbul city center.

"Coopersmith Self Esteem Inventory" and "Adolescent-Mother and Adolescent-Father Relationships Scale" were applied to the study group. At the end of the Multiple Linear Regression analysis the results showed that gender is significant predictor of social self-esteem and school-academic self esteem for high school students. Conclusions include that grade level is a significant predictor of general self esteem and for only 10th grade level it is a significant predictor of social self esteem. While affection from mother is only a significant predictor of home/family self esteem, independence granting from mother is found as a significant predictor for all dimensions of self esteem. On the other hand, affection and independence granting from father are significant predictors of general and home/family self esteem.

İÇİNDEKİLER

Sayfa

JÜRİ ÜYELERİNİN İMZA SAYFASI i
ÖNSÖZ ii
ÖZET iii
ABSTRACT iv
İÇİNDEKİLER v
TABLOLAR LİSTESİ viii

BÖLÜM 1

GİRİŞ 1
Problem. 1
Amaç 6
Önem 6
Sayıtlılar 8
Sınırlılıklar 8
Tanımlar 8

BÖLÜM 2

KURAMSAL ÇERÇEVE VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR 9
Benlik Saygısı İle İlgili Kavramlar ve Tanımlar 10
Ergenlikte Benlik Saygısı 15
Yaş ve Ergenlerde Benlik Saygısı 19
Cinsiyet ve Ergenlerin Benlik Saygısı 21
Ergenlikte Anne ve Baba İle İlişkiler 24
Benlik Saygısının Gelişiminde Anne ve Baba İle İlişkilerin Yeri 29
Ergenlerde Anne Baba İlişkileri ve Benlik Saygısı İle İlişkili Araştırmalar 34
Yurt Dışında Yapılan Araştırmalar 34
Türkiye'de Yapılan Araştırmalar 37

BÖLÜM 3

YÖNTEM 41
Araştırmanın Modeli 41
Araştırma Grubu 41
Veri Toplama Araçları 42
Coopersmith Benlik Saygısı Envanteri 43

Ergen-Anne ve Ergen-Baba İlişkileri Ölçeği.....47
Verilerin Toplanması..... …….....48
Verilerin Analizi.....48

BÖLÜM 4

BULGULAR 51

Değişkenlere İlişkin Betimsel İstatistikler.....51
Değişkenler Arası Korelasyonlar..... 52
Benlik Saygısı Boyutlarını Yordayan Değişkenlere İlişkin Bulgular. 56
Genel Benlik Saygısının Yordayan Değişkenlere İlişkin Bulgular.....56
Sosyal Benlik Saygısının Yordayan Değişkenlere İlişkin Bulgular.....58
Ev-Aile Benlik Saygısının Yordayan Değişkenlere İlişkin Bulgular.....60
Okul-Akademik Benlik Saygısının Yordayan Değişkenlere İlişkin Bulgular.....61

BÖLÜM 5

TARTIŞMA VE YORUM 66

Kişisel Değişkenler ve Benlik Saygısı 66
Cinsiyet 66
Sınıf Düzeyi.....71
Anne ve Baba İle İlişkiler ve Benlik Saygısı .....…….....74
Sevgi Gösterme 74
Özgürlük Tanıma.....78

BÖLÜM 6

SONUÇ VE ÖNERİLER.....87

Sonuç.....87
Öneriler 88

KAYNAKÇA..... 89

EKLER.....105

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo No		Sayfa No
1	Araştırma Grubuna Ait Kişisel Bilgiler	69
2	Değişkenlere Ait Aritmetik Ortalama ve Standart Sapma Değerleri	79
3	Dummy Değişkenlerin Açıklaması	80
4	Genel, Sosyal, Ev-Aile, Okul-Akademik Benlik Saygısı ve Yordayıcı Değişkenler Arasındaki İlişkiler	81
5	Genel Benlik Saygısını Yordayan Değişkenler	85
6	Sosyal Benlik Saygısını Yordayan Değişkenler	88
7	Ev-Aile Benlik Saygısını Yordayan Değişkenler	90
8	Okul-Akademik Benlik Saygısını Yordayan Değişkenler	93

I. GİRİŞ

Bu bölümde, araştırmanın problemi, amacı, önemi, sınırlılıkları ve önemli kavramlarının tanımlarına yer verilmektedir.

Problem

Benlik (self), bir kişi için o kişiyi oluşturan öğelerin bütünüdür. Benlik kavramı, kişinin benliğinin tamamını ya da bir bölümünü değerlendirmesi sonucunda oluşan fikirleri iken; benlik saygısı, bu değerlendirme sonucunda kendi benliğinden duyduğu memnuniyet düzeyidir (Hamachek,1995). Benlik saygısı ile ilgili yapılan ilk çalışmalarda, kişilerin kendilerine ilişkin genel duygularına odaklanılırken, günümüzdeki çalışmalarda kişilerden kendilerini çeşitli boyutlarda değerlendirmeleri istenmekte, benlik saygısı çok boyutlu olarak incelenmektedir. Bireyin; kendine dönük genel olumlu veya olumsuz tutumu olarak tanımlanan, genel benlik saygısının (Rosenberg, 1979) yanı sıra; çeşitli durumlarda bireyin kendini ne kadar değerli gördüğüne işaret eden, durumlara özgü benlik saygıları da vardır (Pişkin, 2003). Bir bireyin belli bir duruma ilişkin benlik saygısının yüksek ya da düşük olması, o bireyin genel benlik saygısını da etkileyebilmektedir.

Benlik saygısının ilk yıllardaki gelişimi; Erikson'un tanımladığı psikososyal gelişim dönemleri ile ele alınabilmektedir. Bilindiği gibi, Erikson insanın bütün yaşam döngüsünü, sekiz döneme bölmüştür. Bu dönemlerden ilki olan "Temel güvene karşı temel güvensizlik" döneminin başlıca görevi, bebeğin güvensizliğe karşın uygun bir güven oranını kazanmasıdır (Miller, 2008). Bebeklikte sağlanan güvenin toplamı, anne-bebek ilişkisinin niteliğine bağlıdır. Anne, bir yandan

bebeğin gereksinimlerini duyarlı bir bakımla karşılayarak; bir yandan da kültürünün yaşam biçiminin güvenli çatısı içinde, bebeğine güvene değer bir kişi olduğuna ilişkin güçlü bir duygu vererek, çocuğunda bir güven duygusu yaratır. Bu güven duygusu da bebeğe özgü bir ego kimliği duygusunun temelini oluşturur. Bu da sonradan, "iyiyim" duygusu, kendi olma duygusu ve güvenilen biri durumuna gelme duygusu ile birleşecektir (Erikson, 1984). İkinci gelişim dönemi olan "Özerkliğe karşılık Utanç ve Kuşku" döneminde kas kontrolünün kazanılması ve özerklik duygusu ile birlikte çocuğun benlik saygısı artar. Çocuk eğer bu dönemde anne babası tarafından aşırı derecede denetlenirse; çocukta kendinden kuşku duymaya ve utanmaya yönelik kalıcı bir eğilim oluşur (Erikson, 1984).

Anababa ile ilgili pek çok değişken, çocukların benlik gelişimine etki etmektedir. Coopersmith (1974), çocuklarda benlik saygısının gelişimi ile yakından ilgili olan belirli aile ve anababa özelliklerini sıralamıştır. Bunlardan ilki, anababanın çocuğuna tutarlı ve iyi tanımlanmış sınırlar koyması; diğeri de, çocuğun anababası tarafından kabul görmesidir. Yörükoğlu (1990) ise, ilgi konusunun önemine değinerek; ilgisizlik ve ihmalin, çocuğa değer vermeme anlamına geldiğini belirtmektedir. Çocuğu ihmal etmek, çocukta umutsuzluğa, kendini değersiz görmeye yol açmaktadır. Cezalandıran baba bile çocuğunu düzeltmeye çalıştığı için, bir anlamda ilgili babadır (Yörükoğlu, 1990). Bunlara ek olarak, anne ve babasının çocuklarından beklentileri de çocuğun benlik saygısı gelişimini etkiler. Anababadan gelen başarılı olma baskısının yüksek olması ergenlerde benlik saygısını olumsuz yönde etkilerken; anababa tarafından konulan hedeflere ulaşabilme duygusu da benlik saygısına olumlu etkide bulunur (Eskilson, Wiley, Muehlbauer ve Dodder, 1986; Akt. Noller, 1995). Anne babanın çocuğundan beklentisinin hiç olmaması da, benzer şekilde, çocuğun başarısızlığına neden olur (Pişkin, 2003). Bazı diğer anne baba davranışları da çocukların benlik saygısını olumsuz etkileyebilmektedir. Bunlar; tutarsız davranma, olumlu geri bildirim vermeme, dinlememe, reddetme, uyumsuz model

olma ve çocukları belli bir örüntüde davranmaya zorlamadır (Meggert, 1996; Akt. Korkut, 2004).

Ailenin dengesi, çocuğunun ergenlik dönemine girmesi ile bozulur. Biyolojik ve psikolojik değişiklikler sonucunda ergenin bu dönemde bağımsızlık arama davranışı artar. Böylece anababası için, ana-baba-çocuk arasında otoritenin tek yönlü olduğu bir ilişki biçiminden, iki tarafın da eşit olduğu bir ilişki biçimine geçiş zorunluluğu doğar. Grotevant ve Cooper (1986), anne babanın ergenle ilişkisinin kalitesinin; ergenlikte anababa-çocuk ilişkisinin tekrar müzakere edilip, anababanın ergenin fikirlerine daha fazla saygı gösterir hale gelmesine ve ergenin kendi hayatını kontrol etmesine daha çok izin vermesine bağlı olduğunu belirtmektedir (Akt. Noller, 1995). Rollerin, kuralların ve ilişkilerin tekrar müzakere edilmesini sağlamaktan başka, ergenle ailesi arasındaki iletişimin başka işlevleri de vardır. Bunlar; kimliğin keşfi için uygun ortam sağlama, uygun şekilde model olarak problem çözmeyi öğretme, ergenin kendi hayatını etkileyen önemli kararları vermesini sağlama ve benlik saygısını artırmadır (Noller,1995).

Ailelerinin bazı özellikleri, ergenlerin yetişkinliğe geçerken gösterecekleri yeterlilik ve güvenin belirleyicisi olmaktadır. Bu özellikler; aile bireyleri arasındaki çatışmanın miktarı, aile bağlarının yakınlığı, özerklik ve bağımsızlık konusunda anababanın ergeni ne kadar cesaretlendirdiği, anababanın verdiği sevgi ve destek miktarı ile arzuladığı kontrolün derecesidir (Noller, 1995). Ergenin anne babasından algıladığı yakın ilgi ve destek onu daha fazla özerk olmaya güdülemektedir (Hines, 1997; Akt. Musaağaoğlu ve Güre, 2005). Yakınlık ve kontrol arasındaki dengenin kurulması ergenin ailesinin başarması gereken önemli bir iştir (Noller, 1995). Güngör (2000), ergenin benlik değerlendirmeleri üzerinde anababaların kabul ve ilgisinin olumlu, sıkı denetiminin ise olumsuz etkisi olduğunu ortaya koymuştur. Sıkı denetlenen ergenin özerkliğini kazanamayıp, sağlıklı bir kimlik geliştirememesi böylece benlik saygısının düşük olması, beklenir bir durumdur. Görüldüğü gibi, ergenin anababasından sevgi

görmesi ve anababasının ona tanıdığı özgürlük, ergenin özerkliğini kazanması ve benlik saygısı gelişimi için önemli iki unsurdur.

Ergenlerin benlik saygısı gelişiminde anne ilişkilerinin önemli bir yeri vardır. Anneler, babalara göre ergen çocuklarının yaşamlarıyla daha ilgilidir (Updegraff, McHale, Crouter ve Kupanoff, 2001) ve ergenler de önemli konularda daha çok anneleriyle iletişim içindedir (Güngör, 1989; Noller ve Callan, 1990). Babalar ise genellikle uzak otorite figürleri olarak algılanırlar. Ergenler babalarına daha çok nesnel bilgi almak üzere başvururlar, nadiren destek ve rehberlik için babalara yönelirler (Steinberg, 2007). Yapılan çalışmalarda lise öğrencilerinin annelerinden algıladığı kabul ve ilgi düzeyinin, babalara göre daha yüksek olduğu ortaya konmuştur (Güngör, 2000; Sümer ve Güngör, 1999).

Araştırmaların bazılarında ergenin benlik saygısı için anne ile ilişkiler daha önemli görülürken (Enright ve Ruzicka, 1989; Hoffman, Ushpiz ve Levy-Shiff, 1988), Türkiye'de yapılan birçok araştırmada da ergenin benlik saygısı için baba ile ilişkilerin daha önemli olduğu bulunmuştur (Erol, 2004; Maşrabacı, 1994; Sümer ve Güngör, 1989). Görüldüğü gibi, ergenin benlik saygısı açısından anne ve baba ilişkilerini karşılaştıran araştırmaların sonuçları arasında bir fikir birliği yoktur.

Benlik saygısının, ergenlik yılları boyunca değişim göstermesi beklenir. İlk ergenlik sorunlarının atlatılmasıyla benlik saygısının arttığı (Von Der Lippe ve Moller, 2000); orta ergenlik dönemi olan lise yıllarında benlik saygısının daha durağan hala geldiği ve orta ergenlikten genç yetişkinliğe kadar olan dönemde de benlik saygısının değişmediği (Leondari ve Syngollitou, 1998; Yenidünya, 2005) ya da giderek artış eğiliminde olduğu (Başkara, 2002; Mullis, Mullis ve Normandin, 1992) çalışmalarda ortaya konmuştur. Fakat benlik saygısının ergenlik ve genç yetişkinlikte dalgalı bir yapı sergilediği de iddia edilmektedir (Baldwin ve Hoffmann, 2002). Benlik saygısının ergenlik yılları boyunca gösterdiği değişim açısından araştırma sonuçları çeşitlilik göstermektedir.

Kız ve erkek ergenlerin benlik saygısı arasında fark olup olmadığı araştırmalarda sıkça incelenmekte olan bir konudur. Pek çok çalışmada kızların benlik saygısı erkeklerden düşük bulunmuştur (Erim, 2001; Quatman ve Watson, 2001). Fakat kızların daha yüksek benlik saygısı puanları aldığı (Erol, 2004; Hamarta, 2004) veya cinsiyetin fark yaratmadığı (Aktuğ, 2006; Josephs, Markus ve Tafarodi, 1992) araştırma sonuçları da vardır. Ergenlerin benlik saygısında cinsiyet farklılıkları ile ilgili araştırma sonuçları birbirinden farklıdır.

Ergenlikte benlik saygısı ile ilgili yapılmış araştırmaların çoğunun, genel benlik saygısını incelediği; sosyal, akademik ve aile gibi alanlarda benlik değerlendirmelerinin ele alınmadığı dikkati çekmektedir. Oysa gençlerin değişik alanlarda kendilerini değerlendirdikleri ve gencin bu alanların her birinde, kendini farklı değerlendirebileceği bilinmektedir (Steinberg, 2007). Bu nedenle günümüzde yapılan çalışmalarda, benlik saygısı gelişen bir yapı olarak ele alınmakta ve benliği çoklu boyutlara ayırarak değerlendirme yoluna gidilmektedir (Wenreich ve Saunderson, 2003).

Tüm bu bilgiler doğrultusunda; bu araştırmada lise öğrencisi ergenlerin genel olarak ve çeşitli alanlarda kendilerini değerlendirmeleri istenmiş; öğrencilerin genel, sosyal, ev-aile ve okul-akademik benlik saygısı incelenmiştir. Literatürde ergenlerin benlik saygısı gelişimi açısından anne ve babanın önemli rolü görülmektedir. Fakat anne ve babalar, çocuklarıyla birbirlerinden çok farklı tarzlarda iletişim kurabilmektedir. Bundan dolayı ergen çocuklarının benlik saygısı gelişimine etkileri de farklı olmaktadır. Önceden belirtildiği gibi; ergen kız ve erkeklerin benlik saygısının karşılaştırılması ve ergenlik yılları boyunca benlik saygısının değişimi konularında da araştırma sonuçları çok değişik sonuçlar göstermektedir. Sayılan bu noktalar göz önüne alınarak, bu araştırmada, lise öğrencilerinin genel, sosyal, ev-aile ve okul-akademik benlik saygısını; cinsiyet, sınıf düzeyi, anne ilişkileri (sevgi gösterme ve özgürlük tanıma) ve baba

ilişkilerinin (sevgi gösterme ve özgürlük tanıma) anlamlı düzeyde yordayıp yordamadığı incelenmektedir.

Amaç

Bu araştırmanın genel amacı, benlik saygısının alt boyutları olan; genel, sosyal, ev-aile ve okul-akademik benlik saygısının yordayıcılarını belirlemektir. Bu amaç doğrultusunda aşağıdaki sorular yanıtlanmaya çalışılmaktadır:

1. Ergenlerin genel benlik saygısını; cinsiyet, sınıf düzeyi, anne ilişkileri (sevgi gösterme ve özgürlük tanıma) ve baba ilişkileri (sevgi gösterme ve özgürlük tanıma) manidar olarak yordamakta mıdır?

2. Ergenlerin sosyal benlik saygısını; cinsiyet, sınıf düzeyi, anne ilişkileri (sevgi gösterme ve özgürlük tanıma) ve baba ilişkileri (sevgi gösterme ve özgürlük tanıma) manidar olarak yordamakta mıdır?

3. Ergenlerin ev-aile benlik saygısını; cinsiyet, sınıf düzeyi, anne ilişkileri (sevgi gösterme ve özgürlük tanıma) ve baba ilişkileri (sevgi gösterme ve özgürlük tanıma) manidar olarak yordamakta mıdır?

4. Ergenlerin okul-akademik benlik saygısını; cinsiyet, sınıf düzeyi, anne ilişkileri (sevgi gösterme ve özgürlük tanıma) ve baba ilişkileri (sevgi gösterme ve özgürlük tanıma) manidar olarak yordamakta mıdır?

Önem

Benlik saygısı, ergenlikte bir çok önemli sonuçla ilişkilerinin gösterilmiş olması açısından, ergenlerin psikolojik gelişimleri ile ilgili temel bir konudur.

Örneğin; ergenlerde benlik saygısı düştükçe, depresyon (Maşrabacı,1994), psikolojik izolasyon, psikosomatik bulgular (Koçak-Torucu,1990), sosyal fobi (Özdemir, 2004), yalnızlık (Karahan ve ark., 2004) ve öfke (Güleç, 2002) artmaktadır. Ayrıca benlik saygısının düşüşü, gençlerde görülen içe yönelim ve dışa yönelim problemlerinin artışını yordamaktadır (Bahçıvan-Saydam ve Gençöz, 2005). Bundan dolayı; ilgili literatür incelendiğinde ergenlerde benlik saygısının, çok çalışıldığı görülmektedir. Bu araştırmada ele alınan cinsiyet ve sınıf düzeyi değişkenleri de önceki pek çok araştırmada incelenmiştir. Bununla birlikte, araştırmaların belirtilen değişkenlerle ilgili sonuçlarında fikir birliği olmadığı görülmektedir. Ayrıca, ergenlik dönemine girişle birlikte çocukların benlik saygısında meydana gelen değişmeler sıklıkla incelenmiş olmakla birlikte, orta ergenlik yılları olan lise yıllarında benlik saygısında yaşanan değişimlere daha az ilgi gösterildiği ve bu konuda tutarlı sonuçlar elde edilemediği görülmektedir.

Ergenlik döneminde ergenin benlik saygısı gelişimine anne ve babanın çok önemli etkileri bulunmaktadır. Anne ve babalar ergen çocuklarının bu dönemde daha fazla arkadaşlarıyla birlikte olması nedeniyle kendi etkilerinin azaldığını düşünmektedirler. Oysa, gençler bu dönemde, aile desteğine her zamankinden daha fazla ihtiyaç duymaktadırlar. Önemli kararlarda öncelikle anne-babasına başvuran genç, aile desteğini bulamazsa arkadaşlarının etkisi altına girmektedir ve bu durum gencin özerkliğini kazanmasını engeller. Anne ve babası ile yakın ilişkiler içinde olan genç ise, aile ortamındaki destekleyici atmosferin etkisiyle bağımsızlaşarak, kimliğini oluşturacak deneyimler içine girer. Ailenin desteğini alan genç, aile içinde söz sahibi olduğunu hissettiğinde, dış dünyada sosyalleşme deneyimleri için kendisine gerekli olan güçleri edinir.

Birey olarak anne ve baba, çocuklarıyla birbirlerinden çok farklı biçimde ilişki kurabilmektedir. Bu durum da, çocuklarının benlik saygısına etkilerinin farklılığına işaret etmektedir. Fakat ergenin anne ve babasıyla

ilişkilerinin incelendiği çalışmalarda, genel eğilim olarak anne ve baba birlikte ele alınmaktadır. Anne ve babanın, ergen çocuklarının benlik saygısına etkilerinin ayrı olarak incelendiği çalışmalar ise oldukça azdır ve bu çalışmalarda da birbiriyle tutarlı olmayan sonuçlara ulaşıldığı görülmektedir. Bu çalışmada ergenin anne ve babası ile ilişkileri ayrı olarak incelenmekte; anne-baba ilişkileri de, sevgi gösterme ve özgürlük tanıma boyutlarına indirgenerek ele alınmaktadır. Bu çalışma, belirtilen şekilde; benlik saygısının çeşitli boyutlarını (genel, sosyal, ev-aile ve okul-akademik benlik saygısı), ergenin anne ve baba ilişkileri ile açıklamayı amaçlayan ilk çalışmadır. Açıklanan yönlerden bu araştırma, ilgili literatüre katkı sağlayacaktır.

Sayıltılar

Katılımcıların, araştırmada kullanılan veri toplama araçlarına doğru ve içten bir şekilde cevap verdikleri varsayılmaktadır.

Sınırlılıklar

Bu çalışma sadece İstanbul ilinin; Kartal, Maltepe ve Kadıköy ilçelerinde gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın sınırlılığı budur.

Tanımlar

Benlik Saygısı: Bireyin kendine karşı takındığı tutumların ifadesi olarak, kişisel değerlilik yargısıdır (Coopersmith, 1967).

Anne-Baba İlişkileri: Anababanın özerklik ve bağımsızlık konusunda ergeni cesaretlendirme düzeyini, ergene verdiği sevgi ve destek miktarı ile ergenden arzuladığı kontrolün derecesini ifade etmektedir (Noller, 1995).

II. KURAMSAL ÇERÇEVE VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

Bu bölümde ilk olarak, benlik saygısı ile ilgili kavramlar hakkında bilgi verilecek ve benlik saygısını açıklayan kuramsal yaklaşımlar anlatılacaktır. Ardından, ergenlik döneminde benlik saygısının gelişimi ve ilgili değişkenler ele alınacaktır. Son olarak da, ergenlerin benlik saygısı gelişiminde anababaları ile ilişkilerinin yeri ele alınacaktır.

Benlik Saygısı İle İlgili Kavramlar ve Tanımlar

Benlik saygısını ele almadan önce "benlik" ve ilgili diğer kavramların ele alınması gerekir. Kaynakların bazılarında "benlik" (self) terimi için "kendilik" ya da "öz" ifadesinin kullanıldığı görülmektedir. "Benlik saygısı" (self-esteem) kavramı için de benzer durum söz konusudur. Psikoloji Terimleri Sözlüğü'nde (Ayvaşık, Er, Kışlak ve Erkuş, 2000) "Self-esteem" ifadesinin Türkçe karşılığı; "benlik saygısı, kendilik değeri, öz saygı, öz değer" olarak belirtilmektedir (s.163). Bu araştırmada "self" için, "benlik" ifadesi; "self-esteem" için de "benlik saygısı" ifadesinin kullanımı uygun görülmüştür.

Benlik; genellikle, bireyin davranış biçimini tespit eden kavramların, değerlerin, amaçların ve ideallerin dinamik organizasyonu olarak tanımlanır (Özoğlu, 1976). Coopersmith (1967) benliği, kişinin kendine karşı, kendisi ile ilgili düşünüşü olarak ele alırken; Rosenberg (1979) bir tutum olarak ele alır. Rosenberg'e (1979) göre benlik daha kararlı bir yapıdır ve tutarlılık gösterir.

Literatür incelendiğinde "benlik saygısı" ile birlikte, "benlik kavramı" (self-concept), "kendini kabul" (self-acceptance), "özgüven" (self-confidence) gibi bir

çok yakın anlamlı kavramın varlığı göze çarpmaktadır. Pişkin (2003) bu durumun, gerçekte ben'e ya da benliğe ilişkin birden çok kavramın varlığından ileri geldiğini belirtmektedir. Araştırmalarda, benlik kavramı ile ilişkili kavramlar arasından en çok benlik saygısı ile ilgili çalışılmaktadır. Bu durum benlik saygısının duygusal rahatsızlıklarla çok ilişkili olmasından kaynaklanmaktadır (Rogers, 1951; Turner ve Vanderlippe, 1958; Wylie, 1961; Akt. Rosenberg, 1979).

"Özgüven" benlik saygısına yakın bir kavramdır ve iki kavram sıklıkla birbiri yerine kullanılır. Özgüven; zorlukları başarıyla yönetmek, engelleri aşmak veya daha genel olarak olayların istenilen şekilde gerçekleşebileceğine olan inançtır. Özgüvende ana nokta bireyin kendi hayatında aktif rol oynamasıdır. Diğer yandan, benlik saygısı; kendini kabullenme, kendine saygı, ve kendi değerini hissetmedir. Benlik saygısı yüksek olan biri, olduğu kişiden hoşnuttur, ancak hatalarının farkındadır ve bunları yenmeyi ümit eder. Özgüven benlik saygısına katkıda bulunabilir ancak ikisi aynı anlama gelmez (Rosenberg, 1979).

Rosenberg (1979), insanoğluna has bir özellik olan, eş zamanlı bir biçimde hem nesne hem de özne olarak hareket edebilme yeteneğini açıklamıştır. Birey, kendi dışında durarak kendine bir nesne gibi bakar, kendini tanımlar, değerlendirir ve kendine cevap verebilir. Yani insan benliği hem özne hem de nesne olmaktadır. Yazar yine, nesne olan benlik (self as object) ve özne olan benlik (self as subject) arası bir ayrım yapmıştır. Nesne olan benlik, yazara göre "benlik kavramı"dır. Yine yazara göre, benlik kavramı, "gerçek benlik" değildir, ondan daha çok benliğin bir resmidir (Rosenberg, 1979). Pişkin (2003) ise benlik kavramını; ideal benlik, benlik imgesi ve benlik saygısı kavramlarını içine alan şemsiye bir terim olarak nitelemektedir.

Rosenberg (1979), "Freud'un Ego'su" ile benlik kavramı arasındaki farklılığa vurgu yapmaktadır. Yazara göre ego; kişinin gerçekle başa çıkabilmesini sağlayan entellektüel süreçler bütünüdür ve düşünme, algılama, hatırlama, neden bulma gibi düşünsel süreçleri kapsar. Bütün bu düşünsel

süreçler bireyin amaçlarına ulaşması için kullanılır. (Rosenberg, 1979). Murphy (1947) ve Allport (1955) da egonun, benlik kavramını geliştirmek ve korumak için çalıştığını ama egonun benlik kavramını oluşturmadığını ortaya koymuşlardır (Akt. Rosenberg, 1979).

Yörükoğlu'ya (1990) göre; "Benlik saygısı, kişinin kendini değerlendirmesi sonunda ulaştığı benlik kavramını onaylamasından doğan beğeni durumudur." (Yörükoğlu, 1990, s.93). Yazar ayrıca, benlik kavramının çarpıtıldığı durumlarda benlik saygısının da gerçekçi olmayacağını belirtmektedir (Yörükoğlu, 1990).

Hamachek (1995) ise benlik, benlik kavramı ve benlik saygısı kavramlarını şu şekilde açıklamaktadır:

> Benlik (self) bir kişinin bilinçli bir şekilde kendi varoluşu olarak adlandırabildiklerinin toplamıdır. Benlik kavramı zaman içinde herhangi bir anda farkındalığımız hakkında sahip olduğumuz fikirlerin ve tutumların özel bir birleşimi anlamına gelir. Benlik kavramı, bireyin benliğinin deneyimlerinden çıkartılan düzenlenmiş bir bilişsel yapı olarak da değerlendirilebilir. Böylelikle, kendimizle ilgili farkındalığımızdan, kendimizi bir varlık olarak nasıl değerlendirdiğimize ilişkin fikirler ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla, benlik kavramı benliğin bilişsel yanıdır. Benlik saygısı ise benliğin duygusal boyutudur. Birey, kim olduğuyla ilgili belirli fikirlere sahip olmasının yanı sıra, kim olduğuyla ilgili belirli duygulara da sahiptir. Böylelikle benlik saygısı bireyin benliği beğenme ve değerli bulma derecesi olmaktadır.

Vasta, Haith ve Miller (1995) da benlik saygısını, kişinin kendini değerlendirmesi ve bu değerlendirmeye ilişkin duygusal tepkileri olarak tanımlamıştır. Yazarlar, benlik saygısının hem bilişsel hem duygusal parçalardan oluştuğunun kabul edildiğini fakat yapılan çalışmalarda genel olarak benlik saygısının bilişsel yönünün ölçümüne yoğunlaşıldığını belirtmişlerdir.

Coopersmith'e (1974) göre benlik saygısı; "Bireyin kendine karşı takındığı tutumların ifadesi olarak, kişisel değerlilik yargısıdır." (s.5). Coopersmith'e (1974) göre yüksek benlik saygısı olan kişiler, kendilerini saygıya ve kabul edilmeye değer, önemli ve yararlı kişiler olarak görme eğilimindeyken; benlik saygısı düşük olanlar kendilerini pek önemli olmayan, sevilebilir özelliklerden yoksun kişiler

olarak görürler ve ek olarak bu kişiler kendilerine ve yeteneklerine güvenememe eğilimindedirler. Coopersmith (1974) ayrıca, yüksek ve düşük benlik saygısı olan kişilerin gelecekle ilgili farklı beklentileri olduğunu, kişilerarası ilişkilerde farklılık gösterdiklerini ve sorunlarla başa çıkmada değişik yaklaşımlara sahip olduğunu ileri sürmektedir.

Rosenberg (1979), yüksek düzey benlik saygısı olan bir kişinin, kendini diğerlerinden üstün ya da aşağıda görmediğini, daha çok kendi değerinin farkında olduğunu belirtmiştir. Bu kişi, meziyetlerini geliştirir, hatalarını fark eder ve bunların üstesinden gelmeyi umut eder. Yüksek düzeyde benlik saygısı olan kişi, kendisini, oldukça iyi ve değerli biri olarak görür. Tam zıttı olarak, düşük düzeyde benlik saygısı olan kişi ise, “kendine saygısı olmayan, kendini değersiz, yetersiz veya insan olarak ciddi şekilde eksik gören kimsedir” (Rosenberg, 1979, s.54). Rosenberg’e göre düşük benlik saygısı, bireyin sosyal bağlamda deneyimlediği güvensizlik ve olumsuz değerlendirmeler; yüksek benlik saygısı ise aile ve akran ilişkileri aracılığıyla oluşan destekleyici nitelikteki referans gruplarının varlığı ile gelişir (Rosenberg, 1979; 1986).

Benlik saygısı kavramının temeli James (1890), Cooley (1902) ve Mead (1934) tarafından yapılan çalışmalara dayanmaktadır. James (1890)’a göre benlik saygısı, kişinin başarısıyla ulaşmak istediği hedeflerin oranına bağlıdır (Akt. Harter, 1993). James’in formülasyonuna göre, bireyler her tutum veya davranışı gözden geçirmezler, daha çok öncelikli olarak başarma özlemi duyduklarına odaklanırlar. Eğer kişi başarmak istediklerini elde edebilirse benlik saygısı yükselir. Tam tersi bir idealini gerçekleştiremezse ve başarısız olursa bu düşük benlik saygısı ile sonuçlanır (Harter, 1993).

James‘in tersine Cooley (1902), benlik saygısının kökeninin sosyal bir doğası olduğunu ileri sürer ve ayna benlik (looking glass self) kavramını tanımlayarak bir ayna metaforu oluşturur (Akt. Harter, 1993). Cooley’e göre benlik, başkalarının kişiye karşı beslediği düşüncelerin görüldüğü sosyal bir

aynaya bakılarak oluşturulur. Başkalarının yansıtılmış değerlendirmeleri olan bu düşünceler daha sonra benlik olarak ortaya çıkar (Harter, 1993). Mead (1934; Akt. Can, 1990) de benzer şekilde; bireyin kendisi hakkında geliştirmiş olduğu tepkilerin, doğrudan diğer insanların ona bakış biçiminden kaynaklandığı görüşünü savunmaktadır. Bu yaklaşım Sembolik Etkileşim Kuramı olarak bilinmektedir (Can, 1990). Mead (1934; Akt. Harter, 1993), diğerleri doğrultusunda geliştirilen düşünceleri "genelleştirilmiş diğer" kavramıyla derinlemesine incelemiştir. Genelleştirilmiş diğer, kişinin hayatında önemli başkalarının kollektif değerlerini temsil eder. Bu bakış açısından bakıldığında, diğerleri, benliği yüksek olarak değerlendirirlerse kişinin benlik saygısı yükselecek; benliği küçümseyecek olurlarsa ise kişinin benlik saygısı düşecektir (Harter, 1993). Mead de Rosenberg gibi, bireyin eş zamanlı olarak hem nesne hem de özne olarak hareket edebilme yeteneğine sahip olduğunun altını çizmektedir (Rosenberg, 1979).

Rosenberg'e (1965) göre benlik saygısı; benlik değerinin, kendini kabulün ve kendine saygının düzeyini içerecek şekilde, bireyin kendine ilişkin genel (global) yargılarını ifade etmektedir (Akt. Hu, Yang, Wang ve Liu, 2008). Rosenberg, genel (global) benlik saygısına önem vermiş; genel benlik saygısını da "Bireyin kendine dönük genel olumlu veya olumsuz tutumu" olarak tanımlamıştır (Rosenberg, 1979, s.85). Coopersmith, genel benlik saygısının dört alana (domain) dayandığını ifade etmektedir. Bu alanlar; anlamlılık, yeterlilik, meziyetler ve güçtür (Hu, Yang, Wang ve Liu, 2008).

Harter (1999), Wagner ve Valtin (2004) gibi araştırmacılar benlik saygısının, spesifik benlik saygılarının toplamı ile sınırlandırılan genel bir benlik kavramı olduğunu iddia etmektedirler (Akt. Hu, Yang, Wang ve Liu, 2008). Hiyerarşik ve çok boyutlu modele (Shavelson, Hubner ve Stanton, 1976) göre ise benlik saygısı, değişik seviyelere sahiptir. En yüksek seviyede genel benlik saygısı, en düşük seviyede spesifik değerlendirmeler ve bağlam içindeki somut davranışlar bulunmaktadır. Alanlara ilişkin benlik saygıları (akademik ve

akademik olmayan benlik saygısı gibi) ise ortada bir yerde bulunmaktadır (Akt. Hu, Yang, Wang ve Liu, 2008).

Crocker ve Wolfe, (2001), Harter (1986) ve James (1890) gibi araştırmacılar, spesifik alanlara ait önemli kendilik değerlendirmelerinin, kişinin genel benlik saygısı üzerinde belirgin etkiye sahip olabileceğini ifade etmişlerdir (Akt. Hu, Yang, Wang ve Liu, 2008). Rosenberg ve çalışma arkadaşları (1995) da özel alanlardaki kendilik değerlendirmelerinin, benlik saygısına ilişkin etkisinin, o alana ilişkin verilen kişisel öneme bağlı olduğunu bulmuştur (Akt. Hu, Yang, Wang ve Liu, 2008). Örnek olarak, bir birey kendini atletik olmadığı şeklinde değerlendirebilir ancak atletiklik onun için gerçek bir emel değilse benlik saygısı bundan olumsuz yönde etkilenmez (Harter, 1993). Pişkin (2003) de; bir bireyin belli bir duruma ilişkin benlik saygısının düşük olmasının; bazı koşullarda bireyin genel benlik saygısını da düşüreceğini belirtmiştir. Bu koşullar; başarısız olunan durumun bireyin çevresindeki insanlar için çok önemli olması, o durumdan bireyin kaçışının mümkün olmaması ve bireyin başarısızlığının süreklilik göstermesi gibi koşullardır.

Akademik, atletik yeterlik ya da sosyal onay gibi alanlardaki değerlendirmeler daha çok bireyin kendi kontrolünde olan alanlardır. Bunun yanında, örneğin fiziksel özellikler kişinin kendi kontrolünde değildir ve diğer insanlar tarafından görülebildiği için fiziksel benlik diğer alanlardan niteliksel olarak farklıdır (Harter,1993; Akt. Steinberg, 2007). Hu, Yang, Wang ve Liu'nun (2008) araştırmasının sonuçlarına göre, genel benlik saygısını; kişinin kendi kontrolünde olan alanlara ilişkin benlik saygıları (beceriler, davranış tarzları ve sosyal düzey), kişinin kendi kontrolünde olmayan alanlara (dış görünüş, milliyet ve aile) göre daha fazla açıklamaktadır.

Ergenlikte Benlik Saygısı

Psikolojik anlamda ergenlik; erinlik ile başlayan zihinsel bir durum, bir tutum ve bir yaşam tarzı anlamına gelmektedir. Ergenlik, birey anababa denetiminden bağımsızlığını kazandığında sona ermektedir ve ergenlik döneminin sona ermesi bireyden bireye farklılık göstermektedir (Hamachek, 1995). Ergenlik dönemini ilk kez bilimsel yönden ve tüm incelikleri ile ele alan G. Stanley Hall olmuştur. Hall'un ergenliğin bir "fırtına ve stres" dönemi olduğunu ilk kez ileri sürdüğünden beri, ergenlik döneminin, yaşam sürecinde diğer dönemlerden daha zor bir dönem olup olmadığı sorgulanmaktadır. Uzun yıllardır, ergenliğin birey için doğal bir bunalım dönemi olduğu düşüncesi kabul edilmiş; bunun nedeninin, ergenliğe özgü stres olduğu söylenmiş; bu durumun da göstergelerinden biri olarak, ergenlerin benlik saygısındaki sorunlar ortaya konmuştur. Önceden yaygın olan görüşlerin tersine, ergenlik şimdi; fırtınalı bir değişimden daha çok, bireyin benlik imgesinin yavaş yavaş değişim gösterdiği bir dönem olarak görülmektedir (Steinberg, 2007).

Hamachek'e (1995) göre ergenlik, benliğin genişlediği ve olgunlaştığı bir dönemdir. Yazara göre; çocukluğu, olumlu toplumsal etkileşim içinde geçen, benlik saygısı ve özgüven için zengin bir temel sağlayan bir ergen, ergenlik dönemini *benliği inceltme dönemi* olarak değerlendirir. Çocukluğunu; çok az amaç ve beklenti, örnek alınacak çok az sayıda yetişkin model, uyulacak çok az sayıda kural ile geçiren bir ergen ise ergenlik dönemini, *benliği tanımlama dönemi* olarak değerlendirir (Hamachek, 1995). Bir başka deyişle, ergenlik dönemini benliği tanımlama dönemi olarak yaşayan ergenin benlik gelişimi, bu dönemde aslında yeni başlamaktadır.

Genç, çocukluğunda dışa dönük olan antenlerini, ergenlikle birlikte kendi içine çevirmeye başlar. Duygularını inceler, bedenini inceler, nasıl bir kişi olduğu, ne olmak istediği konusunda kafa yormaya başlar. Bunlar benlik arayışının belirtileridir. Kendisini aşağı görmekle yüceltmek arasında gider, gelir (Yörükoğlu, 1990). Bireyin bedeni değiştikçe birey gerçekten kendisi olamamaktadır. Öncelikli

olarak fiziksel özellikte olmak üzere yeni bir benlik ortaya çıkmaktadır (Hamachek, 1995). Sayıl, Uçanok ve Güre'nin (2002) 12-14 yaş arası ergenlerle çalıştığı araştırmasında da, altıncı ve yedinci sınıfların benlik tanımlamalarında fiziksel görünümle ilgili ifadelerin önemli bir yer tuttuğu ve sekizinci sınıfta bu nitelikteki ifadelerin anlamlı olarak azaldığı görülmüştür. Bu durum, döneme özgü olarak dikkatin bedene yönelmiş olmasına bağlanmaktadır (Montemayor ve Eisen, 1977; Rosenberg, 1986; Akt. Hamachek).

Harter'a (1999; Akt. Steinberg, 2007) göre; genel olarak, ergenlerin fiziksel benlik saygıları yani görünüşlerine ilişkin ne düşündükleri, genel benlik saygısının en önemli yordayıcısıdır. Çekici bir görünüme sahip olma, ergenin, olumlu bir beden imgesine sahip olarak, kendisi hakkında daha olumlu düşünmesine (Güleç, 2002) ve benlik kavramından daha hoşnut olmasına (Rosen ve Ross, 1968; Akt. Canpolat, Örsel, Akdemir ve Özbay, 2003) neden olmaktadır. Canpolat ve arkadaşlarının (2003) çalışmasında da ergenlerde benlik değeri ve benlik kavramının, ergenin doğrudan kilosundan değil, öznel olarak bedeninden hoşnut olup olmamasından etkilendiği gösterilmiştir. Silberstein ve ark. (1988), beden imgesi hoşnutsuzluğunun özünde, algılanan benlik ve ideal benliğin olduğunu söyleyerek, içselleştirilmiş ideallere ulaşamamanın benlik değerine zarar vereceğini ileri sürmüşlerdir (Akt. Canpolat ve ark., 2003). İdeal beden imgesi, gencin yaşadığı toplumun standartları ile ilgilidir. Toplumun bu standartları gencin benlik algısını da belirler. Obez ergenler kendi bedenlerini iğrenç ve tiksindirici bulur, başkalarının da kendisini küçük gördüğünü düşünür. Bu nedenle olumsuz benlik kavramına sahip olurlar ve sosyal işlevleri de bozulur (Çetin, 2001).

Ergen; başkalarının, özellikle de değer verdiği insanların gözünde nasıl birisi olarak görüldüğüne önem verir. Anne, babanın ve arkadaşlarının ergenle olan ilişkisi ergenin benlik değerine katkıda bulunur (Kulaksızoğlu, 2002). Çocuk bu dönemde, diğerlerinin bakış açısını almada o kadar başarılı olur ki diğer insanların kendi hakkındaki düşünceleri ile ilgili bir takıntısı oluşur (Elkind, 1980;

Hart, 1988; Akt. Vasta ve ark.1995). Vasta ve arkadaşlarına (1995) göre; çocuğun diğer insanların fikirleri ile ilgili kaygıları ve benlik bilincinin (self-consciousness) artması ile on iki yaş civarında benlik saygısında geçici düşüşe neden olmaktadır. Benlik bilincinin bu artışı daha eleştirel kendilik değerlendirmesine, bu da daha düşük benlik saygısına yol açar (Adams, Abraham ve Markstorm, 1987; Akt. Vasta ve ark.1995).

Ergenler tipik olarak kendileriyle öyle uğraşırlar ki, kendi bilişsel uğraşları ile diğerlerinin ne düşündüğü arasındaki ayrımı yapmada başarısız olurlar. Diğer insanların da kendi davranışları ve dış görünüşüyle çok ilgili olduğunu varsayar. Bu anlamda Elkind, ergenin sürekli olarak bir "düşsel seyirci kitlesi" yapılandırdığını, ona tepkide bulunduğunu öne sürmüştür (Hamachek, 1995). Düşsel seyirci, gelişmekte olan benliğin olası hipotetik tepkilere karşı sınanmasının bir yoludur. Bu süreç yardımıyla ergen; kendini anlar ve kendi benlik algısı ile diğerlerinin onunla ilgili algılarını ayırt eder (Hamachek, 1995). Elkind (1967) gerçek izleyici tepkilerinin, düşsel seyircinin yerine geçmesiyle ergen benmerkeziyetçiliğinde 16 yaş dolaylarında azalma olacağını öne sürmektedir (Akt. Hamachek, 1995).

Ergenlerin kişilerarası ilişkiler çerçevesindeki tanımlamalarının çocuklardan daha fazla olduğu ve yaş ilerledikçe bu türden tanımlamaların başkalarının duygu, düşünce ve görüşlerini de dikkate alır biçimde değiştiği gözlemlenmektedir (Sayıl, Uçanok ve Güre, 2002). Hauser, Powers ve Noam'a (1991) göre de, erken ve orta ergenlik döneminde soyut düşünme yeteneğinin gelişmesi ile ergenler, önceki dönemlere göre ilişkilere, duygulara daha fazla odaklanmaya, iletişim kurmaya ve uzlaşmaya daha fazla önem vermeye başlarlar. Fakat bu dönemde ergenler ideal benlik ile gerçek benlik yaşantılarını bütünleştiremediklerinde iletişim sorunları yaşayabilmektedirler, bu da onlarda çaresizlik duygularına ve benlik saygısında düşüşe neden olabilmektedir. Ergenlerin benlik saygısı, benlik temsillerinin, çelişkilere karşı hoşgörüyü içeren,

tutarlı bir inanç ve değer sistemi olarak bütünleşmesi ile tekrar yükselmektedir (Hauser, Powers ve Noam, 1991; Akt. Von Der Lippe ve Moller, 2000).

Ergenler, kendilerinin kim olduğunu belirlemeye ilişkin güçlü bir gereksinim tarafından yönlendirilmektedirler. Bunu yapabilmek için, anababalarına daha az benzeme ve yaşıtlarına daha çok benzeme evresinden geçmektedirler. Hamachek'e (1995) göre bu, kendilerini bulma sürecinde bütün ergenlerin geçmesi gereken bir evredir. Akranlarından gelen geribildirimler, acımasız olabilecek kadar yansız olduğundan, ergenlerin kim olduklarını şekillendirmede ve kendilerini iyileştirmede kullanabilecekleri ipuçlarını ve bilgileri sağlamaktadır. Genel benlik saygısının yüksek oranda yordayan değişkenlerden birinin akranlarla ilişkiler, olduğu öne sürülmüştür (Harter, 1999; Akt. Steinberg, 2007). İyi akran ilişkileri olan ergenlerin, akranlarına göre, olumlu benlik saygısını sürdürmeleri ya da benlik saygılarında artış olması daha olasıdır (Deihl ve ark. ,1997; Akt. Steinberg, 2007). Büyükşahin-Çevik'in (2007) araştırmasında lise öğrencilerinin karşı cinsten romantik bir arkadaşı olan öğrencilerin sosyal benlik saygılarının daha yüksek olduğu belirlenmiştir.

Ergenlik döneminde yakın arkadaşlılar; ergenin, benlik saygısını artırmakta, sosyal becerilerinin gelişmesi için fırsat yaratmakta, gelişimini daha doğru biçimde değerlendirmesini sağlamakta, ergen kültürünün ve grubun bir parçası olma gereksinimini karşılamaktadır (Savin-Williams ve Berndt, 1990; Akt. Updegraff, McHale, Crouter ve Kupanoff, 2001). Bununla birlikte; akran kabulü zamanla değişebildiği ve bu da benlik saygısında geçici düşüşlere yol açabildiği için benlik saygıları, başkalarının özellikle de akranlarının, onayıyla çok fazla kuşatılmış ergenler, benlik imgesi sorunlarının gelişiminde risk altında olabilmektedirler (Harter, Stocker ve Robinson, 1996; Akt. Steinberg, 2007). Akran baskısı, bireyin sahip olduğu akran gruplarının aktivitelerinde bireye bir şeyi yapması için ısrar etmesi ve o davranış için bireyi cesaretlendirmesidir (Santor, Messervey ve Kusumakar, 2000; Akt. Esen, 2003). Aktuğ'un (2006) lise birinci sınıf öğrencileriyle çalıştığı araştırmasında da akran baskısı arttıkça genel

benlik saygısı, akademik benlik saygısı ve aile benlik saygısının düştüğü ortaya konmuştur. De Rosier ve Marcus (2005) da yaptıkları çalışmada yüksek akran baskısı altındaki ergenlerin, akran baskısı değişkeni kontrol edildiğinde ergenlerin benlik saygısında bir artış olduğunu bulgulamışlardır.

Ergen benlik saygısı üzerine yapılan çoğu araştırmanın gençlerin kendilerine ilişkin tüm duygularına odaklandığı görülmektedir. Aslında gençler, hem genel olarak, hem de değişik boyutlarda kendilerini değerlendirmektedirler (Steinberg ve Morris, 2001). Ek olarak, benlik alanlarının her birinde ergenler, kendilerini farklı değerlendirebilmektedirler. Yani bir ergenin, akademik yeteneklerde yüksek benlik saygısının, sporda düşük benlik saygısının; fiziksel görünümde, toplumsal ilişkilerde ya da ahlaki davranışlarda orta düzeyde bir benlik saygısının olması olasıdır (Steinberg, 2007). Bu nedenle yeni çalışmalarda genellikle benlik, çoklu benlik kavramı bölümlerine ayrılarak (akademik benlik kavramı, sporla ilgili benlik kavramı gibi) incelenmektedir (Wenreich ve Saunderson, 2003). Quatman ve Watson (2001) ise çalışmaları sonucunda, öğrencilerin sosyal alanlara göre değişebilen benlik algılarının (kişisel güvenlik, ev/anababa, akran popülaritesi, akademik yeterlik, çekicilik, kişisel hakimiyet, psikolojik geçirgenlik ve akademik yeterlik) yanında, bu alanlardan bağımsız olarak kavramsallaştırılan, zamana ve ortama göre tutarlılık gösteren genel bir benlik saygısının varlığını da ortaya koymuşlardır.

Yaş ve Ergenlerde Benlik Saygısı

Günümüzde yapılan çalışmalarda genellikle, benlik saygısı gelişen bir yapı olarak ele alınmaktadır (Wenreich ve Saunderson, 2003). Santrock'a (1986) göre ergenlik boyunca ergenlerin benlik kavramı ve benlik saygısı önemli miktarda değişmektedir (Akt. Baldwin ve Hoffmann, 2002). Steinberg'e (2007) göre ise, benlik algılarındaki değişiklikler (olumlu ya da olumsuz) genel olarak ilk ergenlikte daha büyüktür ve orta ergenlikten genç yetişkinliğe kadar benlik saygısı ya hemen hemen aynı düzeyde kalmaktadır ya da biraz artmaktadır (Harter, 1998;

Akt. Steinberg ve Morris, 2001). Mullis, Mullis ve Normandin (1992) de 14-19 yaşlarındaki ergenlerle çalışmış; yaşla birlikte benlik saygısının arttığını ortaya koymuştur. Alasker ve Olweus (1992) ise benlik saygısının yaşla birlikte kararlı hale geldiğini belirtmiştir (Akt. Steinberg ve Morris, 2001).

Baldwin ve Hoffmann (2002) ergenlerin benlik saygısı ile ilgili araştırma sonuçlarının; benlik saygısının kararlı mı yoksa değişken mi olduğu konusunda tutarsızlığına dikkat çekmektedir. Yazarlar, bu tutarsızlığın, araştırmalarda, ergenlik boyunca benlik saygısındaki bireysel değişimlere ve cinsiyete bağlı gelişim örüntülerine yeterince dikkat edilmemesinden kaynaklanabileceğini ifade etmişlerdir. Baldwin ve Hoffmann ayrıca, hiyerarşik bir "büyüme eğrisi modeli" (growth-curve model) oluşturarak; modelde yaşın, yaşam olaylarının, cinsiyetin ve aile bağlılığının (cohesion) benlik saygısındaki öneminin altını çizmişlerdir. Baldwin ve Hoffmann, araştırmaları sonucunda, benlik saygısının ergenlik ve genç yetişkinlikte değişken bir yapı sergilediğini ortaya koymuşlardır.

Kernis ve arkadaşları (2000; Akt. Cohen, 2003), benlik saygısını, kararlı (stabil) ve kararlı olmayan şeklinde incelemiştir. Kişinin benlik saygısının bir gün, hafta, ay boyunca çeşitli zamanlardaki kararlılığını değerlendirmek de gereklidir. Kernis ve arkadaşları "kararlı benlik saygısını", sağlam temellere dayanan, belirli olaylardan genelde etkilenmeyen, bu yüzden de değişen durumlarda aynı kalan benlik değerine sahip olma, olarak tanımlamışlardır. Tam tersi "kararlı olmayan benlik saygısı" ise günlük yaşantılarla paralel olarak kırılgan ve hassas olan benlik değeri duygusuna sahip olmadır. Bazı ergenlerin benlik saygısı diğerlerinden daha kararlı olabilmektedir (Deihl ve ark. 1997; Akt. Steinberg ve Morris 2001). Üniversite öğrencileri ile çalıştığı araştırmasında Kernis, benlik saygısı derecesi ile benlik saygısının kararlılığı arasında önemli bir ilişki bulmuştur (Akt. Cohen, 2003). Maşrabacı (1994) da benlik kavramının sürekliliği arttıkça üniversite öğrencilerinde benlik saygısının yükseldiğini bulmuştur. Erol'un (2000) 15-16 yaşındaki gençlerle çalıştığı araştırmasında da, kızların benlik

saygısının ve benlik kavramının süreklilik düzeyinin erkeklere göre düşük olduğu bulunmuştur.

Rosenberg (1986) benlik saygısının ergenlikteki kararlılığı tartışmalarına benlik saygısının iki yönünün ayrılması gerektiğini ifade ederek yeni bir boyut getirmiştir. *Barometrik benlik saygısı* (barometric self-esteem), sürekli hızlı bir biçimde yön değiştirerek, yükselip alçalırken; *Temel benlik saygısı* (baseline self-esteem) ise göreli olarak sabittir ve ani değişimlerle yön değiştirmesi olanaksızdır. Rosenberg'e göre temel benlik imgesi ergenlik boyunca önemli derecede değişmediği halde, erken ergenlik döneminde barometrik benlik imgesinde ani değişimler yaşanmaktadır (Steinberg, 2007). Crocker ve Wolfe (2001) de genel benlik saygısının ve alanlara ilişkin benlik saygılarının, "*özellik (trait) benlik saygısı*" veya "*durum (state) benlik saygısı*" olarak sınıflandırılabileceğini belirtmişlerdir. "*Özellik benlik saygısı*" göreli olarak zaman içinde daha durağandır; "*durum benlik saygısı*" ise mevcut şartlara bağlı olarak değişme eğilimi göstermektedir (Akt. Hu, Yang, Wang ve Liu, 2008).

Cinsiyet ve Ergenlerin Benlik Saygısı

Ergenlik döneminde yaşanan hızlı fiziksel, zihinsel ve sosyal-duygusal değişimlerin, kızların benlik saygısına yansıması erkeklere göre daha olumsuz olmaktadır. Sayıl, Yılmaz ve Uçanok (2002) bu dönemde kızlarda; benlik değerinde azalma, kaygıda artma, depresyon ve yeme bozuklukları gibi daha içselleştirilmiş tepkiler görüldüğünü; bunun yanında, erkeklerin toplumsal cinsiyet rollerine bağlı olarak kendilerini ifade etmede, özellikle de kendileriyle ilgili olumsuz duyguları ortaya koymada kızlardan daha ketum davrandığını; bu nedenle de erkeklerde benlik değerinde azalmanın belirgin olmadığını ifade etmişlerdir. Erkek ergenlerde benlik değerinde azalma yerine, daha çok saldırganlıkta ve riskli davranışlarda artma gibi dışsallaştırılmış tepkiler gözlenmektedir (Sayıl, Yılmaz ve Uçanok, 2002).

Rosenberg'e (1986) göre, erkek ergenlerin benlik saygısı, akranı kızlardan yüksektir fakat aralarındaki bu fark çok da fazla değildir. Baldwin ve Hoffmann'a (2002) göre ise genç yetişkinlikte bile kızlar erkeklere göre ortalama daha düşük benlik saygısı puanları almışlardır. Bunun nedeni, stresli yaşam olaylarında kızların benlik saygısının daha fazla etkilenmesidir. Cinsiyete bağlı sosyalleşme örüntüleri; stresli yaşam olayları karşısında, kız ergenlere, dezavantaj yaratmaktadır. Baldwin ve Hoffmann (2002) ayrıca, cinsiyetler arasında benlik saygısı farkının orta ergenlik yıllarında daha fazla olduğunu, genç yetişkinliğe geçerken iki cinsiyet arasındaki farkın azaldığını belirtmiştir.

Ergenlikte kızların erkeklere göre, daha fazla benlik saygısı sorunu yaşaması, kızların fiziksel benlik saygısına daha çok önem vermesi ile açıklanabilmektedir. Fiziksel benlik saygısının, kızların genel benlik saygısı üzerinde erkeklerden daha önemli bir etkisi olduğu ve kızların fiziksel benlik saygısının erkeklerinkine göre ortalama olarak daha düşük olduğu ifade edilmektedir (Steinberg, 2007). Harter'ın (1990; 1993) çalışmalarında kız çocukların yaşla birlikte fiziksel çekicilik algılarında düşme bulunmuş, erkeklerde böyle bir düşme görülmemiştir. Önceden kızlar ve erkekler arası bu konuda fark yokken, lise yıllarının başlamasıyla kızların puanlarında erkeklere göre düşüş saptanmıştır. İlk ergenlikte, kızların benlik saygısının erkeklerden düşük olması, kızlar için akran kabulünün özel olarak önemli olması ile de ilişkili olabilir. Erkeklerle karşılaştırıldığında genç kızlar; görünüşleri, arkadaşları ve popülerlikleri konularında daha endişeli görünmektedir. Bu nedenlerle, kızların erkeklere göre kendilerine ilişkin olumsuz şeyler söylemeleri, yetenekleri konusunda güvensiz hissetmeleri ve diğer insanların onlarla birlikte olmaktan hoşlanıp hoşlanmadıkları konusunda endişe etmeleri daha olasıdır. Kızlar ayrıca akademik açıdan başarılı olma konusunda da endişelidirler. Genç kızlar, özellikle de orta okula geçtiklerinde, okuldaki derslerde başarılı olma baskısı ile toplumsal yönden başarılı olma baskısı arasında kendilerini sıkışmış hissedebilirler (Steinberg, 2007).

Erken olgunlaşma, erkeklerde, olumlu bir benlik kavramı gelişimi açısından avantaj oluşturmaktadır. Ayrıca ergenlikte geç olgunlaşan erkeklerin, daha güvensiz ve bağımlı olmaya yatkın oldukları, erken olgunlaşanların ise kendilerini sürekli daha iyi hissettikleri ve daha popüler oldukları bulunmuştur (Mussen ve Jones, 1957, 1958; Akt. Steinberg, 2007). Weatherly'nin (1964; Akt. Hamachek, 1995) çalışmalarında da; erkeklerin kişilik gelişiminde, fiziksel olgunlaşma hızının çok etkili olduğu görülürken; kızlar için bu değişkenin çok daha az etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Hamachek (1995) bu durumu, toplumun cinsiyetlere yüklediği farklı rollere atıfta bulunarak açıklamaktadır. Yazara göre; toplum erkekler için toplumsal cinsiyet rolü gereği olarak fiziksel güç ve atletik becerilere değer vermektedir. Sayıl, Uçanok ve Güre'nin (2002) çalışmasında da erkekler, kendilerini daha sıklıkla cinsel özellikler ve istekler temelinde tanımlamışken, kızlar kendilerini daha sıklıkla içsel özellikler ve sıfatlar temelinde tanımlamışlardır.

Ergenlikte benlik bilincinin (self-consciousness) yani diğer insanların fikirleri ile ilgili kaygıların arttığı ve bu durumun da ergende daha eleştirel bir benlik değerlendirmesine neden olarak, ergenin benlik saygısını düşürdüğü ifade edilmişti (Vasta ve ark., 1995). Bu süreç özellikle kızlarda daha belirgindir. Ergenlik dönemi boyunca kızlar erkeklere göre hem daha çok benlik bilincine (Gray ve Hudson, 1984) sahiptir, hem de kızların benlik saygıları daha düşüktür (Abramowitz, Petersen ve Schulenberg, 1981; Simmons ve ark., 1979; Akt. Vasta ve ark.1995). Fredricks ve Eccles'e (2002) göre de; özellikle ilk ergenlikte kızların erkeklere göre benlik saygıları daha düşük, benlik bilinci dereceleri daha yüksek, benlik imgeleri daha sallantılıdır (Akt. Steinberg, 2007).

Ergenlikte Anne ve Baba İle İlişkiler

Anababa ve ergen arasındaki iletişimin destekleyici niteliği, gencin kendi ayakları üzerinde durup, bağımsız bir yetişkine dönüşümünde etkili olmaktadır (Noller ve Callan, 1991; Bahçıvan-Saydam ve Gençöz, 2005; Sümer ve Güngör, 1999). Noller (1995) aile ve ergen arası iletişimin en önemli beş işlevini tanımlamıştır. Bu işlevler; rollerin kuralların ve ilişkilerin tekrar müzakere edilmesini sağlama, kimliğin keşfi için bir ortam sağlama, uygun şekilde model olarak problem çözmeyi öğretme, ergenin kendi hayatını etkileyen önemli kararları vermesini sağlama ve benlik saygısını artırmadır.

Sosyal, açık ve yaşayan bir sistem olan aile; dış çevreden gelen istek ve kaynaklara, kendi iç ihtiyaçlarına ve değişimlerine sürekli olarak uyum sağlamalıdır (Friedman; Akt. Kılıçaslan, 2001). Robin ve Foster'a (1989) göre, ergenliğe geçişin yol açtığı biyolojik ve psikolojik değişiklikler ergenin bağımsızlık arama davranışlarını artırır ve bu durum da ailenin homeostatik dengesini bozar. Bu dengeyi tekrar kurma çabası anababa ile ergen arası çatışmaya yol açar (Akt. Kahraman, 2000). Allison ve Schultz (2004) de ergenlik döneminin, aile ilişkilerinde değişim ve yeniden organizasyon gerektiren bir dönem olarak kabul edildiğini ve dönemde göze çarpan en önemli özelliğin, ailedeki tek taraflı otoritenin karşılıklı otoriteye dönüşmesi olduğunu belirtmektedir. Grotevant ve Cooper (1986); aile ile ergen arasındaki ilişkinin kalitesinin; anne-babanın, ergenin, fikirlerine daha fazla saygı göstermesine ve kendi hayatı üzerindeki kontrolünün artmasına izin vermesine bağlı olduğunu belirtmektedir.

Eskiden, ergenin özerk dünyaya geçişinin, anababadan koparak mümkün olduğu kabul edilirdi. Grotevant ve Cooper'a (1986) göre eskiden, "uzaklaşmak" ve "kendini kurtarmak" gibi terimler, ergenlerin anababalarından bağımsız olma ihtiyaçları anlatılırken kullanılmaktaydı. Yine eski yıllarda, ergenlik boyunca ergen ve anababa arası şiddetli ve stresli çatışmalar öngürülürdü. Yeni araştırmalar ise, aslında gençler ile anababaları arasındaki duygusal mesafenin çok az olduğunu ortaya koymaktadır (Collins ve Laursen, 2004; Akt. Steinberg, 2007). Artık

günümüzde, anababa; ergenin geniş ve karmaşık sosyal dünyayı keşfetmesine hizmet eden önemli bir bağlanma figürü olarak görülür; anababanın destek sistemi olarak rolü vurgulanır. Özerklik süreci içinde ergenlerin anababalarına bağlı olmaları, onlar için psikolojik olarak sağlıklı bir durumdur çünkü ergenler anababa etkisinden, kendi kendilerine karar alma dünyasına kolayca geçemezler (Santrock, 1998). Ergenler sürekli olarak anababalarını hayatlarındaki önemli figürler arasında belirtirerek; anababalarına olan duygusal yakınlık duygularını, ergenlik ve beliren yetişkinlik dönemi boyunca sürdürürler (Arnett, 2001). Gerçekte, çoğu ailede görülen anababa-ergen çatışması şiddetli değil, ılımlıdır. Her gün yapılan müzakere ve küçük tartışmalar normaldir. Bunlar, bağımsızlığın ve kimliğin kazanımı için olumlu gelişimsel bir işlev görürler (Santrock, 1998). Allison ve Schultz (2004) da ergen-anababa çatışmasının, pek çok ailede görülmesine karşın, evrensel bir olgu olmadığını belirtmektedir.

Kuşak farkı olarak adlandırılan, ergenler ve onların anababaları arasındaki uçurum aslında çok büyük değildir. Nazlı (2003); araştırmalarda, çocukların, yalnızlık, benlik saygısı, anlatım, cinsiyet, roller vb. konusunda anababalarına benzediğinin gösterildiğini belirterek; çocukların iletişim anlayışı ile anababalarının iletişim anlayışları arasında benzerlikler bulunduğunu ifade etmiştir. Bununla birlikte giyim tarzı, müzik tercihi, boş zaman etkinlikleri gibi kişisel zevklere ve tercihlere ilişkin konularda kuşaklar arasında bir farkın varlığı bilinmektedir. Ergenler bu konularda anababalarından çok arkadaşlarından etkilenirler ve sonuçta ergenlerle yaşlılar arasında görüş ayrılıkları ortaya çıkar (Steinberg, 2007). Sayıl, Uçanok ve Güre'nin (2002) araştırmasında da, ergenlerin anababalarıyla en çok ders çalışma-okul başarısı, anne babaya karşı davranışlar, kıyafet-saç biçimi ve karşı cinsle arkadaşlık konularında anlaşamadıkları belirlenmiştir.

Ahlaki ve geleneksel konular anababa kontrolü için daha uygun görünmektedir fakat anababa-ergen çatışması daha çok kişisel konularla ilgili olarak çıkmaktadır. Çünkü anne ve babanın ahlaki gördüğü bazı konuları (cinsel

davranışlar gibi) ergenler kişisel olarak görmektedir (Noller, 1991). Smetena'nın (1988; Akt. Noller ve Callan, 1991) araştırmasında, ergen çocuğu olan ailelerin, ergenlik öncesi dönemde çocuğu olan ailelere göre; ahlaki, geleneksel ve kişisel konuların anababanın kontrolünde olması gerektiğini daha az düşündüğü ortaya konulmuştur. Bu durum, çocuklar büyüdükçe ailede bir değişim yaşandığı şeklinde yorumlanmıştır.

Santrock'a (1998) göre, ergenler bazen anababalarıyla yakınlığı, bağlantıda olmayı (connection) ve anababalarına bağlanmayı reddederler; kendi karar alma kabiliyetlerinin ve kimliklerinin geliştiğini iddia ederler, bunu kanıtlamaya çalışırlar fakat bütünde anababa ve akranlar dünyası birbiriyle koordinedir ve birbiriyle bağlantılıdır. Noller ve Callan'a (1991) göre, ergen artık; sosyal toplantıları, arkadaş ve giyim tercihleri konusunda anababalarının etki etmesini kabul etmemekte ve buna tepkide bulunmaktadır. Bu tepkiye karşı anne baba da sert tepki verirse, bu durum çocuğu daha çok o arkadaşlara iter. Oysa anababa, çocuğun değerlerini kabul ettiğini ona hissettirirse, aralarındaki iletişim kanalları açıksa; ergen, anababasını anlar, ergenin anababasının rehberliğini kabul etmesi kolaylaşır (Galin ve Brommer, 1996; Akt. İşmen, 2004). Ergen, birincil olarak daha açık fikirli olan yaşıt grubuna doğru yönelse de; yaşamındaki temel kararlar söz konusu olduğunda veya bu iki grup arasında çatışma olduğunda, ergen için, ailenin standartları akran grubundan daha ağırlıktadır. Aslında ergenler ve onların aileleri arasındaki duvarlar kalınlaştıkça, ergen için akran kültürü daha çekici hale gelmektedir (Hamachek, 1995). Aktuğ'un (2006) çalışmasında da aileden yeterli desteği alamamış gençlerin akran baskısına daha açık olduğu gösterilmiştir.

Aile içi ilişkilerin işlevselliği söz konusu olduğunda anababa tutumları belirleyici olmaktadır (Bahçıvan-Saydam ve Gençöz, 2005). Ergenlik döneminde anababa-çocuk ilişkilerinde yaşanan dönüşümler, anababa tutumlarını ve davranışlarını ergenin gözünde daha önemli konuma getirir (Sümer, 2006).

Anababa tutumu, iletişim kurulan çocuğa yöneltilen tutumların ve davranışların bütünüdür (Yılmaz, 2000).

Baumrind (1971) çocuk yetiştirme konusunda anababa tutumu ile ilişkili dört boyut belirlemiştir. Bunlar anababanın kontrolü, anababa-çocuk iletişiminde açıklık, olgunluk beklentisi ve bakım-destektir (Akt. Yılmaz, 1999). Anababa kontrolü boyutu; anababa tarafından konulan kurallara çocuğun ne oranda uymak zorunda olduğunu gösterir. Anababa-çocuk iletişiminde açıklık boyutu; anne babanın verilecek kararlarda çocuğun fikirlerine ve düşüncelerine ne derece saygı gösterdiğini, bu konuda çocuğunu ne derece teşvik ettiğini ve anababanın çocuğun davranışlarına sınır getiriyorsa bunun nedenlerini ne oranda açıkladığını gösterir. Olgunluk beklentisi boyutu; anne ve babanın çocuğun zihinsel, sosyal ve duygusal alanda başarılı olması için ne derece teşvik ettiğini gösterir. Bakım-destek boyutu; anne ve babanın çocuğuna bakarken ve onunla ilişki kurarken ne derece yakın, sevecen ve sıcak davrandığını gösterir. Baumrind, bu dört boyutun kombinasyonlarına bağlı olarak üç temel anababa tutumu ortaya atmıştır. Bunlar *otoriter, demokratik ve izin verici* anababa tutumlarıdır (Yılmaz, 2000).

Maccoby ve Martin (1983) ise; anababa tutumunu, duyarlılık ve talepkarlık/ kontrol olmak üzere iki boyut açısından ele almıştır (Akt. Yılmaz, 1999). Anabana duyarlılığı, anababanın çocuğun gereksinimlerine kabul edici ve destekleyici bir biçimde karşılık verme derecesidir. Anababa talepkarlığı ise anababanın çocuktan olumlu ve sorumlu davranışlar bekleme derecesidir (Steinberg, 2007). Duyarlı ancak talepkar bir anababa *demokratik* ya da *yetkili* (authoritative); talepkar ancak duyarsız anababalar *otoriter* ya da *yetkeci* (authoritarian) olarak tanımlanmıştır. Maccoby ve Martin, Baumrind'in "izin verici" anababa tutumunu ikiye ayırarak izin verici-müsamahakar (izin verici-şımartan) ve izin verici-ihmalkar (ilgisiz/kayıtsız) anababa tutumlarını tanımlamışlardır. İzin verici-ihmalkar ve izin verici-müsamahakar anababa tutumunun her ikisinde de kontrol boyutu düşükken, iki tutum arasındaki farklılık, anababanın göstermiş

olduğu ilgiden kaynaklanmaktadır (Maccoby ve Martin, 1993; Akt. Yılmaz, 1999). Duyarlı ancak neredeyse hiç talepkar olmayan bir anababa "*izin verici-müsamahakar*" ya da *izin verici-şımartan*; ve duyarlı da talepkar da olmayan anababalar ise *ilgisiz/ kayıtsız* ya da *izin verici-ihmalkar* olarak adlandırılır (Steinberg, 2007).

Demokratik anababa tutumu bir çok yönüyle sağlıklı ergen gelişimine eşlik eder ve özel olarak ergenin özerklik gelişimine olumlu katkılar sağlar. Kendilerini demokratik (yetkili) evlerde büyümüş olarak tanımlayan ergenlerin yüksek düzeyde psikolojik yeterlilik, özgüven ve olgunluk gösterdikleri (Lamborn ve ark., 1991; Mantzicopoulos ve Oh-Hwang, 1998), düşük düzey kaygı ve depresyon (Radziszewska, Richardson, Dent ve Flay, 1996) puanları aldıkları tespit edilmiştir (Akt. Lee, Daniels ve Kissenger, 2006).

Anne ve babayı ergen çocuklarına davranışları açısından ayrı olarak ele aldığımızda, anne ve babaların uygulamaları arasında farklılıklar olduğu görülmektedir (Elrod ve Crase 1990; Akt. Warash ve Markstorm, 2001; Forehand ve Nousiainen, 1993; Noller ve Callan, 1990; Paulson ve Sputa, 1996; Akt. Öngen, 2004). Ergenler, genellikle annelerine daha çok yakınlık duymakta, onlarla daha fazla başbaşa zaman geçirmeyi arzulamakta ve duygusal konular ve sorunları hakkında onlarla konuşurken kendilerini daha rahat hissetmektedirler. Anneler de, babalara göre ergen çocuklarının yaşamlarıyla ve günlük problemleriyle daha ilgilidirler (Updegraff, McHale, Crouter ve Kupanoff, 2001). Bununla birlikte ergenler yine anneleriyle daha yoğun çatışma yaşamaktadırlar. Ergenler önemli konularla ilgili daha çok anneleriyle iletişim kurduklarından dolayı anneleriyle daha fazla çatışıyor olabilirler (Noller ve Callan, 1990; Akt. Kahraman, 2000). Ergenler ve anneleri arasındaki ilişkilerin genellikle duygusal açıdan daha yoğun olduğu ve bu yoğunluğun kendisini hem olumlu hem de olumsuz biçimde gösterdiği de söylenebilir (Apter, 1990; Larson ve Richards, 1994; Akt. Steinberg, 2007). Steinberg (2007), babaların ise genellikle daha şüpheci, daha otoriter olduklarını ve duygularını çocuklarına daha az

açtıklarını belirtmiştir. Yazara göre, babalar ender olarak destek ve rehberlik için akla gelirler; daha çok nesnel bilgi almak üzere başvurulan, genelde uzak otorite figürleri olarak algılanırlar. Shek'in (2000) araştırmasında da, babaların, annelerden; daha az tepkisel, daha az talepkar ve daha az ilgi gösteren fakat daha katı olarak algılandığı; babalarla iletişimin daha az olduğu ve ergenlerin babalarıyla daha olumsuz duygular yaşadığı ortaya konulmuştur (Akt. Öngen, 2004).

Ergenlerin sağlıklı bir gelişim göstermeleri için anne babalarından gördükleri destek, sevgi, ilgi, kabul ve yakınlığın; anne babanın ergenin fikirlerine saygı göstermesi ve ona özgürlük tanımasının önemli olduğu görülmektedir. Sıradaki bölümde anne ve baba ile ilişkiler konusu, ergenlerin benlik saygısı gelişiminde etkileri açısından ele alınarak, konu daraltılacaktır.

Benlik Saygısının Gelişiminde Anne ve Baba İle İlişkilerin Yeri

Aile ve ergen arasındaki iletişimin önemli işlevlerinden biri benlik saygısını artırmaktır (Noller, 1995). Anababanın çocuğu desteklemesi ile, çocuğun özerklik kazanması sağlanır, çocuğun karar verme özgürlüğüne sahip oluşu da onun benlik saygısında artışa neden olur (İşmen, 2004).

Coopersmith'e (1974) göre, benlik saygısında en önemli belirleyici değişken ailedir. Rosenberg (1965) de, ergenlikte olumlu benlik imgesininin gelişimini etkileyen faktörler olarak sosyal çevre ve aile ortamını belirtmektedir. Hamachek'e (1995) göre anababalar, gençlerin yaşama ilişkin tutumları, değerleri, inançları, benlik duyguları ve kişisel değerleri için birincil referans kaynaklarıdır. Yörükoğlu (1990) da benzer şekilde; benlik saygısı düşük bir kişinin, onun için önemli kişilerin, özellikle de anne babasının, kendisini sevmediğine, değer vermediğine inandığının altını çizmiştir.

Coopersmith (1967), çocuklarda benlik saygısının gelişimi ile yakından ilgili olan belirli aile ve anababa özelliklerini sıralamıştır. Bunlardan ilki anababanın çocuğuna tutarlı ve iyi tanımlanmış sınırlar koymasıdır. Bir diğeri de, çocuğun anababası tarafından kabul görmesidir. “Anne baba ve diğer önemli kişiler, çocuğun görüş ve değerlerini kabul ederlerse, onunla pek uzlaşmak zorunda kalmadan aralarında çıkacak çatışmaları önleyebilirler. Bu şekilde çocuk kendine saygı duymaya yönelebilir ve kendi değerlerini bir deneyim alanı yaparak, kendisine güven duymayı öğrenebilir.” (Coopersmith, 1967, s.33).

Ergenlik döneminde çocuk, enerjisinin bir kısmını yeni ilişkilere, ilgilere, değerlere ve amaçlara yöneltmiştir fakat bir yandan da hala ailenin bir parçasıdır. Ergen ve ailesi birbirlerinden duygusal yakınlık beklemektedirler (Steinberg, 2007). Noller ve Callan’a (1986) göre, ergenin benliğinin ve özerkliğinin gelişmesi için, aileden duygusal olarak kopması gerekmemektedir. Hatta ergenin ailesi ile olan duygusal bağını sürdürmesi, gencin benliğinin gelişmesine ve kendisi ile ilgili olumlu duygular kazanmasına yardımcı olmaktadır (Akt**.** Noller, 1995).

Güvenli ve sevecen bir aile ortamında kendi görüşlerini açıklamalarına izin verilen ergenler daha yüksek benlik saygısı ve daha yetkin başetme stratejileri geliştirirler (Steinberg, 2007). Ilımlı ve özgür bir aile ortamı ergenin kendine güvenini artırır, sosyal becerilerinin gelişmesine yardımcı olur. Aile içi tartışmalara katılabilmek, söz sahibi olmak ergenin benlik saygısı açısından önemlidir. Aile içi ilişkilerde yaşanılan bu tecrübe, gence, ailesinden uzaktaki yaşamında da gerekli güven ve beceriyi kazandıracaktır (Grotevant ve Cooper, 1985).

Sosyal ilişkilere kolaylıkla girebilme, ergene benliği hakkında bilgi edinme olanağı sağlar; grup kimliği kazandırarak ergenin evden psikolojik olarak kopma sürecini kolaylaştırır. Böylece ergenin benlik saygısı gelişir. Tersi olarak; gencin, bağımsız düşünce ve davranışlarının engellenmesi, seçimlerine, kararlarına güven duyulmaması, onun bağımlı ve ürkek yetişmesine neden olmaktadır. Böyle

bir durum, çocuğun kendi yeteneklerini, değerlerini keşfedebilmesine engel olabileceği gibi, benlik saygısı düzeyinin olumlu yönde gelişebilmesi için gerekli ortam da engellenmiş olur (Güngör, 1989). Çok fazla ceza ve anababa kontrolü de ergenlerde düşük benlik saygısına neden olmaktadır (Amoroso ve Ware, 1986; Akt. Noller, 1995). Güngör (2000) de araştırmasında; benlik değerlendirmeleri üzerinde anababaların kabul ve ilgilerinin olumlu, sıkı denetimin ise olumsuz etkisini ortaya koymuştur.

Çoğu anababa, ergen çocuklarının ayrılıp gitmesine kolay kolay izin vermemektedir. Bunun olumlu yanı; ergenin, kendi başının çaresine bakabileceğini ve sahip olduğu benlik kavramının bağımsız yetişkin yaşamıyla birlikte gelen sorumluluklara ve gerileyişlere dayanabilecek güçte olduğunu, anababasına ve kendisine ispatlamak için daha fazla çalışması ve zorlu karşı çıkışlara karşı dayanmasıdır. Olumsuz yanı ise; çok sıkı tutan anababaların, gencin kendisini suçlu ya da yetersiz hissederek özgür olmasına yol açmasıdır (Hamachek, 1995).

Benlik saygısı, anababa tutumu ile yakından ilişkilidir (Neiss, Sedikides ve Stevenson, 2002). Desteğin yüksek, çatışmanın düşük, kontrolün demokratik olduğu ailelerde, ergenler daha olumlu benlik kavramları geliştirmeye eğilimlidir. Bu durum da, onlara dünyayla yüzleşmede ve dünyanın zorlukları ile başa çıkmada yardım eder (Noller, 1995). Demokratik tutumu benimsemiş ailelerde çocuk, düşündüklerini açıkça konuşup tartışabilir. Düşüncelerine, seçimlerine saygı gösterilen çocuk kendine değer verildiğine inanır. Çünkü, sürekli etkileşim yoluyla çocuk kendisini anababasının gözüyle görmeye alışır. Kendisine değer verildiğini saygı gösterildiğini gören çocuk, bunları özümser ve benlik saygısı gelişmeye başlar (Güngör, 1989, s.135-136).

Anababanın ilgisizliğinin, ergen çocuğun benlik saygısına çok olumsuz etkileri olmaktadır. Örneğin, ergenlerde babanın ilgisizliğinin, babasız olmaktan daha düşük benlik saygısına yol açtığı bulunmuştur (Clark ve Barber, 1994; Akt.

Steinberg, 2007). Rosenberg (1965), benlik saygısı yönünden normal, boşanmış ve ölümün yaşanmış olduğu aileleri karşılaştırdığında; çocukların benlik saygısını, anne babanın boşanmasının, anne ya da babanın ölümünden daha fazla etkilediğini görmüştür. Yörükoğlu (1990); anababanın çocuğa ilgisiz davranışının çocuğun benlik saygısını, baskıcı ve cezalandırıcı tutumdan daha çok düşürdüğünü belirtmiş ve bu bulguyu şu şekilde açıklamıştır:

> İlgisizlik demek çocuğa değer vermeme, sevmeme ve desteksiz bırakma demektir. Bu da umutsuzluğa, kendini değersiz görmeye yol açmaktadır. Oysa cezalandıran baba bir bakıma çocuğun iyiliğini isteyen, kendince onu düzeltmeye çalışan ilgili babadır. Hiç kuşkusuz benlik saygısı insanın en çok değer verdiği ana babasının, kendine verdiği değere sıkı sıkıya bağlıdır. Anababanın ittiği, değersiz bulduğu, umursamadığı bir çocuğun kendine saygı beslemesi beklenemez (Yörükoğlu, 1990, s.94-95).

Zorlayıcı teknikler kullanma ve ergeni yakından izleme (supervision); ergenin beceriksiz, güvenilmez ve düşük motivasyonlu olduğu, ergenin anababasız başedemeyeceği gibi anlamlar taşımaktadır (Noller ve Callan, 1991). Ergenin benlik saygısının, anababa desteği ve anababanın sonuç çıkarma tekniklerini (induction techniques) kullanmasıyla olumlu yönde ilişkili; zorlama kullanması ile olumsuz yönde ilişkili olduğu bulunmuştur (Rollins ve Thomas, 1979; Akt. Noller, 1995). Yakından izlenen ergende düşmanca davranışlar oluşur. Bu davranışlar anababanın ergene olan güveninin daha da azalmasına ve onu daha yakından izlemesine neden olur. Bu kısır döngüyü kırmak zordur. Bunların tersine anababanın destekleyici ve sonuç çıkarıcı teknikler kullanması; ergenin becerikli olduğuna ve iyi karar vereceğine güvenildiği anlamına gelir (Noller ve Callan, 1991). Kerr ve Stattin'in (2000) araştırmasında da; anababanın çocuğu hakkında bilgi düzeyinin, ergeni sorgulamaktan daha çok, ergenin gönüllü olarak anababaya açılması ile ilişkili olduğu bulunmuştur. (Akt. Darling, Cumsille, Caldwell ve Dowdy, 2006).

Ergen benlik saygısının başka önemli bir belirleyicisi de ergenlerin anababaları tarafından ne kadar eleştirildikleridir. Bu konu üstüne bir çalışma

yapan Harris ve Howard (1984; Akt. Noller ve Callan, 1991); anababaları kabul edici olan ve çok eleştirmeyen ergenlerde daha olumlu bir benlik imgesine, bunu yanında çok eleştiren ve fazla kabul edici olmayan anababalarda ise ergenlerin daha olumsuz benlik imgesine sahip olduğunu bulmuştur. Ergende olumsuz bir benlik imgesi gelişmesi ile ergen daha çok olumsuz davranışlara başvurur ve daha çok eleştiriye maruz kalır. Bu da, anababanın reddine yol açar (Noller, 1995).

Düşük benlik değerine neden olan diğer anababa davranışları arasında; sınır koymama, tutarsız davranma, olumlu geri bildirim vermeme, dinlememe, reddetme, uyumsuz model olma, çocukları belli bir örüntüde davranmaya zorlama ve mükemmellik beklentisi içinde olma, sayılabilir (Meggert 1996; Akt. Korkut, 2004). Anababa tarafından konulan hedeflere ulaşabilme duygusu (Eskilson ve ark., 1986; Akt. Noller, 1995) ve anababanın başarı beklentisi ergenlerde benlik saygısı ile olumlu yönde ilişkili bulunurken; başarı baskısı ise olumsuz yönde ilişkili bulunmuştur (Halpin, Halpin ve Whiddon, 1980). Bu yüzden, anababanın beklentileri ergenler tarafından elde edilebilecek gerçekçi hedeflerle ilgili olmalıdır.

Çalışan ve işlerine karşı olumlu tutum içinde olan annelerin çocuklarının, yüksek düzeyde benlik saygısına sahip olduğu ortaya konmuştur (Coopersmith, 1967). Benzer olarak; Güngör'ün (1989) araştırmasında annesi meslek sahibi olan lise öğrencilerinin benlik saygısı, annesi ev hanımı olanlardan yüksek bulunmuştur. Razon'a (1981) göre; çocuğu etkileyen, annenin evde ya da dışarıda olması değil, annesi ile kurduğu ilişkinin niteliği ve annesinin onda uyandırdığı güven duygusudur. Çalışmaktan mutluluk duyan bir kadın, annelik rolünde de başarılı olabilmektedir (Akt. Güngör, 1989). Çalışan annelerin çocuklarının benlik saygısının daha yüksek çıkması, model alma süreci ile de açıklanabilir. Bu ergenler, annelerinin yüksek düzeydeki benlik saygısını model alıyor olabilirler. Usmiani ve Daniluk'un (1997) çalışmasında da, anneler ve kızlarının benlik saygısı arasında olumlu bir ilişki bulunmuştur.

Benlik saygısı anababayla ilgili olan bir çok değişkenden etkilenir. Bunlar; destek, ilgi, kabul, bağlılık, özgürlük tanıma, anababanın ergene ilişkin değerlendirmeleri, anababasından çocuk için koyduğu hedefler ve anababayı model alma gibi değişkenlerdir.

Ergenlerde Anne-Baba İlişkileri ve Benlik Saygısı İle İlgili Araştırmalar

Yurt Dışında Yapılan Araştırmalar

Konu ile ilgili olarak bu bölümde yer verilen yurt dışı çalışmaların bazıları, aile ile ilgili değişkenlerin (bağlılık ve çatışma) incelendiği; bazıları anababa davranışlarının (ilgi, destek, kontrol, demokratik ve otoriter tutumlar) incelendiği; bazıları da anne ilişkileri ve baba ilişkilerinin ayrı olarak incelendiği ve bu ikisinin karşılaştırıldığı araştırmalardır.

Ergenlerin anne ve babalarıyla olan erken bağlılık deneyimlerinin, ergenlerin benlik saygısını anlamlı biçimde yordadığı görülmüştür (Luke, Maio ve Carnelley, 2004). Aile üyelerinin birbirine bağlı olmasının da, ergenlerin benlik saygısı ile olumlu yönde ilişkili olduğu bulunmuştur (Baldwin ve Hoffman, 2002). Tersi olarak, ailenin çatışmalı olarak algılanması ise ergenlerde düşük düzey benlik saygısı ile ilişkili bulunmuştur (Pawlak ve Klein, 1997).

Anababadan algılanan ilgi-bakımın, ergenlerin benlik saygısı ile olumlu ilişkiler gösterdiği bulunmuştur (Herz ve Gullone, 1999). Anababanın çocuğuna gösterdiği ilginin somut göstergesi sayılabilecek, anababanın çocuğu hakkındaki günlük bilgi düzeyini inceleyen Darling, Cumsille, Caldwell ve Dowdy (2006); çocuklarının günlük yaşadığı şeyler konusunda yeterli bilgi sahibi olan anababababaların, ergen çocuklarının, daha yüksek benlik saygısına sahip olduğunu bulmuştur.

Anababadan algılanan sıcaklık, özen (O'Brien, Bahadur, Gee, Balto ve Erber, 1997) ve desteğin (Harter, 1990) ergenin benlik saygısı ile olumlu yönde ilişki gösterdiği bulunmuştur. Gecas ve Schwalbe (1986) ergenin benlik saygısının; anababa desteğini algılamasından daha çok, anababadan gelen fiili destekle ilişkili olduğunu bulmuştur. Bu sonuca zıt olarak; Peterson, Pryor ve Field (1995), ergenlerin benlik saygısının, aile desteğini algılamaları ve ailelerine yönelik duyguları ile daha güçlü ilişki gösterdiğini bulmuştur.

Anne desteği ve baba desteğini karşılaştırdığımızda; bazı araştırmalarda benlik saygısı ile algılanan anne desteği arasında olumlu bir ilişki saptanmış (Enright ve Ruzicka, 1989) ve anne desteğinin ergenin benlik saygısı üzerinde daha önemli bir faktör olduğu ortaya konmuştur (Hoffman, Ushpiz ve Levy-Shiff, 1988). Bazı araştırmalarda ise, babanın destek ve kabulünün benlik saygısını anlamlı düzeyde açıkladığı; babasını destek ve kabul edici olarak bildirenlerde daha yüksek benlik saygısı olduğu bulunmuştur (Bamaca, Umana-Taylor, Shin ve Alfaro, 2005; Luke, Maio ve Carnelley, 2004).

Anababanın aşırı koruyuculuğunun ergenin benlik saygısı ile olumsuz yönde ilişkili olduğu bulunmuştur (Halpin, Halpin ve Whiddon, 1980; Herz ve Gullone, 1999). Halpin, Halpin ve Whiddon'un (1980) araştırmasında da anababa disiplin davranışlarından; dışsal ceza, başarı baskısı, haklardan mahrum bırakma ve duygusal cezalandırmanın ergenin benlik saygısı ile olumsuz yönde ilişki gösterirken; ilkeli disiplin ve başarı beklentisi gibi davranışların ergenlerde benlik saygısı ile olumlu yönde ilişkili olduğu bulunmuştur. Ergeni cezalandırma; Bush, Peterson, Cobas ve Supple'ın (2002) araştırmasında da, ergenin benlik saygısı için olumsuz yönde bir yordayıcı olarak bulunmuş, ergene özerklik tanımanın ise ergenin benlik saygısı için olumlu yönde bir yordayıcı olduğu ortaya konmuştur.

Araştırmalarda anababasını otoriter olarak algılayan ergenlerin benlik saygısının, demogratik olarak algılayanlardan daha düşük olduğu bulunmuştur (Herz ve Gullone, 1999; Nguye, 2008; Pawlak ve Klein, 1997).

Ergenin benlik saygısına etkileri bakımından anne ve baba ile ilişkileri karşılaştırıldığında; Enright ve Ruzicka (1989) araştırmalarında, genel olarak anne ile ilgili değişkenlerin benlik saygısını, baba ile ilgili olanlardan daha fazla etkilediğini ortaya koymuştur. Neighbors, Forehand ve McVicar (1993) da çatışmalı aile ortamı olan ergenlerle çalıştıkları araştırmada, kendini iyileştirebilen grubun iyileştiremeyen gruba kıyasla, hem daha yüksek benlik saygısına hem daha iyi bir anne ilişkisine sahip olduğunu bulmuşlardır. Bamaca, Umana-Taylor, Shin ve Alfaro'nun (2005) araştırmasında ise, ergenin cinsiyetinin fark yarattığı; erkek çocukların benlik saygısının hem annenin hem babanın anababalık davranışlarından, kızların benlik saygısının ise sadece annenin anababalık davranışlarından etkilendiği bulunmuştur.

Konu ile ilgili yurt dışında yapılan çalışmalarda; ailedeki bağlılığın, demokratik atmosferin; ilgi-bakım, sıcaklık, özen ve desteğin ergenin benlik saygısını artırdığı görülmektedir. Genel olarak bakıldığında ergenlerin benlik saygısını anababalarının davranışları çok ilişkili gibi görülmektedir. Bazı araştırmalarda, ergenin benlik saygısına anababa davranışlarının etkileri konusunda, ergenlerin cinsiyetinin de farklılık yarattığı ortaya konmuştur. Anababanın sevgi göstermesi ve özgürlük tanımasının ergenlerin benlik saygısı için gösterdiği önem de araştırma sonuçlarında görülmektedir. Anne ve baba ile ilişkilerin ayrı ayrı ele alındığı yurt dışı araştırmalarda, ergenin benlik saygısı için anne ile ilişkiler daha önemli görülürken, ergenin cinsiyetine göre anne ya da babanın etkisinin değişebildiği de görülmektedir.

Türkiye'de Yapılan Araştırmalar

Türkiye'de konu ile ilgili yapılmış araştırmaların bir bölümü aile ile ilgili değişkenlerin (iletişim, bağlılık ve çatışma) incelendiği, bazıları anababa tutumları ve davranışlarının incelediği, az bir bölümü de ergenlerin anne ilişkileri ve baba ilişkilerinin ayrı olarak ele alındığı ve bu ikisinin karşılaştırıldığı araştırmalardır.

Anababa ile iletişim düzeyinin yüksek olmasının, ergenlerin benlik saygısı ile olumlu yönde ilişkili olduğu bulunmuştur (Yalım, 2001). Yine, ergenin anababası ile olumlu ilişkiler içinde olması da, ergenlerin benlik saygısı ile olumlu yönde ilişkilidir (Güngör, 1989; Karadayı, 1994; Suner-İkiz, 2000).

Anneye ve babaya bağlanma düzeyi yükseldikçe ergenlerin benlik saygısı düzeyi de yükselmektedir (Günaydın, Selçuk, Sümer ve Uysal, 2005; Türktan, (2004). Güngör'ün (2000) araştırmasında da, güvenli bağlanan ergenlerin güvensiz (korkulu, saplantılı ve kayıtsız) bağlananlara oranla; benlik değerlendirmeleri açısından en avantajlı grup olduğu, en dezavantajlı grubun ise korkulu bağlananlar olduğu bulunmuştur.

Ailedeki sorunlar arttıkça, ergenlerin benlik saygısında düşme görülmüştür (Kurşun, 1998). Sıyez'in (2008) çalışmasında da, lise öğrencilerinde ailedeki yüksek düzey çatışma ile düşük düzey benlik saygısı ilişkili bulunmuştur. Savi'nin (2006) araştırmasında da, ergenlerin ailelerinden algıladıkları duygusal istismar ve ihmal düzeyleri yükseldikçe benlik algılarının düştüğü ve kendilerini olumsuz olarak algıladıkları ortaya konmuştur.

Anne-babası boşanmış ergenlerin benlik saygısı düzeylerinin, anne babası boşanmamış ergenlere göre daha düşük olduğu bulunmuştur (Öztürk, 2006). Erol'un (2000) araştırmasında ise, anne-babaların birlikte ya da ayrı olmasının lise öğrencilerinin benlik saygısında farklılık yaratmadığı bulunmuştur. Çörüş'ün (2001) çalışmasında da, gençlerin benlik saygısı ile anababalarının çift uyumları arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır.

Anababa tutumunu demokratik olarak algılayan ergenlerin benlik saygısının, otoriter olarak algılayanlardan daha yüksek olduğu bulunmuştur (Aksaray, 1992; Güngör, 1989; Koçak-Torucu, 1990; Tunç, 2002). Otoriter algılayan ergenlerin benlik saygısı da, izin verici olarak algılayanlardan daha düşük olarak bulunmuştur (Tunç, 2002). İkizoğlu'nun (1993) araştırmasında ise; annenin ve babanın demokratik veya otoriter tutum sergilemesi durumunun, gencin benlik saygısı üzerinde fark yaratmadığı ortaya konmuştur.

Anne ve babayı, anababalık tutumları açısından ayrı inceleyen araştırmalara bakıldığında; Güngör'ün (1989) araştırmasında annenin demokratik tutumunun, ergenlerin benlik saygısı için, babadan daha önemli olduğu bulunmuştur. Tersi olarak; Erol (2004) ile Sümer ve Güngör'ün (1999) araştırmalarında, lise öğrencilerinin benlik saygısı üzerinde anne tutumlarının etkili olmadığı ortaya konmuştur. Demokratik baba tutumu ise benlik saygısını artırmaktadır (Erol, 2004). Aksaray'ın (1992) araştırmasında da, demokratik ve otoriter tutumlar, anne ve babaya ait olmaya göre değişmeden ergenlerin benlik imajında aynı etkiyi yaratmıştır.

Anababanın ergen çocuklarına tanıdığı özgürlüğün, ergenin benlik saygısı ile ilişkisi, Büyükşahin-Çevik'in (2007) çalışmasında gösterilmiştir. Büyükşahin-Çevik'in (2007) araştırmasında, aileleri arkadaşlık ilişkilerine müdahale etmeyen ergenlerin; genel, aile ve toplam benlik saygısı puanlarının daha yüksek olduğu ortaya konmuştur. Sümer ve Güngör'ün (1999) çalışmasında da denetimin yüksek olduğu ailelerden gelen öğrencilerin benlik saygısı daha düşük bulunmuştur.

Anababanın desteği ve kabul/ilgisinin ergenin benlik saygısı ile olumlu ilişkileri, Suner-İkiz (2000) ile Sümer ve Güngör'ün (1999) çalışmalarında görülmektedir. Suner-İkiz (2000), ailesinin ergenin doğru karar verip doğru davrandığına inanmasının, ergenin benlik saygısı ile ilişkili olduğunu bulmuştur.

Sümer ve Güngör (1999) de kabul/ilginin yüksek olduğu ailelerden gelen gençlerin, daha yüksek düzeylerde benlik saygısı ve benlik belirginliğine sahip olduklarını bulmuştur.

Annenin sevgi ve ilgisinin, gencin bağlanma (duygusal) dünyasında daha etkiliyken; babanın sevgi ve ilgisinin, benlik saygısı, benlik belirginliği gibi benlik özelliklerinde daha etkili olduğu bulunmuştur (Sümer ve Güngör, 1999). Benzer bir bulgu olarak; Maşrabacı'nın (1994) araştırmasında, ergenin babayla ilişki yoğunluğu arttıkça benlik saygısının yükseldiği bulunmuştur.

Türkiye'de konu ile ilgili yapılmış olan araştırmalarda, ergenlerin anababalarıyla ilişkilerinin kalitesi arttıkça, ailedeki iletişim düzeyi yükseldikçe ve üyeler arasındaki bağlılık arttıkça ergenin benlik saygısının arttığı görülmektedir. Türkiye'de konu ile ilgili yapılan çalışmaların büyük çoğunluğunda anababa tutumlarının benlik saygısı ile ilişkili bulunduğu ve demokratik anababa tutumunun da ergenin benlik saygısı ile olumlu yönde ilişkili olduğu görülmektedir. Yine anababanın desteği, sevgisi, kabul/ilgisi ve ergene tanıdığı özgürlük arttıkça ergenin benlik saygısının da arttığı araştırma sonuçlarında görülmüştür.

Ergenin anababa ilişkileri ve benlik saygısının çalışıldığı yurt içi ve dışı araştırmalar; anne ve baba ile ilişkilerin, ergenlerin benlik saygısını etkilediği noktasında birleşmektedir. Yine, demokratik anababa tutumunun ergenlerin benlik saygısı ile olumlu ilişkileri de bulunan ortak sonuçlardan bir diğeridir. Anne-babanın çocuğuna gösterdiği sevgi-şevkatin de benlik saygısını artırdığı yurt içi ve yurt dışı çalışmaların ortak bulgulardandır. Bunun yanında; anne ve baba ile ilişkilerin ergenin benlik saygısındaki etkisinin karşılaştırılması yönünden, araştırmalar arası tutarlılığın bulunmadığı açıkça görülmektedir. Anne ve baba ile ilişkilerin ayrı ayrı incelendiği yurt dışı çalışmaların bazılarında; annelerle ilişkilerin ergenin benlik saygısı için daha önemli olduğu sonucuna ulaşılmış, diğer bazı çalışmalarda ise bu konuda ergenin cinsiyetinin fark yarattığı

bulunmuştur. Yurt içi çalışmalarda genelllikle, ergenin benlik saygısının, anneden daha çok baba ile ilişkilerden etkilendiği bulunmuştur. Fakat anne ile ilişkilerin daha önemli bulunduğu ya da anne ve baba ilişkileri arasında farkın bulunmadığı araştırma sonucu da mevcuttur. Son olarak; yurt içi ve yurt dışı çalışmalar arasında, benlik saygısının, genellikle yalnızca toplam benlik saygısı puanı alınarak incelenmesi yönünden bir benzerlik kurulabilmektedir.

Araştırmalar incelendiğinde ergenlerin benlik saygısının gelişiminde anne ve babaların önemli rolü görülmektedir. Aile ortamı içindeki iletişim, kabul-ilgi, destek, yakınlık, sevgi-şefkat, denetim, aile sorunları, çatışma ve anababalık tutumu gibi pek çok değişkenin ergenin benlik saygısı ile ilişkili olduğu görülmektedir.

III. YÖNTEM

Araştırmanın Modeli

Araştırmada, lise öğrencilerinin, genel, sosyal, ev-aile ve okul-akademik benlik saygısını; sınıf düzeyine, cinsiyete, ergen-anne ve ergen-baba ilişkileri ölçeklerinin alt boyutlarına (annenin sevgi göstermesi, annenin özgürlük tanıması, babanın sevgi göstermesi ve babanın özgürlük tanıması) göre yordamak amacıyla "İlişkisel Tarama Modeli" kullanılmıştır. Tarama modelleri içinde yer alan "İlişkisel Tarama Modeli'nde, iki ya da daha çok değişken arasındaki birlikte değişimin varlığını ve/veya derecesini belirlemek amaçlanmaktadır (Karasar, 2005).

Araştırma Grubu

Bu araştırma, 2007-2008 eğitim-öğretim yılında, İstanbul ilinde bulunan ve bu çalışmaya katılımı kabul eden liselerin, dokuzuncu, onuncu ve onbirinci sınıf öğrencilerinden çalışma için gönüllü olanlarla gerçekleştirilmiştir. Çalışma için alt, orta ve üst sosyo-ekonomik düzeylerden okullar seçilerek sosyo-ekonomik düzey bakımından heterojen bir grup oluşturulmuştur. Alt sosyo-ekonomik düzeyi Samandıra Lisesi ve Medine Tayfur Sökmen Lisesi, orta sosyo-ekonomik düzeyi Hasan Şadoğlu Lisesi ve Rezan Has Lisesi, üst sosyo-ekonomik düzeyi de Özel Bostancı Doğa Lisesi ve Kadıköy Anadolu Lisesi öğrencileri temsil etmektedir.

Çalışma grubunu oluşturan öğrenciler 13-18 yaş aralığındadır. Öğrencilerin %53.5'i kız ve %46.5'i erkektir. Sınıf düzeyi olarak; % 36.4'ü dokuzuncu sınıf, % 32.7'si onuncu sınıf ve % 30.9'u onbirinci sınıftır. Yine

öğrencilerin %38.3'ü alt SED, % 37'si orta SED ve % 24.7'si de üst SED'e mensuptur. 2007-2008 eğitim-öğretim yılında henüz çoğu okulda onikinci sınıfın bulunmaması nedeniyle, onikinci sınıf öğrencileri araştırmaya dahil edilmemiştir.

Tablo 1. Araştırma Grubuna Ait Kişisel Bilgiler

ÖZELLİK		Kızlar		Erkekler		Toplam	
		N	%	N	%	N	%
		260	53,5	226	46,5	486	100
SINIF DÜZEYİ	9. SINIF	77	29,6	100	44,2	177	36,4
	10.SINIF	95	36,5	64	28,3	159	32,7
	11.SINIF	88	33,8	62	27,4	150	30,9
SOSYO-EKONOMİK DÜZEY	ALT	95	36,5	91	40,3	186	38,3
	ORTA	113	43,5	67	29,6	180	37,0
	ÜST	52	20,0	68	30,1	120	24,7

Verileri Toplama Araçları

Araştırmada öğrencilerin benlik saygısı boyutlarını ölçmek amacıyla "Coopersmith Benlik Saygısı Envanteri" ve anne ve babaları ile olan ilişkilerini ölçmek amacıyla da "Ergen-Anne ve Ergen-Baba İlişkileri Ölçeği" kullanılmıştır. Araştırmada kullanılan ölçme araçları ile ilgili ayrıntılı bilgi aşağıda sunulmaktadır.

Coopersmith Benlik Saygısı Envanteri

Araştırmada öğrencilerin benlik saygısı boyutlarını ölçmek amacıyla Stanley Coopersmith (1967) tarafından geliştirilen "Coopersmith Benlik Saygısı Envanteri" kullanılmıştır. Bu ölçek, kişinin çeşitli alanlarda kendisi hakkındaki tutumunu değerlendirmede kullanılan bir ölçme aracıdır. Ölçeğin 25 maddelik kısa ve 58 maddelik uzun formu vardır. Bu araştırmada 58 maddelik uzun formu kullanılmıştır. Envanterden alınan yüksek puanlar, bireyin benlik saygısının yüksek olduğunu, düşük puanlar ise benlik saygısının düşük olduğunu göstermektedir. Ölçek maddeleri evet-hayır türünde yanıtlanmaktadır. Öğrencilerden, her bir maddeyi okuduktan sonra, o ifade kendilerine uygun geliyorsa evet, uygun gelmiyorsa hayır sütununa (X) işareti koymaları istenmektedir. Ölçekten beş alt ölçeğe ilişkin puanlar ile benlik saygısına ilişkin toplam puan elde edilmektedir. Alt ölçeklerle ilgili bilgiler ve bazı örnek maddeler aşağıda açıklanmıştır:

a) Genel benlik saygısı: Benlik değeri hakkında bireyin genel duygularıdır. Bu alt ölçek 26 maddeden oluşmaktadır. Alınabilecek maksimum puan 52'dir. Genel benlik saygısı ile ilgili bazı örnek maddeler şunlardır:

Herhangi bir konuda fazla zorlanmadan karar verebilirim.

Hayatımdaki her şey karmakarışık.

Kendimden oldukça eminin.

b) Sosyal benlik saygısı: Kişinin sosyal ortam içinde kendini değerlendirmesidir. Sosyal benlik saygısı alt ölçeği sekiz maddeden oluşmaktadır. Alınabilecek maksimum puan 16'dır. Sosyal benlik saygısı ile ilgili bazı örnek maddeler şunlardır:

İnsanlar benimle birlikteyken hoş ve neşeli vakit geçirirler.

Sevecen birisiyim, başkaları tarafından kolayca sevilirim.

Arkadaşlarım sık sık beni kızdırır benimle dalga geçerler.

c) Ev-aile benlik saygısı: Ev-aile benlik saygısı, kişinin bir aile üyesi olarak kendisi hakkındaki duygu ve düşüncelerinden oluşmaktadır. Sekiz maddeden oluşan bu ölçekten alınabilecek maksimum puan 16'dır. Ev ve aile ile ilgili benlik saygısı alt ölçeğinden bazı örnek maddeler şunlardır:

Anne ve babamın benden beklentisi çok fazla.

Anne ve babam beni anlıyor.

Evde hiç kimse bana fazla ilgi göstermiyor.

d) Okul-akademik benlik saygısı: Akademik alanda kişinin kendini değerlendirmesini, kendi koyduğu hedeflere ulaşma düzeyini ifade eder. Sekiz maddeden oluşan bu ölçekten alınabilecek maksimum puan 16'dır. Okul-akademik benlik saygısı ile ilgili bazı örnek maddeler şunlardır:

Okulda sıkça moralimin bozulduğunu, canımın sıkıldığını hissediyorum.

Okuldaki başarımla gurur duymaktayım.

Öğretmenlerim bana yeterince başarılı olamadığımı hissettiriyor.

e) Yalan ölçeği: Bu alt ölçekte yer alan maddeler, kişilerin savunucu tutumlarını ölçmek için konulmuştur ve toplam benlik saygısı puanına dahil edilmemektedir. Bu nedenle bu maddeler alt ölçek olarak analizlere dahil edilmez. Ölçekten, yalan alt ölçeğine ait sekiz madde atıldığında, geriye kalan 50 maddeden maksimum alınabilecek benlik saygısı puanı 50x2=100'dür. Benlik saygısı maddelerinde beklenen yanıt 2, beklenmeyen yanıt 0 olarak puanlanırken, yalan maddeleri 1 ya da 0 olarak puanlanmaktadır. Yalan ölçeğinden beş ve daha yukarı puan alanların benlik saygısı puanları hesaplanmamaktadır. Bu öğrencilerin bireysel görüşmeye alınmaları önerilmektedir (Pişkin, 1996).

Geçerlik ve güvenirlik çalışmaları. Ölçeğin geçerlik ve güvenirliği bir çok araştırmacı tarafından incelenmiştir. Coopersmith (1959) aracın test-tekrar test güvenirlik katsayısını .88 (5 hafta arayla) ve .70 (3 yıl arayla) olarak; Kuder

Richardson güvenirlik katsayısını ise kızlar için .91 ve erkekler için .80 olarak bulmuştur. Kimball (1973) aracın iç-tutarlık katsayısını bulmak için Kuder-Richardson-20 formülünü kullandığı araştırmasında, dördüncü sınıf ögrencileri için .92, yedinci sınıf öğrencileri için ise .89 düzeyinde güvenirlik katsayıları bulmuştur (Akt. Pişkin, 1997).

Johnson ve arkadaşları (1983) tarafından aracın yapı geçerliğini saptamak amacıyla yapılan çalışmada; Coopersmith Benlik Saygısı Envanteri, Piers-Harris'in Çocuklar için Benlik Kavramı Ölçeği (Piers, 1969 ; Piers ve Harris, 1964) ve Çocuklar için Sosyal İstenirlik Ölçeği (Crandall, Crandall ve Katkowsky, 1965), beşinci sınıf öğrencilerine uygulanmıştır. Bu araştırmada her öğrencinin benlik kavramı, Coopersmith Davranışsal Akademik Değerlendirme Ölçeği (Coopersmith ve Gilbert, 1982) kullanılarak öğretmenlerinin bakış açılarıyla da değerlendirilmiştir. Regresyon analizi sonuçları; Coopersmith Benlik Saygısı Envanteri'nin, birleşiklik (convergent) geçerliğini (Piers-Harris Çocuklar için Benlik Kavramı Ölçeği ve Coopersmith Davranışsal Akademik Değerlendirme Ölçeği yönünden), ayırdedici (discriminant) geçerliğini (Çocuklar için Sosyal İstenirlik Ölçeği yönünden) ve ölçeğin farklı akademik başarı yönünden duyarlılığını (alfa katsayısı = 0.86) göstermiştir (Akt. Pişkin, 1997).

Tufan ve Turan (1987), güvenirlik ve geçerlik çalışması için ilk uygulama olarak envanterin kısa formunu, 30 kanserli hastaya, 15 gün ara ile uygulamış; test-tekrar-test sonunda elde edilen güvenirlik katsayısı .65 bulunmuştur. Ayrıca envanter, yüksek okul öğrencilerinden oluşan 56 kişilik bir gruba 15 gün ara ile uygulanmış ve test-tekrar-test sonunda güvenirlik katsayısı .76 olarak bulunmuştur. Yine yüksekokul öğrencilerinden 200 kişilik bir gruba Coopersmith ve Rosenberg Benlik Saygısı Envanteri birlikte uygulanmış ve bu iki ölçek arasındaki benzer ölçek geçerlik katsayısı .62 olarak bulunmuştur (Akt. İkizoğlu, 1993). Aksaray da (2003) geçerlik çalışması için Piers Harris Benlik kavram Ölçeği ile Coopersmith Benlik Saygısı Envanteri'ni 156 yedinci sınıf öğrencisine uygulamış, .80 değerinde bir korelasyon elde etmiştir.

Pişkin (1996) ölçeğin güvenirliğini saptamak amacıyla saptamak amacıyla Kuder-Richardson-20 formülü ve testi yarılama (iç-tutarlık katsayısı) tekniğini kullanmıştır. Coopersmith Benlik Saygısı Envanteri'nin gerek uzun gerekse kısa formunun hem KR-20 hem de iç-tutarlık yönünden güvenirlik katsayıları kabul edilebilir düzeyde yüksek bulunmuştur. Ölçeğin güvenirliği alt ölçekler yönünden incelendiğinde, "Sosyal" ve "Akademik" benlik saygısı alt ölçeklerinin güvenirliklerinin, diğer alt ölçeklere oranla daha düşük olduğu gözlenmiştir (Akt. Başkara, 2002).

Başkara'nın (2002) lise 1 ve lise 3. öğrencileriyle yaptığı ölçeğin güvenirlik çalışmasında da, Kuder Richardson-20 katsayısı .82, iki yarı güvenirlik katsayısı .80 ve onbeş gün arayla yapılan uygulama sonucu test-tekrar-test katsayısı .77 bulunmuştur. Büyükşahin-Çevik (2007) de Coopersmith Benlik Saygısı Envanteri'nin geçerlik ve güvenirliğini lise öğrencileri ile çalışmıştır. Benzer ölçek geçerliği çalışmasında benzer ölçek olarak Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği'ni kullanılmıştır. İki ölçek arasındaki korelasyon Pearson Korelasyon Tekniği kullanılarak hesaplanmış, iki ölçek arasında pozitif yönde, anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür ($r = .71$, $P < .001$, $N = 125$). Ölçeğin güvenirliğini saptamak amacıyla da test-tekrar test güvenirliği hesaplanmış, bir ay arayla Coopersmith Benlik Saygısı Envanteri aynı gruba ikinci defa uygulanmıştır. Coopersmith Benlik Saygısı Envanteri'nin alt ölçeklerine ve toplam puana ilişkin Pearson Korelasyon Katsayısı korelasyon katsayıları hesaplanmıştır. Bulunan sonuçlara göre Coopersmith Benlik Saygısı Envanteri'nin alt ölçeklerinden Genel Benlik, Ailesel Benlik ve Toplam için iki uygulamadan elde edilen puanlar arasında yüksek düzeyde anlamlı ve pozitif yönde bir ilişki olduğu görülmüştür. Öte yandan Sosyal Benlik, Okulla ilgili Benlik ve Yalan alt ölçeklerinde ise orta düzeyde ancak yine pozitif yönde ve anlamlı bir ilişki ortaya çıkmıştır. Bu bulgular alt ölçeklerin ve toplam ölçeğin aynı özellikleri tutarlı bir biçimde ölçtüğü şeklinde yorumlanmıştır.

Ergen-Anne ve Ergen-Baba İlişkileri Ölçeği

Ölçek, ergenlerin özerklik kazanma sürecindeki anne-baba ilişkilerini ölçmek amacıyla Öngen (2004) tarafından geliştirilmiştir. Ergen-Anne ve Ergen-Baba İlişkileri Ölçeği, iki adet ölçekten oluşmaktadır ve lise öğrencileri üzerinde yapılan bir çalışma sonucunda geliştirilmiştir. Ergen-Anne İlişkileri Ölçeği 46, Ergen-Baba İlişkileri Ölçeği ise 45 maddeden oluşmaktadır. Dörtlü likert tipi bir ölçek üzerinde, katılımcılardan "Bana tamamen uygun=1"den, "Bana hiç uygun değil=4"e kadar seçeneklerden birinin işaretlenmesi istenmektedir. Puanın düşmesi ergene daha fazla sevgi gösterildiğinin ve daha fazla özgürlük tanındığının göstergesi olmaktadır.

Ölçeğin geçerlik çalışması için yapılan faktör analizi sonucunda iki alt boyut belirlenmiştir. Yapılan analizler sonucunda birinci faktör varyansın %16,63'ünü, ikinci faktör %14,71'ini açıklamıştır. İki faktörün birlikte açıkladıkları varyans oranı %31,08'dir. Her iki ölçekte de ortaya konmuş olan bu iki faktörün ilki, "sevgi gösterme" ve ikincisi de "özgürlük tanıma" olarak adlandırılmıştır.

a) Sevgi gösterme: Sevgi, güven, gurur, kabul, anlayış, birlikte zaman geçirme, duyguların, düşüncelerin ve sorunların paylaşımı ile ilgili maddeler bu alt boyutta yer almaktadır.
b) Özgürlük tanıma: Özgürlük tanıma, özel yaşama saygı, kontrol, eleştiri, denetleme, baskı ve yaptırım uygulama, ceza verme ile ilgili maddeleri kapsamaktadır.

Ölçeklerin geçerliği "iç ölçüt ile analiz" yöntemi kullanılarak da test edilmiştir. Ölçek toplam puanı üzerinden üst-alt grupların her bir maddedeki puanlarının ortalaması arasındaki farkın manidarlığı t testi ile testedilmiş. Ergen-Anne İlişkileri Ölçeği (EAİÖ) maddelerinin ayırt edicilik düzeyleri $p<.01$ üzerinden değerlendirildiğinde EAİÖ için sadece 4 ve EBİÖ için 5 maddenin bu kabul düzeyinin üstünde kaldığı görülmüştür (Öngen, 2004).

EAİÖ'nün ve EBİÖ'nün alt boyutları için güvenirlik katsayıları hesaplanmış ve bu araçlar ile ergenlerin anne ve babalarıyla özerklik kazanma sürecindeki ilişkilerinin güvenilir bir şekilde ölçülebileceği belirtilmiştir. EAİÖ birinci faktör için Cronbach alfa=.89, ikinci faktör için Cronbach alfa= .88'dir. EBİÖ birinci faktör için Cronbach alfa=.90, ikinci faktör için Cronbach alfa= .89'dur (Öngen, 2004).

Verilerin Toplanması

Araştırma verilerinin toplanması sürecinde öncelikle İstanbul Milli Eğitim Müdürlüğü'nden izin alınmıştır. Ardından okul müdürlükleri ile temasa geçilerek araştırmaya katılım için olur alınmıştır. Katılımı kabul eden okullar için uygulamanın gerçekleştirileceği gün ve saatler belirlenmiştir. Uygulama, okul idarelerince uygun görülen zamanlarda, bizzat araştırmacı tarafından gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın içeriği ve ölçeklerin doldurulması ile ilgili öğrencilere toplu halde bilgi verilmiş ve gelen sorular araştırmacı tarafından cevaplandırılmıştır. Ayrıca öğrenciler, verilerin gizli tutulacağı ve bireysel değerlendirme yapılmayacağı ile ilgili bilgilendirilmiş ve samimi bilgi paylaşımında bulunmaya yönelik motive edilmiştir. Ölçeklerin uygulanması için birer ders saati ayrılmış, uygulama yaklaşık 35-40 dakika sürmüştür. Veriler, 2007-2008 akademik yılı ikinci dönemi içerisinde toplanmış, süreç yaklaşık üç ay sürmüştür.

Verilerin Analizi

Verilerin toplanması işleminden sonra, katılımcıların ölçek maddelerine verdiği yanıtlar sayısallaştırılarak, SPSS 16.0 (Sosyal Bilimler İçin İstatistik Paket Programı) programına girilmiş ve istatistiksel çözümlemeler bu program yardımıyla gerçekleştirilmiştir. Eksik ve hatalı doldurulan ölçekler ayıklanarak veri girişi işlemine dahil edilmemiştir. Ardından Coopersmith Benlik Saygısı Envanteri'nin Yalan ölçeğinden alınan toplam puanlar incelenmiştir. İnceleme

sonunda Yalan ölçeğinden 11 kişinin yedi puan, 30 kişinin altı puan ve 96 kişinin de beş puan aldığı görülmüştür. Bu çalışmada envanterin toplu uygulamasının yapılması nedeniyle, yalan ayıklama kuralı bir birim yukarı çekilmiş, beşin üzeri puan alanlar çıkarılmıştır. Böylece beş'in üstünde puan alan toplam 41 kişi çıkartılarak veri analizine dahil edilmemiştir. Sonuçta kalan 486 kişinin verileri analize alınmıştır.

Öncelikle araştırmaya katılan katılımcıların kişisel bilgileri ile ilgili özelliklerinin belirlenmesi amacıyla, betimsel istatistikler hesaplanmıştır. Benlik saygısı boyutları ile yordayan değişkenler arasındaki ilişkiyi araştırmak için Pearson Momentler Çarpımı Korelasyon Katsayıları hesaplanmıştır. Benlik saygısı boyutlarının yordayıcılarını belirlemek için Çoklu Doğrusal Regresyon Analizi kullanılmıştır.

Regresyon analizi, aralarında ilişki olan iki ya da daha fazla değişkenden birinin bağımlı, diğerinin bağımsız değişken olarak ayrımı ile aralarındaki ilişkinin matematiksel bir eşitlikle açıklanması sürecidir. Çoklu regresyon analizi de, bağımlı değişkenle ilişkili olan iki ya da daha çok bağımsız değişkene (yordayıcı değişkenlere) dayalı olarak, bağımlı değişkenin tahmin edilmesine yönelik bir analizdir (Büyüköztürk, 2004).

Bu araştırmada yordayıcı değişkenler cinsiyet, sınıf düzeyi, ergen-anne ilişkileri ve ergen-baba ilişkileri ölçeklerinin sevgi gösterme ve özgürlük tanıma alt boyutlarıdır. Benlik saygısının alt boyutları olan genel, sosyal, ev/aile ve okul benlik saygısı da yordanan değişkenler olarak ayrı ayrı ele alınarak, yukarıda değinilen yordayıcı değişkenler ile açıklanmaya çalışılmaktadır.

Bu araştırmada, Standart Çoklu Regresyon (Enter Multiple Regression) analizi yöntemi tercih edilmiştir. Enter metodunda, modeli oluşturan bağımsız değişkenler belirtilir. Ardından bu modelin bağımlı değişkeni tahmin etme başarısı değerlendirilir. Eğer bir bağımsız değişkenin diğerlerinden daha önemli

olduğu düşünülmüyorsa, bu model kullanılır. Her bir değişken modele eklendiği gibi, her birinin modele olan katkısı değerlendirilir. Bu yöntemde eklenen bir bağımsız değişken, modelin yordama gücünü artırmıyorsa modelden çıkarılabilmektedir (Kalaycı, 2008). Bu araştırmada da genel benlik saygısı modelinden cinsiyet değişkeni; ev-aile benlik saygısı modelinden cinsiyet ve sınıf düzeyi değişkenleri; okul-akademik benlik saygısı modelinden de sınıf düzeyi değişkeni çıkarılarak regresyon analizleri tekrarlanmıştır.

Öncelikle çoklu doğrusal regresyon analizinin varsayımları test edilmiştir. SPSS 16.0 programı yardımıyla bağımlı değişkenler olan genel, sosyal, ev-aile ve okul-akademik benlik saygısı puanlarının normale yakın dağılım gösterdiği ve yordayıcı değişkenlerle arasındaki ilişkilerin doğrusal olduğu gözlenmiştir. Hata terimleri saçılma grafiğinde noktaların rastgele yayıldığı, bir eğri ya da huni görünümünün olmadığı yani doğrusallık ve sabit varyans varsayımlarının karşılandığı görülmüştür. Hata terimlerinin birbiri ile ilişkili olması durumu anlamına gelen otokorelasyonun tespiti için Durbin Watson testine bakılmıştır. Durbin Watson değerlerinin oluşturulan regresyon modellerinde 1,87 ile 1,99 aralığında olduğu, dolayısıyla da otokorelasyon durumunun olmadığı görülmüştür.

Bağımsız değişkenler arasında yüksek düzeyde ilişki olması durumu olan çoklu doğrusal bağlantı probleminin var olup olmadığının tespiti için bağımsız değişkenler arası Pearson korelasyon katsayıları hesaplanmış ,80 ve üzeri ilişki bulunmadığı görülmüştür. En yüksek korelasyon annenin özgürlük tanıması ile babanın özgürlük tanıması değişkenleri arasında ve 0,59 olarak bulunmuştur. Ayrıca, oluşturulan modellere ait VIF ve tolerans değerlerine bakılmış, VIF değerlerinin 1,12 ile 2,01 arasında yani yeterince küçük, tolerans değerlerinin de 0,50 ile 0,90 arasında yani yeterinde büyük olduğu bulunmuş, çoklu doğrusal bağlantı probleminin varolmadığı tespit edilmiştir. Son olarak da standardize edilmiş yordanan değişkenler için oluşturulan histogram ve normal dağılım eğrilerinde dağılımın normal olduğu görülmüştür. Araştırmada hata payı 0,05 olarak kabul edilmiştir.

IV. BULGULAR

Bu bölümde, yapılan istatistiksel analizler sonucunda elde edilen bulgular yer almaktadır. Öncelikle araştırmanın betimsel istatistiklerine yer verilmiştir. Ardından değişkenlerin birbirleriyle ilişkilerini gösteren Pearson Momentler Çarpımı Korelasyon Katsayıları aktarılmaktadır. Son olarak da, yordayıcı değişkenler olan sınıf düzeyi, cinsiyet, anne ilişkileri (sevgi gösterme ve özgürlük tanıma) ve baba ilişkilerinin (sevgi gösterme ve özgürlük tanıma); lise öğrencilerinin genel, sosyal, ev-aile ve okul-akademik benlik saygısı için anlamlı birer yordayıcı olup olmadıklarını belirlemek amacıyla yapılan, Standart Çoklu Regresyon (Enter Multiple Regression) analizi sonuçlarına yer verilmiştir.

Değişkenlere İlişkin Betimsel İstatistikler

Yaş, genel benlik saygısı, sosyal benlik saygısı, ev-aile benlik saygısı, okul-akademik benlik saygısı, annenin sevgi göstermesi, annenin özgürlük tanıması, babanın sevgi göstermesi ve babanın özgürlük tanıması değişkenlerine ilişkin ortalama ve standart sapma değerleri Tablo 2'de verilmektedir.

Tablo 2. Değişkenlere ait aritmetik ortalama ve standart sapma değerleri

	N	En küçük değer	En büyük değer	$\overline{x}$	*ss*
Yaş	486	13	18	16,21	0,97
Genel benlik saygısı	486	10	52	36,41	8,71
Sosyal benlik saygısı	486	4	16	13,14	2,83
Ev ve aile benlik saygısı	486	0	16	10,67	4,36
Okul-akademik benlik saygısı	486	0	16	8,83	3,82
Anne- sevgi gösterme	486	23	82	42,81	10,61
Anne- özgürlük tanıma	486	23	82	48,45	11,87
Baba- sevgi gösterme	486	22	88	46,12	13,23
Baba- özgürlük tanıma	486	23	86	44,02	12,08

Değişkenler Arası Korelasyonlar

Benlik saygısının alt boyutlarının her birinin ayrı bir yordanan değişken olarak ele alındığı bu araştırmada; cinsiyet, sınıf düzeyi, annenin sevgi göstermesi, annenin özgürlük tanıması, babanın sevgi göstermesi ve babanın özgürlük tanıması değişkenleri yordayıcılar olarak belirlenmiştir. Cinsiyet ve sınıf düzeyi değişkenleri sınıflamalı birer değişken oldukları için bu değişkenler, göstermelik (dummy) değişken olarak kodlanarak analize dahil edilmiştir. Sınıf dummy1 değişkeninde 9. sınıfların diğer sınıflara göre, sınıf dummy2 değişkeninde ise lise 10. sınıfların diğer sınıflara göre puanlarındaki değişim gösterilmektedir.

Tablo 3. Dummy değişkenlerin açıklaması

Değişken	**Dummy Değişken**	**Kodlama**	**Dummy Değişken Tanımlanmasında Dışta Tutulan Düzey (Kategori)**
Cinsiyet	Cinsiyet	Kız=0 Diğer=1	Kız
Sınıf Düzeyi	Sınıf_dummy_1	9. Sınıf= 1 Diğer=O	11. Sınıf
	Sınıf_dummy_2	10. Sınıf=1 Diğer=0	

Genel, sosyal, ev-aile ve okul-akademik benlik saygısı ile yordayıcı değişkenler (sınıf düzeyi, cinsiyet, annenin sevgi göstermesi, annenin özgürlük tanıması, babanın sevgi göstermesi ve babanın özgürlük tanıması) arasındaki ilişkiyi araştırmak için Pearson Momentler Çarpımı Korelasyon Katsayıları hesaplanmıştır. Korelasyon değerleri Tablo 4'de verilmiştir.

Tablo 4. Genel benlik saygısı, sosyal benlik saygısı, ev-aile benlik saygısı, okul-akademik benlik saygısı ve yordayıcı değişkenler arasındaki ilişkiler

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
1. Cinsiyet	-										
2. Sinif_dummy_1	,152**	-									
3. Sinif_dummy_2	-,087	-,528**	-								
4. Annenin sevgi gös.	,156**	-,022	-,066	-							
5. Annenin özgür. tan.	,050	,084	-,065	,533**	-						
6. Babanın sevgi gös.	-,034	-,071	,006	,515**	,333**	-					
7. Babanın özgür. tan.	,171**	,050	-,016	,351**	,591**	,504**	-				
8. Genel benlik saygısı	-,051	,029	,086	-,313**	-,469**	-,319**	-,387**	-			
9. Sosyal benlik saygısı	-,223**	-,089*	,130**	-,168**	-,258**	-,112*	-,238**	,495**	-		
10.Ev-Aile benlik saygısı	-,062	,029	,044	-,568**	-,589**	-,618**	-,525**	,542**	,242**	-	
11.Okul-Akademik benlik saygısı	-,107*	-,030	-,004	-,274**	-,312**	-,188**	-,179**	,439**	,271**	,326**	-

*p< ,05 **p< ,01

Tablo 4'de görüldüğü gibi, genel benlik saygısı annenin sevgi göstemesi (r=-,31, p<.01), özgürlük tanıması (r=-.47, p<.01), babanın sevgi göstermesi (r=-.32, p<.01) ve özgürlük tanıması (r=-.39, p<.01) ile ters yönlü orta düzey ve anlamlı ilişkiler göstermektedir. Bununla birlikte genel benlik saygısı, cinsiyet ile (r=-.05, p.>05); ve sınıf düzeyi ile (9.sınıf için r=.03, p>.05 ve 10.sınıf için r=.09, p>.05) anlamlı bir ilişki göstermemektedir.

Sosyal benlik saygısı cinsiyetle düşük düzey anlamlı ve ters yönlü bir ilişki göstermektedir (r=-,22, p<.01). Sınıf düzeyi ile 9. sınıf düzeyinde ters yönlü düşük düzeyde ve anlamlı (r=-,089, p<.05) ve 10. sınıf düzeyinde düşük düzeyde anlamlı (r=.13, p<.01) ilişki göstermektedir. Sosyal benlik saygısı annenin sevgi göstermesi (r=-.17, p<.01), özgürlük tanıması (r=.-.26, p<.01), babanın sevgi göstermesi (r=-.11, p<.01) ve özgürlük tanıması (r=-.24, p<.01) ile düşük düzeyde ters yönlü ve anlamlı ilişki göstermektedir.

Ev-aile benlik saygısı annenin sevgi göstermesi (r=-.57, p<.01), özgürlük tanıması (r=-.59, p<.01) babanın sevgi göstermesi (r=-.62, p<.01) ve özgürlük tanıması (r=-.52, p<.01) ile orta düzey ters yönlü anlamlı ilişki göstermektedir. Cinsiyet (r=-.06, p>.05) ve sınıf düzeyi ile (9. sınıf için r=.03, p>.05 ve 10. sınıf için r=.04, p>.05) anlamlı ilişki göstermemektedir.

Okul-akademik benlik saygısı cinsiyet ile düşük düzeyde ters yönlü ve anlamlı ilişki göstermektedir (r=-.11, p<.01). Okul-akademik benlik saygısı; annenin sevgi göstermesi (r=-.27, p<.01), özgürlük tanıması (r=-.31, p<.01), babanın sevgi göstermesi (r=-.19, p<.01) ve özgürlük tanıması (r=-.18, p<.01) ile düşük düzeyde ters yönlü anlamlı ilişki göstermektedir. Sınıf düzeyi ile anlamlı ilişki göstermemektedir (9. sınıf için r=-.03, p>.05 ve 10. sınıf için r=-.004, p>.05).

Dikkat edildiği gibi ergen-anne ilişkileri ve ergen-baba ilişkilerinin alt boyutları olan sevgi gösterme ve özgürlük tanıma değişkenleri, benlik saygısı boyutları (genel, sosyal, ev-aile ve okul-akademik benlik saygısı) ile olumsuz yönlü anlamlı ilişkiler göstermektedir. Fakat lise öğrencilerinin benlik saygısı boyutları ile anne ve baba ilişkileri boyutları arasındaki bu olumsuz ilişkiler aslında olumlu olarak yorumlanmaktadır. Çünkü Ergen-Anne ve Ergen-Baba İlişkileri Ölçeklerinde puanların düşmesi, ergenin anne ve baba ile ilişkilerinin iyileştiği şeklinde yorumlanmaktadır. Yani lise öğrencilerinin benlik saygısı puanları arttıkça anne ve babaları ile ilişkileri de iyileşmektedir.

Benlik Saygısı Boyutlarını Yordayan Değişkenlere İlişkin Bulgular

Genel, sosyal, ev-aile ve okul-akademik benlik saygısını yordayan değişkenlere ilişkin bulgulara, araştırmanın amaç soruları çerçevesinde aşağıda yer verilmektedir.

Genel Benlik Saygısını Yordayan Değişkenlere İlişkin Bulgular

Genel benlik saygısının yordayıcılarını belirlemeyi amaçlayan, araştırmanın ilk sorusunu cevaplamak için yapılan ilk regresyon analizinde; cinsiyet değişkeninin genel benlik saygısının anlamlı bir yordayıcısı (t=-0,728, p>.05) olmadığı görülmüştür. Cinsiyetin, genel benlik saygısı ile anlamlı korelasyon göstermemesi (r=-,05, p.>05) ve bu değişkenin çıkarılması halinde modelin tahmin gücünün önemli derecede etkilenmemesi durumları göz önüne alınarak, bu değişken modelden çıkarılarak, regresyon analizi yinelenmiştir. Sonuç olarak; genel benlik saygısının yordayıcılarını belirlemeyi amaçlayan regresyon analizinde, yordayıcı değişkenler olarak; sınıf düzeyi, annenin sevgi göstermesi, annenin özgürlük tanıması, babanın sevgi göstermesi ve babanın özgürlük tanıması değişkenleri alınmıştır.

Genel benlik saygısının yordayıcılarını belirlemek için yapılan regresyon analizi sonuçlarına göre genel benlik saygısı ile yordayıcı değişkenler arasında orta düzeyde ve anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir (R=.52, $R^{2=}$.27, F= 29,521 p= ,000 p<.01). Buna göre ele alınan yordayıcı değişkenlerin birlikte, yordanan değişken olan genel benlik saygısını anlamlı düzeyde açıkladığı söylenebilir. Sınıf düzeyi, annenin sevgi göstermesi, annenin özgürlük tanıması, babanın sevgi göstermesi ve babanın özgürlük tanıması değişkenleri hep birlikte genel benlik saygısının %27'sini açıklamaktadır. Buna göre yordayıcı değişkenlerin yordanan değişken olan genel benlik saygısını düşük düzeyde açıkladığı söylenebilmektedir.

Tablo 5. Genel benlik saygısını yordayan değişkenler

Değişkenler	B	Standart Hata B	β	t	P	İkili Korelasyon	Kısmi Korelasyon
Sabit	55,297	1,809	-	30,575	0,000	-	-
Sınıf_d_1	2,207	0,841	0,122	2,624	0,009	0,029	0,119
Sınıf_d_2	2,343	0,857	0,126	2,733	0,007	0,086	0,124
Anne Sev.Gös.	0,000	0,042	0,000	-0,017	0,986	-0,313	0,000
Anne Özgür.	-0,265	0,040	-0,362	-6,634	0,000	-0,469	-0,290
Baba Sev.Gös.	-0,090	0,033	-0,136	-2,687	0,007	-0,319	-0,122
Baba Özgür. Tan.	-0,078	0,039	-0,108	-2,026	0,043	-0,387	-0,092
R= 0,52	$R^{2=}$ 0,27						
F= 29,521	p= 0.00						

Tablo 5'de de görülebileceği gibi; standardize edilmiş regresyon katsayısına göre (β), yordayıcı değişkenlerin genel benlik saygısı üzerindeki

göreli önem sırası annenin özgürlük tanıması (β=-0,36), babanın sevgi göstermesi (β=-0,14) , 10.sınıf düzeyi (β=0,13), 9. sınıf düzeyi (β=0,12), babanın özgürlük tanıması (β=-0,11) ve annenin sevgi göstermesidir (β=.00). Regresyon katsayılarının anlamlılığına ilişkin t-testi sonuçlarına göre, genel benlik saygısını anlamlı düzeyde yordayan değişkenler, annenin özgürlük tanıması, babanın sevgi göstermesi, 9. sınıf düzeyi, 10. sınıf düzeyi ve babanın özgürlük tanıması değişkenleridir.

Sosyal Benlik Saygısını Yordayan Değişkenlere İlişkin Bulgular

Araştırmanın ikinci sorusunu yanıtlamak ve sosyal benlik saygısının yordayıcılarını belirlemek üzere yapılan regresyon analizi sonuçlarına göre; sosyal benlik saygısı ile yordayıcı değişkenler arasında düşük düzeyde anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir (R=0,355, $R^{2=}$0,126, F= 9,852, p= ,000 p<.01). Buna göre ele alınan yordayıcı değişkenlerin birlikte, yordanan değişken olan sosyal benlik saygısını anlamlı düzeyde açıkladığı söylenebilir. Cinsiyet, sınıf düzeyi, annenin sevgi göstermesi, annenin özgürlük tanıması, babanın sevgi göstermesi, babanın özgürlük tanıması değişkenleri birlikte sosyal benlik saygısının %12,6'sını açıklamaktadır. Buna göre yordayıcı değişkenlerin yordanan değişken olan sosyal benlik saygısını düşük düzeyde açıkladığı söylenebilmektedir.

Tablo 6. Sosyal benlik saygısını yordayan değişkenler

Değişkenler	B	Standart Hata B	β	t	P	İkili Korelasyon	Kısmi Korelasyon
Sabit	16,544	0,644	-	25,692	0,00	-	-
Cinsiyet	-1,098	0,259	-0,194	-4,246	0,00	-0,223	-0,191
Sınıf_d_1	0,098	0,301	0,017	0,324	0,746	-0,089	0,015
Sınıf_d_2	0,652	0,305	0,108	2,139	0,033	0,130	0,097
Anne Sev.Gös.	0,003	0,016	0,010	0,180	0,858	-0,168	0,008
Anne Özgür.	-0,046	0,014	-0,192	-3,175	0,002	-0,258	-0,144
Baba Sev.Gös.	-0,003	0,012	-0,016	-0,278	0,781	-0,112	-0,013
Baba Özgür. Tan.	-0,020	0,014	-0,086	-1,425	0,155	-0,238	-0,065
R=0,355 $R^{2=}$ 0,126							
F= 9,852 p= .000							

Tablo 6'da görüldüğü gibi; standardize edilmiş regresyon katsayısına göre (β), yordayıcı değişkenlerin sosyal benlik saygısı üzerindeki göreli önem sırası cinsiyet (β=-0,194), annenin özgürlük tanıması (β=-0,192), 10. sınıf düzeyi (β=0,108), babanın özgürlük tanıması (β=-0,086), 9. sınıf düzeyi (β=0,017), babanın sevgi göstermesi (β=-0,016) ve annenin sevgi göstermesidir (β=0,010). Regresyon katsayılarının anlamlılığına ilişkin t-testi sonuçlarına göre, sosyal benlik saygısını anlamlı düzeyde yordayan değişkenler cinsiyet, annenin özgürlük tanıması tanıması ve 10. sınıf düzeyidir.

Ev-Aile Benlik Saygısını Yordayan Değişkenlere İlişkin Bulgular

Ev-aile benlik saygısının yordayıcılarını belirlemeyi amaçlayan, araştırmanın üçüncü sorusunu cevaplamak için yapılan ilk regresyon analizinde; sınıf düzeyi (9.sınıf, t=1,499, p>.05; 10.sınıf, t=1,097, p>.05) ve cinsiyetin (t=-0,793, p>.05) lise öğrencilerinin ev-aile benlik saygısının anlamlı bir yordayıcısı olmadığı görülmüştür. Cinsiyet ve sınıf düzeyi değişkenlerinin ev-aile benlik saygısı ile anlamlı ilişki göstermediğinin görülmesi (cinsiyet r=-,06, p.>05; 9. sınıf için r=.03 p.>05; 10. sınıf için r=.04 p.>05) ve bu değişkenlerin çıkarılması halinde modelin tahmin gücünün önemli derecede etkilenmemesi durumları göz önüne alınarak, bu değişkenler modelden çıkarılarak, regresyon analizi yinelenmiştir. Sonuç olarak, ev-aile benlik saygısının yordayıcılarını belirlemeyi amaçlayan regresyon analizinde; yordayıcı değişkenler olarak; annenin sevgi göstermesi, annenin özgürlük tanıması, babanın sevgi göstermesi ve babanın özgürlük tanıması değişkenleri alınmıştır.

Ev-aile benlik saygısının yordayıcılarını belirlemek üzere yapılan regresyon analizi sonuçlarına göre, ev-aile benlik saygısı ile yordayıcı değişkenler arasında orta düzey anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir (R=0,752, $R^{2=}$0,566, F= 156,947, p= ,000 p<.01). Buna göre ele alınan yordayıcı değişkenlerin birlikte, yordanan değişken olan ev-aile benlik saygısını anlamlı düzeyde açıkladığı söylenebilir. Annenin sevgi göstermesi, annenin özgürlük tanıması, babanın sevgi göstermesi ve babanın özgürlük tanıması değişkenleri birlikte ev-aile benlik saygısının %57'sini açıklamaktadır. Buna göre yordayıcı değişkenlerin yordanan değişken olan ev-aile benlik saygısını orta düzeyde açıkladığı söylenebilmektedir.

Tablo 7. Ev-aile benlik saygısını yordayan değişkenler

Değişkenler	B	Standart Hata B	β	t	P	İkili Korelasyon	Kısmi Korelasyon
Sabit	26,542	0,661	-	40,173	0,00	-	-
Anne Sev.Gös.	-0,070	0,016	-0,171	-4,322	0,00	-0,568	-0,193
Anne Özgür.	-0,119	0,015	-0,323	-7,732	0,00	-0,589	-0,332
Baba Sev.Gös.	-0,126	0,013	-0,381	-9,831	0,00	-0,618	-0,409
Baba Özgür. Tan.	-0,030	0,015	-0,082	-1,989	0,047	-0,525	-0,090
R=0,752	$R^{2=}$0,566						
F= 156,947	p=.000						

Tablo 7'de görüldüğü gibi; standardize edilmiş regresyon katsayısına göre (β), yordayıcı değişkenlerin ev-aile benlik saygısı üzerindeki göreli önem sırası babanın sevgi göstermesi (β=-0,38), annenin özgürlük tanıması (β=-0,32) ve annenin sevgi göstermesi (β=-0,17) ve babanın özgürlük tanımasıdır (β=-0,08). Regresyon katsayılarının anlamlılığına ilişkin t-testi sonuçlarına göre, yordayıcı alınan değişkenlerin tamamı ev-aile benlik saygısını anlamlı düzeyde yordamaktadır.

Okul-Akademik Benlik Saygısını Yordayan Değişkenlere İlişkin Bulgular

Okul-akademik benlik saygısının yordayıcılarını belirlemek için yapılan ilk regresyon analizinde; sınıf düzeyi değişkeninin lise öğrencilerinin okul-akademik benlik saygısının anlamlı bir yordayıcısı olmadığı (9.sınıf, t=-0,635 p>.05; 10.sınıf, t=-1,024, p>.05) görülmüştür. Sınıf düzeyi değişkeninin okul-akademik benlik saygısı ile anlamlı ilişki göstermediğinin görülmesi (9. sınıf için r=-.030 p.>05; 10. sınıf için r=-.004 p.>05) ve bu değişkenin çıkarılması halinde modelin tahmin gücünün önemli derecede etkilenmemesi göz önüne alınarak; sınıf düzeyi

değişkeni modelden çıkarılarak, regresyon analizi yinelenmiştir. Sonuç olarak, okul-akademik benlik saygısının yordayıcılarını belirlemek için yapılan regresyon analizinde yordayıcı değişkenler olarak; cinsiyet, annenin sevgi göstermesi, annenin özgürlük tanıması, babanın sevgi göstermesi ve babanın özgürlük tanıması değişkenleri alınmıştır.

Okul-akademik benlik saygısının yordayıcılarını belirlemek için yapılan regresyon analizi sonuçlarına göre, okul-akademik benlik saygısı ile yordayıcı değişkenler arasında arasında düşük düzeyde anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir (R=0,353, $R^{2=}$0,124, F= 13,647, p= ,000 p<.01). Buna göre ele alınan yordayıcı değişkenlerin birlikte, yordanan değişken olan okul-akademik benlik saygısını anlamlı düzeyde açıkladığı söylenebilir. Cinsiyet, annenin sevgi göstermesi, annenin özgürlük tanıması, babanın sevgi göstermesi ve babanın özgürlük tanıması değişkenleri hepsi birlikte sosyal benlik saygısındaki toplam varyansın %12'sini açıklamaktadır. Buna göre yordayıcı değişkenlerin birlikte, yordanan değişken olan okul-akademik benlik saygısını düşük düzeyde açıkladığı söylenebilmektedir.

Tablo 8. Okul-akademik benlik saygısını yordayan değişkenler

Değişkenler	B	Standart Hata B	β	t	P	İkili Korelasyon	Kısmi Korelasyon
Sabit	15,001	0,824	-	18,198	0,00	-	-
Cinsiyet	-0,730	0,345	-0,095	-2,116	0,035	-0,107	-0,096
Anne Sev.Gös.	-0,033	0,021	-0,093	-1,606	0,109	-0,274	-0,073
Anne Özgür.	-0,088	0,019	-0,274	-4,542	0,00	-0,312	-0,203
Baba Sev.Gös.	-0,027	0,016	-0,092	-1,631	0,104	-0,188	-0,074
Baba Özgür. Tan.	0,025	0,019	0,078	1,296	0,196	-0,179	0,059
R=0,353 $R^{2=}$0,124							
F=13,647 p=.000							

Tablo 8'de de görüldüğü üzere; standardize edilmiş regresyon katsayısına göre (β), yordayıcı değişkenlerin okul-akademik benlik saygısı üzerindeki göreli önem sırası annenin özgürlük tanıması (β=-0,27), cinsiyet (β=-0,095), annenin sevgi göstermesi (β=-0,093), babanın sevgi göstermesi (β=-0,092), babanın özgürlük tanımasıdır (β=0,078). Regresyon katsayılarının anlamlılığına ilişkin t-testi sonuçlarına göre, okul-akademik benlik saygısını anlamlı düzeyde yordayan değişkenler annenin özgürlük tanıması ve cinsiyet değişkenleridir.

Ergen-Anne ve Ergen-Baba İlişkileri Ölçeklerinde puanların düşmesi, ergenin anne ve baba ile ilişkilerinin iyileştiği şeklinde yorumlanmaktadır. Bu nedenle lise öğrencilerinin benlik saygısı boyutları ile anne ve baba ilişkileri boyutları arasında görülen negatif yönlü t değerleri pozitifmiş gibi değerlendirilmektedir.

Lise öğrencilerinin benlik saygısı boyutlarını anlamlı olarak yordayan değişkenlere ilişkin bulguları genel olarak tekrar değerlendirdiğimizde;

1. **Lise öğrencilerinin genel benlik saygısının anlamlı düzeyde yordayan değişkenler:**

Lise öğrencilerinin genel benlik saygısını; sınıf düzeyi (9. sınıf düzeyinde t=2,624, p<.01 ve 10. sınıf düzeyinde t=2,733, p<.01), annenin özgürlük tanıması (t=-6,634, p<.01), babanın sevgi göstermesi (t=-2,687, p<.01) ve babanın özgürlük tanıması (t=-2,026, p<.05) değişkenlerinin anlamlı düzeyde yordadığı görülmektedir. 10. sınıfların genel benlik saygısı puanının diğer sınıflara göre, 9. sınıfların da 11. sınıflardan yüksek olduğu söylenebilir. En yüksek genel benlik saygısı puanları 10. sınıf öğrencilerine aittir. Yordayıcı değişkenler arasında, genel benlik saygısını en çok yordayan değişkenin, annenin özgürlük tanıması olduğu görülmektedir. Lise öğrencilerinin genel benlik saygısı puanları; babalarının gösterdiği sevgi düzeyi arttıkça yükselmektedir. Yine, öğrencilerin genel benlik saygısı puanları, annelerinin ve babalarının onlara tanıdığı özgürlük düzeyi arttıkça yükselmektedir.

2. **Lise öğrencilerinin sosyal benlik saygısının anlamlı düzeyde yordayan değişkenler:**

Lise öğrencilerinin sosyal benlik saygısını; cinsiyet (t=-4,246 p<.01), 10. sınıf düzeyi (t=2,139, p<.05) ve annenin özgürlük tanıması (t=-3,175, p<.01) değişkenleri anlamlı düzeyde yordamaktadır. Yordayıcı değişkenler arasında, sosyal benlik saygısını en çok yordayan değişkenin de cinsiyet olduğu görülmektedir. Kızların, erkeklere ve 10. sınıfların, diğer sınıf düzeyindekilere göre, sosyal benlik saygısı puanları daha yüksektir. Lise öğrencilerinin sosyal benlik saygısı puanları, annelerinin onlara tanıdığı özgürlük düzeyi arttıkça, yükselmektedir.

3. Lise öğrencilerinin ev-aile benlik saygısının anlamlı düzeyde yordayan değişkenler:

Lise öğrencilerinin ev-aile benlik saygısını; anne ve babanın her ikisinin de sevgi göstermesi (anne t=-4,322, p<.01 ve baba t=-9,831, p<.01) ve özgürlük tanıması (anne t=-7,732, p<.01 ve baba t=-1,989, p<.05) anlamlı düzeyde yordamaktadır. Annelerinin ve babaların her ikisinin de, ergenlere gösterdiği sevgi düzeyi ve özgürlük tanıma düzeyi arttıkça, lise öğrencilerinin ev-aile benlik saygısı puanları yükselmektedir. Yordayıcı değişkenler arasında, ev-aile benlik saygısını en çok yordayan değişkenin de babanın sevgi göstermesi olduğu görülmektedir.

4. Lise öğrencilerinin okul-akademik benlik saygısının anlamlı düzeyde yordayan değişkenler:

Lise öğrencilerinin okul-akademik benlik saygısını cinsiyet (t=-2,116, p<.05) ve annenin özgürlük tanıması (t=-4,542, p<.01) değişkenlerinin anlamlı düzeyde yordadığı bulunmuştur. Kızların okul-akademik benlik saygısı erkeklere göre daha yüksektir. Yordayıcı değişkenler arasında okul-akademik benlik saygısını, en iyi annenin özgürlük tanıması değişkeninin açıkladığı görülmektedir. Annelerinin onlara tanıdığı özgürlük düzeyi arttıkça, lise öğrencilerinin okul-akademik benlik saygısı puanları artmaktadır.

V. TARTIŞMA VE YORUM

Bu bölümde, kişisel değişkenlerin (sınıf düzeyi ve cinsiyet), anne ilişkileri (sevgi gösterme ve özgürlük tanıma) ve baba ilişkilerinin (sevgi gösterme ve özgürlük tanıma); lise öğrencilerinin genel benlik saygısı, sosyal benlik saygısı, ev-aile benlik saygısı ve okul-akademik benlik saygısına katkıları tartışılacaktır. Literatürde benlik saygısını alt boyutlarıyla ele alan araştırmaların hem yurt içi hem yurt dışında az miktarda yapıldığı dikkati çekmektedir. Ayrıca anne ve baba ilişkilerini ayrı olarak ele alan çalışma da az sayıdadır. Bu nedenle tartışma yapılırken, ağırlıklı olarak; benlik saygısını toplam benlik saygısı puanı olarak ele alan ve anne-baba ilişkilerini de birlikte ele alan araştırmaların bulgularına yer verilmek zorunda kalınmıştır.

Kişisel Değişkenler ve Benlik Saygısı

Öncelikle cinsiyet değişkeninin, ardından da sınıf düzeyi değişkeninin; genel, sosyal, ev-aile ve okul-akademik benlik saygısı boyutlarını anlamlı düzeyde yordayıp yordamadığı konusu tartışılacak ve yorumlanacaktır.

Cinsiyet

Bu araştırmada, cinsiyet değişkeninin; lise öğrencilerinin genel ve ev-aile benlik saygısı için anlamlı bir yordayıcı olmadığı, sosyal ve okul-akademik benlik saygısı için ise anlamlı bir yordayıcı olduğu ve kızların sosyal ve okul-akademik benlik saygısı puanlarının erkeklere göre anlamlı düzeyde yüksek olduğu belirlenmiştir.

Genel benlik saygısı. Bu araştırmanın, cinsiyet değişkeninin genel benlik saygısı için anlamlı bir yordayıcı olarak bulunmaması bulgusu ile tutarlı bulgular; Başkara'nın (2002), Büyükşahin-Çevik'in (2007) ve Aktuğ'un (2006) çalışmalarında elde edilmiştir. Bu çalışmalarda da, lise öğrencilerinin genel benlik saygısı puanları cinsiyete göre anlamlı farklılık göstermemiştir.

Toplam benlik saygısı puanının ölçüldüğü pek çok yurt içi (Balat ve Akman, 2004; Büyükşahin-Çevik, 2007; Güvenç ve Aktaş, 2006; Güngör, 1989; Maşrabacı, 1994; Öztürk, 2006; Suner-İkiz, 2000; Uyanık, 2000; Yenidünya, 2005) ve yurt dışı (Josephs, Markus ve Tafarodi, 1992; Lynch, Myers,Kliewer ve Kilmartin, 2001; Mullis, Mullis ve Normandin, 1992; Rosenberg, 1979) çalışmada da cinsiyetler arasında öğrencilerin benlik saygısı açısından anlamlı fark bulunmamıştır. Bilgin'in (2001) 12-14 yaş arası ergenlerle yaptığı çalışmasında ise, benlik saygısı düzeyi, üst sosyo-ekonomik düzeye sahip kız ve erkek ergenler arasında farklılaşmazken, alt sosyo-ekonomik düzeye sahip ergenlerde anlamlı düzeyde farklılaşmış, erkek ergenlerde kızlara oranla daha yüksek bulunmuştur.

Bu araştırmanın ilgili bulgusuyla tutarlı olmayan araştırma sonuçları da bulunmaktadır. Baldwin ve Hoffmann (2002), Quatman ve Watson (2001), Ullman ve Tatar'ın (2001) araştırmalarında; erkekler, kızlardan anlamlı derecede yüksek genel benlik saygısı puanları almışlardır. Pişkin'in (1997) Türk ve İngiliz lise son sınıf öğrencileri ile çalıştığı araştırmasında da, erkeklerin genel benlik saygısı puanları, kızların puanlarından anlamlı biçimde yüksek bulunmuştur. Toplam benlik saygısı puanının ölçüldüğü bazı yurt dışı (Francis, 1998; Leondari ve Syngollitou, 1998; Vasta ve ark.1995; Verkuyten, 2003; Wilkinson, 2004) ve yurt içi çalışmada da (Erim, 2001; Erol, 2000; Pişkin, 1996), kızların benlik saygıları puanları erkeklerden anlamlı düzeyde daha düşük bulunmuştur. Bazı diğer araştırmalarda da kızların toplam benlik saygısı puanlarının erkeklerden

anlamlı düzeyde yüksek olduğu (Erol, 2004; Hamarta, 2004; Kurşun, 1998) bulunmuştur.

Sosyal benlik saygısı. Bu araştırmada, cinsiyetin, lise öğrencilerinin sosyal benlik saygısının anlamlı bir yordayıcısı olduğu bulgusu ile tutarlı sonuçlar Başkara'nın (2002) ve Aktuğ'un (2006) çalışmalarında elde edilmiştir. Belirtilen araştırmalarda da, lise öğrencilerinin sosyal benlik saygısı puanlarında cinsiyetin manidar fark yarattığı ve kızların sosyal benlik saygısı puanının, erkeklere göre anlamlı düzeyde yüksek olduğu bulunmuştur. Yine Hamarta'nın (2004) üniversite öğrencileri ile çalıştığı araştırmasında da, kızların ilişkisel benlik saygısı (kişinin başka bir insanla yakın ilişki kurma yeteneğini olumlu açıdan değerlendirmesi eğilimi), erkeklerden yüksek bulunmuştur. Büyükşahin-Çevik'in (2007) ve Pişkin'in (1996) araştırmalarında kız lise öğrencilerinin sosyal benlik saygısı puan ortalaması daha yüksek olmakla birlikte cinsiyetler arasındaki bu fark anlamlı düzeye ulaşamamıştır. Görüldüğü gibi ergen kızların sosyal benlik saygısı ergen erkeklere göre daha yüksek olma eğilimindedir.

Kızlar için sosyal alanda başarılı olmak önemlidir. Genç kızlar; arkadaşlık, okulda popüler olma ve diğer insanların kendileri ile birlikte olmaktan hoşlanıp hoşlanmadıkları konusunda erkeklere göre daha çok endişe duymaktadır (Steinberg, 2007). Toplum da, erkeklerden ziyade kızlardan, sosyal ilişkilerde başarılı olmayı beklemektedir. Kız ergenler, erkek ergenlere göre daha empatik, duyarlı ve yakın arkadaşlıklarda daha başarılı bulunmuştur (Kenny ve Gallagher, 2002). Çocuklukta ve ergenlikte, kızların, arkadaşlıklarının, erkeklerinkine göre daha yakın olma eğiliminde olduğu belirtilmektedir (Çok, 1994). Harter'a (1993) göre, sosyal onay alanındaki değerlendirmeler daha çok bireyin kendi kontrolündedir. Kızlar da, sosyal alanda başarılı olarak, sosyal benlik saygılarını yükseltiyor olabilirler.

Araştırmanın ilgili bulgusuyla tutarlı olmayan araştırma sonucu da mevcuttur. Quatman ve Watson'un (2001) sekiz, on ve onikinci sınıf öğrencileri ile çalıştıkları araştırmada, akran popülaritesi diye tanımlanan benlik saygısı alanında cinsiyetler arasında anlamlı bir fark saptanmamıştır.

Ev-aile benlik saygısı. Araştırmanın, cinsiyetin, lise öğrencilerinin ev-aile benlik saygısının anlamlı bir yordayıcısı olmadığı bulgusu ile tutarlı sonuçlar, Büyükşahin-Çevik'in (2007), Aktuğ'un (2006) ve Pişkin'in (1996) çalışmalarında elde edilmiştir. Belirtilen çalışmalarda da öğrencilerin ev-aile benlik saygısı, cinsiyete göre anlamlı bir farklılık göstermemiştir.

Araştırmanın, ilgili bulgusu ile tutarlı olmayan araştırma sonuçları da bulunmaktadır. Başkara'nın (2002) çalışmasında lise öğrencilerinin ev-aile benlik saygısı açısından cinsiyetler arasında bir fark saptanmış, kızların ev-aile benlik saygısı puanlarının erkeklerden anlamlı olarak yüksek olduğu bulgulanmıştır. Quatman ve Watson'un (2001) çalışmasında ise ev/anababa benlik saygısı alanında erkekler, kızlardan anlamlı derecede yüksek puanlar almışlardır.

Okul-akademik benlik saygısı. Bu araştırmanın bulgularından bir diğeri de, okul-akademik benlik saygısı için cinsiyet değişkeninin anlamlı yordayıcı olarak bulunması ve kızların okul-akademik benlik saygısı puanlarının erkeklerden yüksek olmasıdır.

Benlik saygısı akademik başarının yükselmesi ile artmaktadır (Howerton,1992;1993; Akt. Suner-İkiz, 2000). Bir çok yurt içi (Erol, 2004; Güngör,1989; Yenidünya, 2005) ve yurt dışı (Brookover, Thomas ve Patterson, 1964; Primavera, Simon ve Primavera, 1974; Akt. Warash ve Markstorm, 2001) araştırmada da akademik başarıları yüksek olan ya da kendilerini akademik

anlamda başarılı algılayan lise öğrencilerinin, benlik saygılarının daha yüksek olduğu bulunmuştur. Harter (1993) da akademik alanı, kişinin kendi kontrolünde olan benlik saygısı alanlarından biri olarak tanımlamıştır. Bu yönden, akademik başarının artışı ile akademik benlik saygısının artacağı söylenebilir.

Kızlar, akademik alanda başarılı olma konusunda endişe duymaktadır (Steinberg, 2007). Rosenberg ve arkadaşları (1995) özel alanlardaki kendilik değerlendirmelerinin, benlik saygısına ilişkin etkisinin, o alana ilişkin verilen kişisel öneme bağlı olduğunu bulmuşlardır (Akt. Hu, Yang, Wang ve Liu, 2008). Akademik başarıyı çok önemsedikleri için, kızların, erkeklerden daha başarılı oldukları ve böylece, akademik benlik saygılarının da daha yüksek olduğu söylenebilir. Gerçekten de bazı araştırmalarda kızlar erkeklerden akademik olarak daha başarılı olarak bulunmuştur (Arcan, 2006; Erdinç, 1995). Ayrıca toplumumuzda, gün geçtikçe daha fazla kızın okumaya yönlendirildiği görülmektedir. Günümüzde aileler de kız çocuklarını, ekonomik özgürlüklerini kazanmalarına yönelik daha fazla teşfik etmektedir. Çünkü, yaşanan ekonomik sıkıntılar nedeniyle, eşlerin her ikisinin de çalışıp evin ekonomisine katkıda bulunması artık bir zorunluluk halini almıştır. Yani yeni yetişen kızlar için, mümkün olduğunca çok eğitim görerek, bir meslek sahibi olmak yükselen bir değer haline gelmiştir. Toplumdaki bu değişimlerin bir sonucu olarak, bu araştırmada, kızların akademik benlik saygısı erkeklerden yüksek olarak bulunmuş olabilir.

Bu araştırmanın, okul-akademik benlik saygısı için cinsiyet değişkeninin anlamlı yordayıcı olması ile tutarlı olmayan araştırma sonuçları; Aktuğ (2006), Başkara (2002), Büyükşahin-Çevik (2007), Pişkin (1996) ve Quatman ve Watson'un (2001) çalışmalarında elde edilmiştir. Bu araştırmalarda da öğrencilerin okul-akademik benlik saygısı puanları açısından, cinsiyete göre anlamlı fark saptanmamıştır.

Sınıf Düzeyi

Araştırmada sınıf düzeyi, genel benlik saygısı için anlamlı bir yordayıcı olarak bulunmuştur. Sosyal benlik saygısı için ise sınıf düzeyi değişkeni, yalnız onuncu sınıf düzeyinde anlamlı bir yordayıcı olarak bulunmuştur. Fakat bu değişken, ev-aile ve okul-akademik benlik saygısı için anlamlı bir yordayıcı olarak bulunmamıştır.

Genel benlik saygısı. Bu araştırmada; sınıf düzeyi, lise öğrencilerinin genel benlik saygısı için anlamlı bir yordayıcıdır. Baldwin ve Hoffman'nın (2002) araştırmasında da ergenlik boyunca ortaya çıkan birey içi değişmeler, 11-22 yaşları arasındaki ergenlerde boylamsal olarak incelenmiş; benlik değerinin yaşa bağlı dalgalanmalar gösterdiği görülmüştür. Sonuçta yaş ile benlik saygısının doğrusal olmayan bir ilişki (curvilinear relationship) gösterdiği bulunmuştur. Bu sonucun da ergenlik boyunca benlik saygısının kararlı değil, değişken bir yapı olduğunu gösterdiği belirtilmiştir. Santrock'a (1986) göre de ergenlik boyunca ergenlerin benlik kavramı ve benlik saygısı önemli miktarda değişmektedir (Akt. Baldwin ve Hoffmann, 2002). Harter (1993) da ilk ergenlikte benlik saygısının azaldığını, geç ergenlikte ise arttığını bulmuştur (Akt. Bush, Peterson, Cobas ve Supple, 2002). Başkara'nın (2002) araştırmasında da toplam benlik saygısı puanları, sınıf düzeyi açısından, anlamlı farklılık göstermiştir. Fakat Başkara, genel benlik saygısı puanlarında yaşa bağlı anlamlı düzeyde farklılaşma bulmamıştır.

Ergenler için fiziksel benlik saygısı, genel benlik saygısının en önemli yordayıcısıdır (Harter, 1999; Akt. Steinberg, 2007). Ergenlerde genel benlik değeri ve benlik kavramı, öznel olarak ergenin bedeninden hoşnut olup olmamasından etkilenmekte (Canpolat ve ark., 2003) ve kendini güzel veya yakışıklı bulanların benlik saygısı daha yüksek olmaktadır (Maşrabacı,1994; Suner-İkiz, 2000). Dokuzuncu sınıftaki ergen, ergenlik döneminin hızlı fiziksel değişimleri ve psikolojik iniş çıkışlarıyla, hala baş etmek zorundadır. Fakat

onuncu sınıfta hem fiziksel hem psikolojik yönden daha durağan bir döneme geçen ergende, bir rahatlama durumu ve benlik duygularında bir olumluya gidiş söz konusu olur.

Dokuzuncu sınıf, liseye giriş sınavları sonrası bir liseye yerleşen ergen için yeni başlangıçların olduğu bir sınıftır. Zorlu bir sınav dönemi sonrasında okuluna başlayan ergenin bir de yeni ortama, derslere ve arkadaşlara alışması gerekmektedir. Bu nedenle dokuzuncu sınıf, ergenlerin benlik saygısının olumsuz etkilendiği bir dönem olmaktadır. Okul değişiminin, yeni çevreye uyum sağlama güçlüğü nedeniyle ergenlerde benlik saygısında düşüşe neden olduğu, fakat bu düşüşün geçici olduğu bulunmuştur (Wigfield ve ark., 1991; Akt. Steinberg, 2007).

Lise dönemi önemli eğitsel ve mesleki kararların alındığı bir dönemdir. Ergen dokuzuncu sınıfın sonunda bir alan seçerek, hangi dersleri okumak istediğine, hangi konularda ilgisi ve yeteneği olduğuna karar vermekte ve dolayısıyla hayatının yönünü çizmektedir. Bu karar döneminin de ergenin benlik saygısına olumsuz etkileri olabilmektedir. Ek olarak; dokuzuncu sınıf, liseye başlama ile birlikte okul arkadaşları değişmiş olan ergen için, daha yalnız hissedilen bir dönem iken; onuncu sınıf, ergenin okulda akranlarıyla daha yakınlaştığı bir dönemdir. Ergenlerde genel benlik saygısını akranlarla ilişkiler yüksek oranda yordamaktadır (Harter, 1999; Akt. Steinberg, 2007). Bu yönden de, onuncu sınıfta genel benlik saygısının artması beklenir. Fakat on birinci sınıfta, lise döneminin sonuna gelinmesi ile yeni kararlar alma zorunluluğunun belirmesi ve yaklaşan üniversite sınavına ilişkin kaygılar nedeniyle ergenin benlik saygısı düşebilmektedir. Araştırmalarda ergenlerde kaygı ile benlik saygısı arasında olumsuz yönlü anlamlı bir ilişki olduğu bulunmuştur (Bilgin, 2001; Öztürk, 2006). Zorlu yaşam olaylarının da benlik saygısını olumsuz etkilediği bilinmektedir (Baldwin ve Hoffman, 2002).

Araştırmanın ilgili bulgusuyla tutarlı olmayan sonuçlar veren bir araştırma, Ullman ve Tatar'ın (2001) çalışmasıdır. Bu çalışmada, ergenlerde genel benlik saygısı yaşa bağlı olarak farklılık göstermemiştir. Yine, toplam benlik saygısı puanlarında yaşa bağlı farklılığın görülmediği pek çok araştırma sonucu da bulunmaktadır. Bu yurt dışı (Leondari ve Syngollitou, 1998; Quatman ve Watson, 2001) ve yurt içi (Balat ve Akman, 2004; Erol, 2000; Güngör, 1989; Güvenç ve Aktaş, 2006; Kurşun, 1998; Uyanık, 2000; Yenidünya, 2005) araştırmaların sonucunda, lise yıllarında sınıf düzeyine ve yaşa bağlı olarak benlik saygısında değişme olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Sosyal benlik saygısı. Bu araştırmanın sosyal benlik saygısı için onuncu sınıf düzeyinin, anlamlı bir yordayıcı olarak bulunması bulgusu ile tutarlı sonuçlar, Başkara'nın (2002) araştırmasında elde edilmiş, bu araştırmada da sosyal benlik saygısında sınıf düzeyleri yönünden anlamlı bir farklılık saptanmıştır.

Dokuzuncu sınıf, önceden de değinildiği gibi, liseye alışma dönemidir. Ergenin bu dönemde, yeni bir ortama, yeni öğretmenlere, zorlaşan derslere ve yeni arkadaşlara adapte olması gerekir. Okula alışma ve yakın arkadaşlıkların kurulması, onuncu sınıf dönemini bulmaktadır. Bu nedenle onuncu sınıfta sosyal benlik saygısı dokuzuncu sınıftan daha yüksek olmaktadır. On birinci sınıf ise üniversite sınavına ilişkin kaygıların yaşandığı bir dönemdir. Bu durumun ergenlerin sosyal benlik saygısını da düşürdüğü düşünülmektedir.

Ev-aile benlik saygısı. Araştırmada lise öğrencilerinin ev-aile benlik saygısı için sınıf düzeyinin anlamlı bir yordayıcı olmadığı bulunmuştur. Başkara (2002) da araştırmasında ev-aile benlik saygısı puanlarında sınıf düzeyleri bakımından anlamlı farklılık saptamamıştır.

Okul-akademik benlik saygısı. Araştırmada lise öğrencilerinin okul-akademik benlik saygısı için, sınıf düzeyinin anlamlı bir yordayıcı olmadığı bulunmuştur. Başkara (2002) da yine, öğrencilerin okul-akademik benlik saygısı puanlarında sınıf düzeyleri bakımından anlamlı farklılık saptamamıştır.

Anne-Baba İle İlişkiler ve Benlik Saygısı

Araştırmanın bulgularına göre; lise öğrencilerinin genel benlik saygısını; annenin özgürlük tanıması, babanın sevgi göstermesi ve babanın özgürlük tanıması değişkenleri anlamlı olarak yordamaktadır. Öğrencilerin sosyal benlik saygısını ise; sadece annenin özgürlük tanıması değişkeninin anlamlı düzeyde yordadığı bulunmuştur. Öğrencilerin ev-aile benlik saygısını; annenin sevgi göstermesi, annenin özgürlük tanıması, babanın sevgi göstermesi ve babanın özgürlük tanıması değişkenleri yani anne baba ilişkileri değişkenlerinin tamamı anlamlı düzeyde yordamaktadır. Öğrencilerin okul-akademik benlik saygısını da sadece annenin özgürlük tanıması değişkeni anlamlı düzeyde yordamaktadır.

Sevgi Gösterme

Araştırmada; annenin sevgi göstermesi, sadece ev-aile benlik saygısı için anlamlı bir yordayıcıdır. Babanın sevgi göstermesi ise, genel ve ev-aile benlik saygısını anlamlı olarak yordamaktadır. Araştırmanın sevgi gösterme ile ilgili bulguları tartışılırken ilgi-bakım, kabul, şefkat, yakınlık ve bağlılık gibi anababa davranışlarının incelendiği araştırmaların bulgularından yararlanılacaktır.

Genel benlik saygısı. Bu araştırmada babanın sevgi göstermesi değişkeni, genel benlik saygısı için anlamlı bir yordayıcı olarak bulunmuştur. Luke, Maio ve Carnelley'nin (2004) çalışmasında da üniversite öğrencilerinin

babanın destek ve kabul ediciliğinin ergenlerin benlik saygısını anlamlı düzeyde açıkladığı, annenin destek ve kabulünün ise açıklamadığı görülmüştür.

Bu araştırmanın sonuçlarına göre genel benlik saygısı için, babanın sevgi göstermesi, anlamlı bir yordayıcı iken, annenin sevgi göstermesi değişkeni, anlamlı bir yordayıcı olarak bulunmamıştır. Anneyle karşılaştırıldığında, babanın sağladığı sevgi, destek ve şefkatin, ergenlerin benlik saygısı ile daha ilişkili olması bulgusuna iki farklı açıklama getirilmektedir. İlki; ergenin babayı en güçlü figür olarak görmesi nedeniyle onun görüşlerine annenin görüşlerine oranla daha fazla ağırlık vermesidir (Gecas ve Schwalbe, 1986; Akt. Noller, 1995). İkinci açıklamaya göre ise, anneler genellikle destekleyici, şefkatli ve ilgi gösteren (Hopkins ve Klein, 1993) taraf olarak algılanılırken; babalar, annelere göre, daha az tepkisel, daha az talepkar ve daha az ilgi gösteren ve daha katı olarak algılanmaktadır. Ergenlerin babayla iletişimi daha azdır ve ergenler babalarıyla iletişimleri sırasında daha olumsuz duygular yaşamaktadır (Shek, 2000; Akt. Öngen, 2004). Sonuç olarak anneler genelde daha destekçi ve şefkatli oldukları için babaların destek ve şefkatinin derecesi, ergen için daha etkili olmaktadır (Noller ,1995).

Bu araştırmanın genel benlik saygısı ile ilgili sonuçları ile tutarlı olmayan bir sonuç Pawlak ve Klein'nın (1997) çalışmasında elde edilmiş; benlik kavramı için en iyi yordayıcının annenin sevgi göstermesi olduğu bulunmuştur. Fakat Pawlak ve Klein da, babanın sevgi göstermesini benlik kavramı için anlamlı bir yordayıcı olarak bulmuştur. Hopkins ve Klein (1993); Güngör (2000) ve Yılmaz'ın (2000) çalışmalarında ise anne ve babanın ilgi-bakımı birlikte ölçülmüş; ergenlerde anababanın ilgi-bakımı ile genel benlik değeri arasında olumlu ve anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Harter (1990) da aileden görülen destek ile benlik saygısı arasında olumlu anlamlı bir ilişki bulmuştur.

Bush ve arkadaşları (2002) ile Maşrabacı'nın (1994) araştırmalarında ise; anababanın desteği ve sevgisi, ergenlerin benlik saygısı için anlamlı bir yordayıcı olarak bulunmamıştır.

Ev-aile benlik saygısı. Bu araştırmada, sevgi göstermesi boyutunda hem anne hem de baba, öğrencilerin ev-aile benlik saygısını anlamlı düzeyde açıklamıştır. Bu bulguyla tutarlı olarak; Hopkins ve Klein'in (1993) çalışmasında üniversite öğrencilerinde anababanın ilgi-bakımı ile "anababa ilişkileri benlik alanı" arasında olumlu ve anlamlı bir ilişki olduğu; Yılmaz'ın (2000) çalışmasında da üniversite öğrencilerinde anababanın kabul/ilgisinin, "anne-babayla ilişkiler benlik algısını" anlamlı düzeyde yordadığı bulunmuştur.

Anababanın ilgi ve bakımı; bir çok araştırmada ergenlerin benlik saygısı ile olumlu yönde ilişkili olarak bulunmuştur (Gecas ve Schwalbe, 1986; Halpin, Halpin ve Whiddon, 1980; Herz ve Gullone, 1999; Yılmaz, 2000). Yine araştırmalarda; ailedeki yakınlığın (Noller ve ark.,1992; Akt. Noller, 1995), destekleyici, sıcak ve şefkatli anababa davranışlarının (Pawlak ve Klein, 1997; Pena, 2000; Akt.Lee, Daniels ve Kissenger, 2006) ve aile üyelerinin birbirine bağlı olmasının (Baldwin ve Hoffman, 2002; Burt, Cohen ve Bjorck, 1988; Akt. Noller, 1995; Noom ve arkadaşları,1999; Akt. Wilkinson, 2004) ergenlerin benlik saygısı ile olumlu yönde anlamlı ilişkiler gösterdiği ortaya konmuştur.

Ergenin benliğinin ve özerkliğinin gelişmesi için, ailesinden duygusal açıdan kopması gerekmemekte; ergenin ailesine duygusal bağlılığını sürdürmesi, gencin benliğinin gelişmesine ve kendisi ile ilgili olumlu duygular kazanmasına yardımcı olmaktadır (Noller ve Callan, 1986; Akt**.** Noller, 1995). Peterson, Bush ve Supple (1999) da benzer olarak; duygusal yakınlığın ve çocuğa gösterilen ilginin yüksek olduğu ailelerde, ergenlerin kendi kararlarını uygulama konusunda daha başarılı olduklarını ortaya koymuştur. Anne ve babanın sıcaklığındaki düşüklük ise çocuğun benlik kavramını olumsuz yönde etkilemektedir (Pawlak ve

Klein, 1997). Ergen-anababa iletişiminin daha çok eleştiriden oluştuğu durumlarda da ergen, olumsuz bir benlik imgesi geliştirmektedir (Harris ve Howard, 1984; Akt. Noller ve Callan, 1991).

Sosyal benlik saygısı. Araştırmada anne ve babanın sevgi göstermesinin ergenlerin sosyal benlik saygısı için anlamlı bir yordayıcı olmadığı bulunmuştur. Konu ile ilgili çalışmalara bakıldığında, bu bulgu ile tutarlı olmayan sonuçların fazlalığı dikkati çekmektedir. Örneğin, Ryn ve Lynch'in (1989; Akt. Noller, 1995) araştırmasında anababaya duygusal bağlılık arttıkça, ergenlerin "sevilebilirlik benlik saygısı" yükselmiştir. Hopkins ve Klein'in (1993) çalışmasında yine, üniversite öğrencilerinde anababanın ilgi-bakımı ile "yakın arkadaşlıklar" olarak adlandırılan benlik alanı arasında olumlu anlamlı ilişki bulunmuştur. Son olarak Yılmaz'ın (2000) çalışmasında da, üniversite öğrencilerinde anababanın kabul/ilgisinin, "sosyal onay benlik algısını" anlamlı düzeyde yordadığı bulunmuştur.

Okul-akademik benlik saygısı. Araştırmada anne ve babanın sevgi göstermesinin ergenlerin okul-akademik benlik saygısı için anlamlı bir yordayıcı olmadığı bulunmuştur. Konu ile ilgili yapılmış çalışmalara bakıldığında, bu bulgu ile tutarlı olmayan sonuçlar dikkati çekmektedir. Hopkins ve Klein (1993) ve Yılmaz'ın (2000) çalışmalarında, anababanın kabul/ilgisi ile ergenlerin "akademik yeterlilik benlik algısı" arasında olumlu ve anlamlı ilişki bulunmuştur. Darling, Cumsille, Caldwell ve Dowdy (2006) ve Suner-İkiz'in (2000) araştırmalarında da, evde ilgi gören ve anne-babası ile olumlu ilişkileri olan ergenlerin benlik saygısının ve akademik başarı düzeyinin yüksek olduğu ortaya konmuştur. Ergenin akademik başarısının, anababasının onun okul faaliyetlerine ilgilenmesi ile arttığı da bulunmuştur (Stevenson ve Baker, 1987; Akt. Yılmaz, 1999). Buna ek olarak, yapılan araştırmaların sonucuna göre, anababanın çocuğunun okuluna ilgisi ile ergenin akademik başarısı arasındaki ilişki, anababanın demokratiklik

düzeyine göre değişmektedir (Steinberg ve ark., 1992; Akt. Yılmaz, 1999). Bu araştırmanın ergenlerin okul-akademik benlik saygısı için anne ve babanın sevgi göstermesinin anlamlı yordayıcı olmayıp, annenin özgürlük tanımasının ise anlamlı yordayıcı olarak bulunması bulgusu, bu yönden açıklanabilmektedir.

Özgürlük Tanıma

Bu araştırmada annenin özgürlük tanıması bütün boyutlarda benlik saygısını; babanın özgürlük tanıması da genel ve ev-aile benlik saygısını anlamlı düzeyde açıklamaktadır. Bu bulgular, anne ve babanın ergene tanıdığı özgürlüğün ergenin benlik saygısı için çok önemli olduğunu göstermektedir. Anababasının çocuğu desteklemesi, çocuğun karar verme özgürlüğüne sahip oluşu, onun özerklik kazanmasını sağlar ve benlik saygısında artışa neden olur. Ergenin kendi kişiliğini doğru tanıyabilmesi için yapacağı denemeler, ailesi tarafından desteklenmezse ve cesaretlendirilmezse, ergen bu konuda başarıya ulaşamaz (Marcia, 1983; Akt. Hamachek, 1995).

Genel benlik saygısı. Araştırma sonuçlarına göre annenin ve babanın özgürlük tanıması düzeyi, lise öğrencilerinin genel benlik saygısını anlamlı düzeyde açıklamaktadır. Pawlak ve Klein (1997) çalışmalarında annenin özgürlük tanımasının benlik kavramını anlamlı düzeyde yordadığını bulmuştur. Yılmaz'ın (2000) araştırmasında da anababa tutumunun "psikolojik özerklik" boyutunun, lise öğrencilerinde genel benlik saygısı ve toplam benlik algısını yordamada anlamlı katkısı olduğu bulunmuştur. Büyükşahin-Çevik'in (2007) araştırmasında da; lise öğrencilerinin genel benlik saygısının, ailelerinin arkadaşlık ilişkilerine müdahale edip etmemesine göre değiştiği saptanmış; aileleri arkadaşlık ilişkilerine müdahale etmeyenlerin genel benlik saygısı puanlarının daha yüksek olduğu ortaya konmuştur.

Araştırmanın ilgili bulgusu ile tutarlı bir bulgu olarak Suner-İkiz'in (2000) çalışmasında, ailesinin ergenin doğru karar verip doğru davrandığına inanmasının, lise öğrencilerinin benlik saygısı ile ilişkili olduğu bulunmuştur. Güngör'ün (1989) araştırmasında da, aileleri; öğrencilerin kendileri ile ilgili ilgili aldıkları kararların doğruluğuna, düşünce ve davranışlarının uygunluğuna güven duyduğunu belirten lise öğrencilerinin benlik saygısının, ailelerinin güvenmediğini veya bazen güvendiğini belirtenlere göre yüksek olduğu bulunmuştur. Bush ve arkadaşlarının (2002) araştırmasında da anababanın özerklik tanıma davranışı, ergenlerde benlik saygısı için olumlu yönde bir yordayıcı iken; cezalandırma, olumsuz yönde bir yordayıcı olarak bulunmuştur. Anababanın kontrol edici ve cezalandırıcı olarak algılanmasının, ergenlerde düşük benlik saygısı ile ilişkili olduğu bir çok araştırmanın ortak bulgusudur (Amoroso ve Ware, 1986; Noller, 1995; Burt, Cohen ve Bjorck, 1988; Akt. Noller, 1995; Güngör, 2000). Oysa kontrolün demokratik olduğu ailelerde ergenlerin benlik saygısı daha yüksektir (Güngör, 1989; Noller ve ark., 1992; Akt. Noller, 1995).

Demokratik anababalar, ergene özgüvenini geliştirecek fırsatlar vererek kısıtlayıcılık ve bağımsızlık arasında sağlıklı bir denge kurarlar (Rueter ve Conger, 1995; Akt. Lee, Daniels ve Kissenger, 2006). Demokratik tutumu benimsemiş ailelerde çocuk düşündüklerini açıkça konuşup tartışabilir. Çocuğun kişiliğine saygı gösterilir, bağımsız davranması için aileden destek görür, özgür davranışı onaylanır (Güngör, 1989). Aile içi tartışmalara katılabilmek, söz sahibi olmak ergenin benlik saygısı açısından önemlidir ve aile içi ilişkilerde yaşanılan bu tecrübe, gence, ailesinden uzaktaki yaşamında da gerekli güven ve yeteneği kazandıracaktır (Grotevant ve Cooper, 1985). Güvenli ve sevecen bir aile ortamında kendi görüşlerini açıklamalarına izin verilen ergenler daha yüksek benlik saygısı ve daha yetkin başetme stratejileri geliştirirler (Steinberg, 2007).

Anne babanın zorlayıcı olması ve ergeni sürekli takip etmesi; ergenin beceriksiz ve güvenilmez olduğunu düşündüğü anlamına gelir. Annenin ve babanın aşırı korumacılığı da benlik saygısı ile olumsuz yönde ilişkili bulunmuştur

(Herz ve Gullone, 1999). Anababalar çok az katılımda bulunurlarsa, ergende öz-yönelim için gerekli olan güven daha az gelişebilmektedir. Çok fazla katılım ise, özerkliğin gelişimine karışan bağımlılık gereksinimlerini ortaya çıkartabilmektedir (Hamachek, 1995). Ergenlik döneminde anababadan beklenen en önemli görev bireysellik ve bağlılık duygusunu dengeleyebilmesidir (Newman, 1989; Akt. Noller ve Callan,1991).

Sosyal benlik saygısı. Araştırmada lise öğrencilerinin sosyal benlik saygısını sadece annenin özgürlük tanıması değişkeninin anlamlı düzeyde açıkladığı, babanın özgürlük tanımasının ise anlamlı düzeyde açıklamadığı bulunmuştur. Yılmaz'ın (2000) araştırmasında, anne ve baba birlikte ele alınarak; anababa tutumlarının özerklik boyutunun**,** üniversite öğrencilerinin sosyal onay benlik algısını anlamlı düzeyde açıkladığı bulunmuştur. Musaağaoğlu ve Güre'nin (2005) araştırmasında da aile içindeki davranış kontrolündeki artışın, ergenin sosyal sorunlarının artışını yordamada anlamlı katkısı olduğu bulunmuştur.

Ilımlı ve özgür bir aile ortamı, ergenin kendine güvenini artırarak, sosyalleşmesini kolaylaştırmaktadır (Noller, 1995). Demokratik evlerde büyüyen ergenlerin sosyal becerileri de yetkindir (Steinberg, 2007). Ergenlik dönemindeki yakın arkadaşlıklar ergenin, sosyal becerilerinin gelişmesi için fırsat yaratarak, ergenin gelişimini daha doğru biçimde değerlendirmesini sağlamakta ve ergenin ergen kültürünün ve grubun bir parçası olma gereksinimini karşılamaktadır (Savin-Williams ve Berndt, 1990; Akt. Updegraff, McHale, Crouter ve Kupanoff, 2001). Sosyal ilişkilere girerek benliği hakkında bilgi edinen ve grup kimliğini kazanan ergenin benlik saygısı da gelişir.

Bu araştırmada sosyal benlik saygısı için babanın değil, annenin özgürlük tanıması anlamlı bir yordayıcıdır. Çünkü ergenler, babalarından daha fazla annelerine yakındırlar; annelerine daha fazla (Jourard, 1971; Komarovsky, 1974;

Akt. Noller ve Callan, 1991), daha sıklıkla ve daha derin konularda kendilerini açmaktadırlar (Noller ve Bagi, 1985; Akt. Noller, 1995). Babalar ise annelere göre daha baskıcıdır ve ergen çocuklarıyla daha az karşılıklı iletişime geçmektedirler (Noller, 1995). Babalar sonuç olarak çocuklarının hayatlarıyla daha az ilgilidir.

Annelerin ergenlerin arkadaş ilişkilerine babalardan daha çok müdahale ettiği bulunmuştur (Büyükşahin-Çevik, 2007). Kenny ve Gallagher'ın (2002) araştırmasında da ergenler, babalarının, annelerinden daha fazla özerkliğe teşfik edici olduğunu bildirmişlerdir. Bu sonuçlara göre de, babası yeterince özgürlük tanıdığı için, annenin tanıdığı özgürlüğün ergen için daha önemli olduğu yorumu yapılabilmektedir.

Araştırmanın; annenin özgürlük tanımasının, öğrencilerin sosyal benlik saygısı için anlamlı düzeyde bir yordayıcı olması bulgusu ile tutarlı olmayan bir sonuç, Büyükşahin-Çevik'ün (2007) araştırmasında elde edilmiştir. Büyükşahin-Çevik'in çalışmasında, ailelerinin, öğrencilerin arkadaşlık ilişkilerine müdahale edip etmemesinin, lise öğrencilerinin sosyal benlik saygısında, anlamlı bir fark yaratmadığı ortaya konmuştur.

Ev-aile benlik saygısı. Araştırma sonuçlarına göre ev-aile benlik saygısı için, anne ve babanın özgürlük tanıma düzeyi anlamlı birer yordayıcıdır. Yılmaz'ın (2000) çalışmasında da anababa tutumlarının özerklik boyutunun, öğrencilerin "anne-babayla ilişkiler benlik algısını" anlamlı düzeyde yordadığı bulunmuştur. Büyükşahin-Çevik'in (2007) araştırmasında da; lise öğrencilerinin aile ile ilgili benlik saygısının, ailelerinin arkadaşlık ilişkilerine müdahalesine göre değiştiği saptanmış; aileleri öğrencilerin arkadaşlık ilişkilerine müdahale etmeyenlerin aile benlik saygısı puanlarının daha yüksek olduğu ortaya çıkmıştır.

Babalık boyut ve stillerinin daha çok benlik değişkenleri ile ilişkili iken, annelik boyut ve stillerinin daha çok bağlanma ile ilişkili olduğu bulunmuştur

(Sümer ve Güngör, 1989). Ev-aile benlik saygısı söz konusu olduğunda, ergenin hem benlik hem bağlanma dünyası işin içine girmektedir. Anne ve babanın ergenlerin ev-aile benlik saygısına eşit derece etki göstermesi bulgusu, bu yönden açıklanabilmektedir.

Okul-akademik benlik saygısı. Araştırmada okul-akademik benlik saygısını sadece annenin özgürlük tanımasının açıkladığı, babanın özgürlük tanımasının ise anlamlı bir yordayıcı olmadığı görülmektedir.

Anneler, babalara göre ergen çocuklarının yaşamlarıyla ve günlük problemleriyle daha ilgilidir (Chartier ve Chartier, 1975; Cooper, 1982; Akt. Updegraff, McHale, Crouter ve Kupanoff, 2001). Ayrıca ergenler de önemli konularda daha çok anneleriyle iletişim kurmaktadır (Noller ve Callan, 1990). Annelerin çocukları ile ilgili daha çok bilgi sahibi olması ve çocuğunun akademik konularına daha çok ilgi göstermesi nedeniyle annenin bu konudaki tutumları ergenler için babalarının tutumlarından daha önemli olabilir.

Ergen; başkalarının, özellikle de değer verdiği insanların kendisini nasıl gördüklerine çok önem verir. Önemli kişilerin ergene dair değerlendirmelerinin de ergenin benlik saygısına önemli katkıları bulunmaktadır (Lackovic-Grgin ve Dekovic, 1990). Çocuğun bir derste ne kadar iyi olduğu, anababasının bu konudaki inançları ile yüksek düzeyde ilişkilidir (Noller ve Callan ,1991). Bir araştırmada babaların annelere göre, matematik dersine ilişkin tutumlarının daha olumlu olduğu ve babaların, çocuklarının bu dersteki yeterliliğine daha çok güvendiği ortaya konmuştur (Adler ve Kaczala, 1982; Akt. Noller ve Callan,1991). Bu yönden bakıldığında babalar annelere göre çocuklarını akademik konularda daha az zorluyor olabilirler. Ayrıca ergenler tarafından, anneler babalardan daha fazla talepkar olarak algılanmaktadır (Shek, 2000; Akt. Öngen, 2004). Eğer babalar, annelere göre, ergen çocuklarını dersleri konusunda daha az zorluyorsa, anneler ise bu konuda daha talepkar olan taraf ise, annesinin bu

konudaki tutumlarının, ergenin okul-akademik benlik saygısı için daha belirleyici olacağı söylenebilir.

Anne ve baba tutumunun birlikte incelendiği, Yılmaz'ın (2000) araştırmasında, anababa tutumunun özerklik boyutunun, lise öğrencilerinin benlik saygısının akademik yeterlilik boyutunu yordamada anlamlı katkısı olduğu; doğrudan kontrol boyutunun ise akademik yeterlilik algısı ile ilişkilerinin ters yönlü olduğu bulunmuştur. Düşük akademik benlik saygısı olan çocukların; temkinli, tereddütlü, öfkeli olduğu ve sıklıkla dikkat çekmeye çalışan davranışlar sergilediği görülmektedir (Coopersmith, 1981; Akt. Warash ve Markstorm, 2001). Bu olumsuz davranışlar da evdeki sıkı kontrolün sonucu olarak gelişmektedir.

Akademik başarı, çocuğun akademik alanda kendini nasıl hissettiği ile ilgilidir ve bu hisleri ailesi tarafından etkilenmektedir (Warash ve Markstorm, 2001). Anababadan gelen yüksek düzeyde başarılı olma baskısı, ergenlerin benlik saygısını olumsuz yönde etkilemektedir (Eskilson, Wiley, Muehlbauer ve Dodder, 1986; Akt. Noller ve Callan, 1991). Destekleyici (Jeynes, 2005; Akt. Lee, Daniels ve Kissenger, 2006) ve demokratik anne-babalarla büyüyen ergenler ise okulda daha başarılıdır (Steinberg, 2007). Destekleyici ve demokratik ailelerden gelen, akademik benlik saygısı yüksek çocuklar; aktif, keşfetmeye meraklı ve sebatkardır. Aynı zamanda iletişime geçmeye, keşfetmeye ve sorular sormaya isteklidir (Warash ve Markstorm, 2001).

Araştırmanın ilgili bulgusuyla tutarlı olmayan bir sonuç olarak; Büyükşahin-Çevik'in (2007) araştırmasında lise öğrencilerinin okul-akademik benlik saygısında, ailelerinin öğrencilerin arkadaşlık ilişkilerine müdahale edip etmemesinin fark yaratmadığı ortaya konulmuştur. Bu sonuç; annenin özgürlük tanımasının öğrencilerin okul-akademik benlik saygısını anlamlı düzeyde açıkladığı bulgusu ile çelişkili görülmektedir.

Araştırmada annenin özgürlük tanıması, lise öğrencilerinin bütün benlik saygısı boyutlarını anlamlı yordamaktadır. Bu bulgu, annenin çocuğuna tanıdığı özgürlüğün çocuğun benlik saygısı gelişimindeki önemini göstermektedir. Güngör'ün (1989) araştırmasında da benlik saygısı ortalaması en yüksek grup olan anne ve babasını demokratik algılayan ergen grubunu; anneyi demokratik, babayı otoriter algılayan ergen grubu izlemiştir. Her ikisini de otoriter ve babayı demokratik, anneyi otoriter algılayanların puan ortalaması ise birbirine yakın ve düşük düzeydedir. Bu bulgu da ergenlerin benlik saygısı için annenin özgürlükçü tutumunun babadan daha önemli olduğuna işaret etmektedir. Benzeri sonuçlar Hoffman, Ushpiz ve Levy-Shiff'in (1988) çalışmasında da elde edilmiş olup, anne desteğinin ergenin benlik saygısı üzerinde baba desteğinden daha önemli bir faktör olduğu ortaya konmuştur.

Anne ve babayla ilişkileri birbiriyle karşılaştırdığımızda; bu araştırmada öğrencilerin genel benlik saygısı üzerinde baba ilişkileri değişkenlerinin her ikisinin de (sevgi gösterme ve özgürlük tanıma) anlamlı yordayıcı olduğu; annenin ise yalnız özgürlük tanıma boyutunda anlamlı yordayıcı olduğu görülmüştür. Erol'un (2004) çalışmasında da demokratik baba tutumumunun benlik saygısını artırdığı fakat lise öğrencilerinin benlik saygısı üzerinde anne tutumlarının etkili olmadığı ortaya konmuştur. Gecas ve Schwalbe (1986) de ergenlerin benlik saygısı üzerinde babanın anneden daha çok etkili olduğunu öne sürmüştür. Maşrabacı'nın (1994) üniversite öğrencileriyle çalıştığı araştırmasında da babayla ilişki yoğunluğu arttıkça benlik saygısının yükseldiği bulunmuştur. Karadayı'nın (1994) üniversite öğrencileriyle çalıştığı araştırmasında da baba tutumunda olumludan olumsuza doğru değişimlerin, gençteki kişilik özelliklerini de olumludan olumsuza doğru etkilediği belirtilmiştir.

Enright ve Ruzicka (1989) ise araştırmalarında, genel olarak anne ile ilgili değişkenlerin benlik saygısını, baba ile ilgili olanlardan daha fazla etkilediğini ortaya koymuştur. Neighbors, Forehand ve McVicar (1993) da çatışmalı aile ortamı olan ergenlerle çalıştıkları araştırmada, kendini iyileştirebilen grubun

iyileştiremeyen gruba kıyasla, hem daha yüksek benlik saygısına hem daha iyi bir anne ilişkisine sahip olduğunu bulmuşlardır. Bamaca, Umana-Taylor, Shin ve Alfaro'nun (2005) araştırmasında ise, ergenin cinsiyetinin bu konuda fark yarattığı erkek çocukların benlik saygısının hem annenin hem babanın anababalık davranışlarından, kızların benlik saygısının ise sadece annenin anababalık davranışlarından etkilendiği bulunmuştur. Aksaray'ın (1992) araştırmasında ise, anababa tutumlarının, ergenlerin benlik imajı üzerinde eşit derecede etkisi olduğu, anneye ya da babaya ait olmaya göre fark yaratmadığı, bulunmuştur.

Alt boyutlarına göre anne ve baba ilişkilerini karşılaştırdığımızda, bu araştırmada; sevgi gösterme boyutunda annenin tek bir benlik saygısı boyutunu (ev-aile) anlamlı olarak açıklarken, babanın daha fazla sayıda benlik saygısı boyutunu (genel ve ev-aile) anlamlı düzeyde açıkladığı; özgürlük tanıma boyutunda ise annenin tüm boyutlarda benlik saygısını anlamlı düzeyde açıkladığı, babanın ise iki boyutu (genel ve ev-aile) anlamlı olarak açıkladığı görülmektedir. Sonuçta genel olarak bu araştırmada; lise öğrencilerinin benlik saygısı gelişimi için, anne-baba ilişkilerinin sevgi gösterme boyutunda babanın; özgürlük tanıma boyutunda ise annenin daha önemli bulunduğunu söyleyebiliriz.

Genel olarak baktığımızda; kadınlar, toplumsal cinsiyet rolüne bağlı olarak, duygularını kolayca açığa vurabilirken, erkekler bu konuda zorlanmaktadır. Bundan dolayı, anneler çocuklarına olan sevgilerini kolayca gösterirken, babalar fazla gösterememektedir. Yine, anne genelde çocuklarının yakınında yani evde, baba ise işte dir ve çocuklarından uzaktadır. Bu nedenlerle çocuklar, babalarını anneye oranla daha uzak olarak algılarlar. Sonuçta, anneler kolaylıkla sevgilerini gösterdikleri ve her zaman sevgi dolu olarak algılandıkları için, babanın çocuğa gösterdiği sevgi düzeyi, ergenlerin benlik saygısı gelişimi için daha önemli olmaktadır. Annenin genelde çocukları ile birlikte daha çok zaman geçiren taraf olmasının doğal bir sonucu olarak, anneler her zaman ev ve çocuklar ile ilgili meselelerde daha çok bilgi sahibidir. Aslında çocuk çoğu zaman

annesi ile başbaşa kalmaktadır. Çocuğun hayatı ile ilgili kararlar genellikle annenin insiyatifindedir. Bu nedenle annenin ergene tanıdığı özgürlük düzeyi, ergenlerin benlik saygısı için daha önemli olmaktadır.

VI. SONUÇ VE ÖNERİLER

Sonuç

Bu bölümde araştırmanın sonuçlarının genel değerlendirmesine yer verilmekte, bu değerlendirme sonucunda da araştırmacı ve uygulamacı meslektaşlara ileriye dönük konu ile ilgili çalışmalar için önerilerde bulunulmaktadır.

Araştırmanın sonuçlarına göre; cinsiyet lise öğrencilerinin genel ve ev-aile benlik saygısı için anlamlı bir yordayıcı değilken; sosyal ve okul-akademik benlik saygısı için anlamlı bir yordayıcıdır ve kızların sosyal ve okul-akademik benlik saygısı puanlarının erkeklere göre yüksek olarak bulunmuştur. Araştırmada sınıf düzeyi genel benlik saygısı için ve onuncu sınıf düzeyi sosyal benlik saygısı için anlamlı bir yordayıcı iken; ev-aile ve okul-akademik benlik saygısı için anlamlı bir yordayıcı olarak bulunmamıştır. Araştırmada yine, genel ve ev-aile benlik saygısı için, anne ve babanın her ikisinin de özgürlük tanıması anlamlı yordayıcılar olarak bulunurken; sosyal ve okul-akademik benlik saygısı için yalnız annenin özgürlük tanıması anlamlı bir yordayıcı olarak bulunmuştur. Bunun yanında; anne ve babanın her ikisinin de sevgi göstermesi düzeyleri sadece ev-aile benlik saygısı için anlamlı bulunmuş; genel benlik saygısı için de yalnız babanın sevgi göstermesi anlamlı bir yordayıcı olarak bulunmuştur. Yine annenin sevgi göstermesi değişkeninin, lise öğrencilerinin sadece ev-aile benlik saygısını anlamlı yordadığı görülmüştür. Ek olarak, lise öğrencilerinin genel benlik saygısı ve ev-aile benlik saygısını, baba ilişkileri boyutlarının her ikisi de (sevgi gösterme ve özgürlük tanıma) anlamlı düzeyde açıklamaktadır. Fakat lise öğrencilerinin sosyal ve ev-aile benlik saygısını, baba ilişkileri boyutlarının hiçbiri anlamlı olarak açıklamamıştır.

Öneriler

1. Genel, sosyal, ev-aile ve okul-akademik benlik saygısının her birinin, başka değişkenlerle ilişkilerini ele alan çalışmalar yapılarak, literatürdeki konu ile ilgili boşluk doldurulabilir.

2. Benlik saygısına, anne ve babadan kaynaklanan değişik faktörlerin etkisi araştırılabilir.

3. Ergenin benlik saygısına anne ve babanın etkileri konusunda ergenin cinsiyetinin bir farklılık yaratıp yaratmadığı incelenebilir.

4. Anne ve babanın çocuklarına sevgi gösterme ve özgürlük tanıma anlayışlarının biribirinden farklı olup olmadığı; ve bu olası farkın ergenin benlik saygısına etkileri incelenebilir.

5. Anne ve babanın ergene sevgi göstermesi ve özgürlük tanımasının, ergenin benlik saygısı gelişimindeki özel önemi konusunda anababalar bilgilendirilebilir.

VII. KAYNAKÇA

Akgül, A. ve Çevik, O. (2005). **İstatistiksel Analiz Teknikleri**. Ankara: Mustafa Kitabevi.

Aksaray, S. (1992). **Adölesanların benlik imajlarını etkileyen etmenlerden anababa tutum algısı.** Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.

Aksaray, S. (2003). **Ergenlerde benlik saygısı geliştirmede beceri eğitimi ve aktivite merkezli programların etkisi**. Yayınlanmamış doktora tezi, Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.

Aktuğ, T. (2006). **Ergenlerde akran baskısı ve benlik saygısının incelenmesi.** Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Mersin Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Mersin.

Allison, B. N. ve Schultz, J. B., (2004). Parent-adolescent conflict in early adolescence. **Adolescence**, Spring, 1-15. Web: http://findarticles.com/p/articles/mi_m2248/is_153_39/ai_n6142055/pg_1 adresinden Nisan 2008'de alınmıştır.

Arcan, K. (2006). **Özel okullara giden lise düzeyindeki ergenlerin akademik başarıları ile algıladıkları anne-baba tutumları arasındaki ilişkilerin incelenmesi**. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Maltepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Arnett, J. (2001). **Adolescence & Emerging Adulthood A Cultural Approach.** New York: Prentice Hall.

Ayvaşık, H. B., Er, N. M., Kışlak, Ş. T. ve Erkuş, A. (2000). **Psikoloji Terimleri Sözlüğü İngilizce Türkçe.** Ankara: Türk Psikologlar Derneği Yayınları.

Bahçıvan-Saydam, R. ve Gençöz, T. (2005). Aile ilişkileri, ebeveynin çocuk yetiştirme tutumu ve kendilik değerinin gençler tarafından belirtilen davranış problemleri ile olan ilişkisi. **Türk Psikoloji Dergisi**, **20** (55), 61-74.

Balat-Uyanık, G. ve Akman, B. (2004). Farklı sosyo-ekonomik düzeydeki lise öğrencilerinin benlik saygısı düzeylerinin incelenmesi. **Fırat Üniversitesi sosyal Bilimler Dergisi, 14** (2), 175-183.

Baldwin, S. A. ve Hoffmann, J. P. (2002). The dynamics of self-esteem: a growth-curve analysis. **Journal of Youth and Adolescence**, **31** (2), 101–113.

Bamaca M. Y., Umana-Taylor, A. J., Shin, N. ve Alfaro, E. C. (2005). Latino adolescents' perception of parenting behaviors and self-esteem: examining the role of neighborhood risk. **Family Relations**, **54** (5), 621-632.

Başkara, S. V. (2002). **Özsaygının bazı değişkenler açısından incelenmesi.** Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Bilgin, Ş. (2001). **Ergenlerde kaygı ile benlik saygısı arasındaki ilişki.** Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Bush, K. R., Peterson, G. W., Cobas, J. A. ve Supple, A. J. (2002). Adolescents' perceptions of parental behaviors as predictors of adolescent self-esteem in Mainland China. **Sociological Inquiry, 72** (4), 503-526.

Büyüköztürk, Ş. (2004). **Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi El Kitabı.** (4.Baskı). Ankara: PegemA Yayıncılık.

Büyükşahin-Çevik, G. (2007). **Lise 3. sınıf öğrencilerinin arkadaşlık ilişkileri ve benlik saygılarının bazı değişkenler açısından incelenmesi.** Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.

Can, G. (1990). **Lise Öğrencilerinin Benlik Tasarımlarını Etkileyen Etmenler**. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Canpolat, B.I., Örsel, S., Akdemir, A. ve Özbay, M. H. (2003). Ergenlerin kendilik algısında beden imajının ve beden kitle indeksinin rolü. **3P Dergisi, 11**(2), 143-154.

Cloutier, R. (1982). Ergenlik psikolojisinde kuramlar (B. Onur, Çev.). **A.Ü. Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi**, **27** (2), 875-903.

Cohen, N. (2003). **Self Esteem and Depression: Relative to college students.** USA: Xlibris Corporation.

Coopersmith, S. (1974). **The Antecedents of Self-esteem**. San Francisco: W.H. Freeman (çalışmanın ilk basım tarihi, 1967).

Çetin, H. N. (2001). **Gençlerde obezite ile davranış sorunları, benlik saygısı, depresyon düzeyi, yeme tutumları ve anne çocuk arasındaki ilişkinin irdelenmesi**. Tıpta uzmanlık tezi. Ege Üniversitesi, Çocuk Psikiyatrisi Anabilim Dalı, İzmir.

Çok, F. (1994). Ergenlik ve yetişkinlik. **A.Ü. Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi**, **27** (2),905- 935.

Çörüş, G. (2001). **Son ergenlikte öz-değeri etkileyen ailesel değişkenler: bilişsel kuram açısından bir değerlendirme.** Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Darling, N., Cumsille, P., Caldwell, L. L. ve Dowdy, B. (2006). Predictors of adolescents' disclosure to parents and perceived parental knowledge: between- and within-person differences, **Journal of Youth and Adolescence**, **35** (4), 667–678.

De Rosier, M. ve Marcus, R. S. (2005). Building friendships and combating bullying: effectiveness of S.S.GRIN at one-year follow-up. **Journal of Clinical Child and Adolescent Psychology, 33**, 125-130.

Enright, K. M. ve Ruzicka, M. F. (1989). Relationship between perceived parental behaviors and the self-esteem of gifted children. **Psychological Reports**, **65** (3), 931-937.

Erdinç, G. A. (1995). **İzmir ili öğrencilerinde benlik imajı, başarı ilişkisi**. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Erikson, H. E. (1984). **İnsanın Sekiz Çağı** (T. B. Üstün ve V. Şar, Çev.). Ankara: Birey ve Toplum Yayınları.

Erim, B. (2001). **Yetiştirme yurtlarında ve aileleri yanında yaşayan ergenlerin, benlik saygısı, deprsyon ve yalnızlık düzeyleri ile sosyal sistemleri açısından karşılaştırılması.** Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Erol, B. (2004). **Üstün yeteneklilerde duygusal zeka ile benlik saygısı arasındaki ilişki.** Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon.

Erol, Z. (2000). **15-16 yaşları arasındaki çalışan, resmi lise ve endüstri meslek lisesine devam eden gençlerin özsaygı düzeyleri ve denetim odaklarının karşılaştırılması.** Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Esen, B. K. (2003). Akran baskısı, akademik başarı ve yaş değişkenlerine göre lise öğrencilerinin risk alma davranışlarının yordanması**. Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 24,** 79-85.

Francis, L. J. (1998). Is there gender bias in the short-form Coopersmith Self-esteem Inventory. **Educational Research, 40** (1), 83-89.

Gecas, V. ve Schwalbe, M. L. (1986). Parental behavior and adolescent self-esteem. **Journal of Marriage and Family, 48,** 37-46.

Grotevant, H. D. ve Cooper, C. R. (1985). Patterns of interaction in family relationships and the development of identity exploration in adolescence. **Child Development**, **56**, 415-428.

Grunebaum, H. ve Solomon, L. (1987). Peer relationship, self-esteem and the self. **International Journal of Group Psychotherapy**. **37**(4), 475-513.

Güçray, S. (1989). **Çocuk Yuvasında ve aile yanında kalan 9-10-11 yaş çocuklarının özsaygı gelişimini etkileyen bazı etkenler.** Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Güleç, Y. (2002). **Ergenlerin öfke yaşantıları, benlik algıları ve akademik başarı ilişkileri.** Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Günaydın, G., Selçuk, E., Sümer, N. ve Uysal, A. (2005). Ebeveyn ve arkadaşlara bağlanma envanteri kısa formunun psikometrik açıdan değerlendirilmesi. **Türk Psikoloji Yazıları, 8** (16), 13-23.

Güngör, A. (1989). **Lise öğrencilerinin özsaygı düzeylerini etkileyen etmenler**. Yayınlanmamış doktora tezi. Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Güngör, D. (2000). **Bağlanma Stilleri ve Zihinsel Modellerin Kuşaklarası Aktarımında Anababalık Stillerinin Rolü.** Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi, Ankara.

Güvenç, G. ve Aktaş, V. (2006). Ergenlik döneminde yaş, toplumsal cinsiyet, bireysel ve ilişkisel tutumlar, benlik değeri ve yaşam becerilerine ilişkin algı arasındaki ilişkiler. **Türk Psikoloji Dergisi, 21** (57), 45- 62.

Halpin, G., Halpin, G. ve Whiddon, D. (1980). The relationship of perceived parental behaviors to locus of control and self-esteem among American Indian and white children. **The Journal of Social Psychology, 111,** 189-195.

Hamachek, D. E (1995). Ergen benliğinin psikolojisi ve gelişimi. Adams, J. F. (Ed.) **Ergenliği Anlamak, Ergen Psikolojisinde Güncel Gelişmeler** (B. Onur, Çev. Ed.) içinde (111-151). Ankara: İmge Kitabevi. (Orjinal çalışma basım tarihi 1968.)

Hamarta, E. (2004). **Üniversite öğrencilerinin yakın ilişkilerindeki bazı değişkenlerin (benlik saygısı, depresyon ve saplantılı düşünme) bağlanma**

stilleri açısından incelenmesi. Yayınlanmamış doktora tezi. Selçuk Üniversitesi, Sosyal bilimler enstitüsü, Konya.

Harter, S. (1990). Developmental differences in the nature of self-representations: Implications for the understanding, assessment and treatment of maladaptive behavior. **Cognitive Therapy and Research**, 14, 113-142.

Harter, S. (1993). Causes and consequences of low self-. esteem in children and adolescents. R. F. Baumeister. (Ed.), **Self-esteem: The puzzle of low self-regard** (87-116) içinde. New York: Plenum Press.

Hartos, J. L. ve Power, T. G. (2000). Association between mother and adolescent reports for assessing relations between parent-adolescent communication and adjustment**. Journal of Youth and Adolescence**, **29** (4), 441-450.

Hauser, S. T., Powers, S. I. ve Noam, G. G. (1991). **Adolescents and Their Families: Paths of Ego Development.** New York: Free Press.

Herz, L. ve Gullone, E. (1999). The relationship between self-esteem and parenting style. **Journal of Cross Cultural Psychology, 30** (6), 742-761.

Hoffman, M. A. , Ushpiz, V. ve Levy-Shiff, R. (1988). Social support and self-esteem in adolescence. **Journal of Youth and Adolescence**, **17** (4), 307-316.

Hopkins, H. R. ve Klein, H. A. (1993). Multidimensional self-perception:linkages to parental nurturance. **The Journal of Genetic Psychology, 154** (4), 465-473.

Hu, J., Yang, Y., Wang, D. ve Liu, Y. (2008). Contingency of moderator of the effect of domain self-esteem on global self-esteem. **Social Behavior and Personality, 36** (6), 851-864.

İkizoğlu, M. (1993). **Demokratik ve otoriter ana-baba tutumlarının lise son sınıf öğrencilerinin benlik saygısı üzerine etkisi.** Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

İşmen, A. E. (2004). Aile Yaşam Döngüsü. H. Yavuzer (Ed.), **Evlilik Okulu** (19-37) içinde. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Josephs, R. A., Markus, H. R., ve Tafarodi, R. W. (1992). Gender and self-esteem. **Journal of Personality and Social Psychology**, **63**, 391-402.

Kahraman, H. (2000). **Aile yaşamlarında şiddet olan ergenlerin ana-babalarıyla olan ilişkilerini ve kendilerini değerlendirmeleri.** Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Kalaycı, Ş. (2008). **SPSS Uygulamaları Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri**. Ankara: Asil Yayın Dağıtım.

Karadayı, F. (1994). Üniversite gençlerinin algılanan ana-baba tutumları, anababayla ilişkileri ve bunların bazı kişilik özellikleri ile bağlantısı. **Türk Psikoloji Dergisi**, **9** (32), 15-25.

Karahan, T. F., Sardoğan, M. E., Şar, A. H., Ersanlı, E., Kaya, S. N. ve Kumcağız, H. (2004). Üniversite öğrencilerinin yalnızlık düzeyleri ile benlik saygısı düzeyleri arasındaki ilişkiler. **Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 18**, 27-39.

Karasar, N. (2005). **Bilimsel Araştırma Yöntemi**. (14. Baskı). Ankara: Nobel Yayınları.

Kenny, M. E. ve Gallagher, L. A. (2002). Instrumental and social/relational correlates of perceived maternal and paternal attachment in adolescence. **Journal of Adolescence, 25,** 203–219.

Kılıçaslan, A. (2001). **Aile fonksiyonlarının ve algılanan farklılaşmış anne-baba yaklaşımının kardeş ilişkileri üzerine etkisi.** Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Koçak-Torucu, B. (1990). **13-14 yaşındaki gençlerin sosyo-ekonomik düzeyi ve ana-baba tutumlarındaki farklılıkların belirlenip benlik saygısına etkisinin araştırılıp karşılaştırılması.** Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Korkut, F. (2004). **Kendilik Değeri ve Okul Temelli Önleyici Rehberlik ve Psikolojik Danışma**. Ankara: Anı Yayıncılık.

Kulaksızoğlu, A. (2002). **Ergenlik Psikolojisi**. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Kurşun, M. (1998). **Elazığ'da iki farklı lisedeki öğrencilerin aile sorunlarının benlik saygısı üzerine etkileri.** Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.

Lackovic- Grgin, K. ve Dekovic, M. (1990). The contribution of significant others to adolescents' self-esteem. **Adolescence, 25** (100), 839-846.

Lee, S. M., Daniels, M. H. ve Kissinger, D. B. (2006). Parental influences on adolescent adjustment: parenting styles versus parenting practices. **The Family Journal: Counseling and Therapy For Couples and Families**, **14** (3), 253-259.

Leondari, A. Syngollitou, E., ve Kiosseoglou, G. (1998). Academic achievement, motivation and future selves. **Educational Studies**, **24** (2), 153-163.

Luke, M. A., Maio, G. R. ve Carnelley, K. B. (2004). Attachment models of the self and others: relations with self-esteem, humanity-esteem and parental treatment. **Personal Relationships, 11**, 281-303.

Lynch, M. P., Myers, B. J., Kliewer, W. ve Kilmartin, C. (2001). Adolescent Self-Esteem and Gender: Exploring Relations to Sexual Harassment, Body Image, Media Influence, and Emotional Expression. **Journal of Youth and Adolescence, 30** (2), 225-244.

Maşrabacı, T. S. (1994). **Hacettepe Üniversitesi birinci sınıf öğrencilerinin benlik saygısı düzeylerinin bazı değişkenlere göre incelenmesi.** Yayınlanmamış doktora tezi. Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Miller, P. H. (2008). **Gelişim Psikolojisi Kuramları** (Z. Gültekin, Çev.). Ankara: İmge Kitabevi.

Morris, C. M. (2002). **Psikolojiyi Anlamak: Psikolojiye Giriş**. H. B. Ayvaşık ve M. Sayıl (çev. eds.). Ankara: Türk Psikologlar Derneği Yayınları. (Orjinal çalışma basım tarihi 1996.)

Mullis, A.K., Mullis, R.L. ve Normandin, D. (1992). Cross-sectional and longitudinal comparisons of adolescent self esteem. **Adolescence***,* 27 (105), 51-60.

Musaağaoğlu, C. ve Güre, A. (2005). Ergenlerde davranışsal özerklik ile algılanan anababa tutumları arasındaki ilişkiler. **Türk Psikoloji Dergisi, 20** (55), 79-94.

Nazlı, S. (2003). **Aile Danışmanlığı**. (3. baskı). Ankara: Anı Yayıncılık.

Neighbors, B., Forehand, R. ve McVicar, D. (1993). Resilient adolescents and interparental conflict. **American Journal of Orthopsychiatry**, **63** (3), 462-471.

Neiss, M. B., Sedikides, C. ve Stevenson, J. (2002). Self-esteem: A behavioural genetic perspective. **European Journal of Personality**, **16**, 351-367.

Newman, B. M. (1989). The changing nature of the parent adolescent relationship from early to late adolescence. **Adolescence**, **96** (24), 915-924.

Nguye, P. V. (2008). Perceptions of Vietnamese fathers' acculturation levels, parenting styles, and mental health outcomes in Vietnamese American adolescent immigrants. **Social Work, 53** (4) 337-346.

Noller, P. ve Callan, J. V. (1990). Adolescents' perceptions of the nature of their communication with parents. **Journal of Youth And Adolescence**, **19** (4), 349–362.

Noller, P. ve Callan, J. V. (1991). **The Adolescent in the Family**. London: Routledge.

Noller, P. (1995). Parent-adolescent relationships. Fitzpatrick, M. A. and Vangelisti, A. L. (Eds.) **Explaining family interactions** içinde (77-107). California: Sage Publications.

O'Brien M., Bahadur M.A., Gee C., Balto K., Erber, S. (1997). Child Exposure to Marital Conflict and Child Coping Responses as Predictors of Child Adjustment. **Cognitive Therapy and Research**, **1** (21), 39-59.

Öngen, D. (2004). Özerklik kazanma sürecinde ergen-anne ile ergen-baba ilişkileri arasındaki farklılıklar. **Eğitim ve Bilim Dergisi**, **29** (13), 3-13.

Özdamar, K. (2003). **SPSS İle Biyoistatistik**. Eskişehir: Kaan Kitabevi.

Özdemir, N. (2004). **Üniversite öğrencilerinde sosyal fobi ile benlik saygısı arasındaki ilişki ve etkileyen faktörler.** Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Gaziantep Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Gaziantep.

Özoğlu, S. Ç. (1976). Psikolojik danışmada benlik kavramı. **Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, **8** (1-4), 93-109.

Öztürk, S. (2006). **Anne-babası boşanmış 9–13 yaşlarındaki çocuklar ile aynı yaş grubundaki annebabası boşanmamış çocukların benlik saygısı ve kaygı düzeyleri ilişkisi.** Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İzmir.

Pawlak, J.L. ve Klein, H. A. (1997). Parental conflict and self-esteem: the rest of the story. **The Journal of Genetic Psychology, 158** (3), 303-313.

Peterson, C., Pryor, J. ve Field, J. (1995). Adolescent attachment to parents and friends in relation to aspects of self-esteem. **Journal of Youth and Adolescence, 24** (3), 365-375.

Peterson, G. W., Bush K. R. ve Supple, A. (1999). Predicting adolescent autonomy from parents: Relationship, connectedness and restrictiveness. **Sociological Inquiry**, **69** (3), 431-457.

Pişkin, M. (1997). Türk ve İngiliz Lise Öğrencilerinin Benlik Saygısı Yönünden Karşılaştırılması. **III. Ulusal Psikolojik Danışma ve Rehberlik Kongresi Bilimsel Çalışmaları, Kongre Kitabı** içinde. Adana: Ç.Ü. Eğitim Fakültesi Rehberlik ve Psikolojik Danışma Anabilim Dalı ve Psikolojik Danışma ve Rehberlik Derneği Yayını.

Pişkin, M. (2003). Özsaygıyı geliştirme eğitimi. **İlköğretimde Rehberlik (**Ed: Y.Kuzgun) içinde (95-123). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Quatman, T. ve Watson, C.M. (2001). Gender differences in in adolescent self-esteem: an explororation of domains. **The Journal of Genetic Psychology**, **162** (1), 93-117.

Rosenberg, M. (1965). **Society and adolescent self-image**. Princeton, NJ: Princeton University Press.

Rosenberg, M. (1979). **Conceiving the Self.** NY: Basic Books.

Rosenberg, M. (1986). Self-concept from middle childhood through adolescence, J. Suls ve A. Greenwald (Eds.) **Psychological perspectives on the self, Vol.3** içinde (182-205). Hillsdale, NJ: Erlbaum.

Santrock J. W. (1998). **Adolescence.** (7th Edition). New York: Mc Grow Hill.

Savi, F. (2006). Ergenlerde duygusal istismar ve ihmal ile benlik algısı ve genel kaygı düzeyi arasındaki ilişkinin inceenmesi. **Çağdaş Eğitim Dergisi**, **329**, 17-22.

Sayıl, M., Uçanok, Z. ve Güre, A. (2002). Erken ergenlik döneminde duygusal gereksinimler, aileyle çatışma alanları ve benlik kavramı: betimsel bir inceleme. **Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi**, **9** (3),155-166.

Sayıl, M., Yılmaz, A. G. ve Uçanok, Z. (2002). Ergenliğe geçişte bilgilendirmenin benlik algisina etkisi. **Türk Psikoloji Dergisi, 17** (50), 47-58.

Scott, W. A., Scott, R., Boehnke, K., Cheng, S. W., Leung, K. ve Sasaki, M. (1991). Children's personality as a function of family relations within and between cultures. **Journal of Cross-Cultural Psychology**, **22** (2), 182-208.

Sıyez, D. M. (2008). Adolescent self-esteem, problem behaviors and perceived social support in Turkey. **Social Behavior and Personality, 36** (7), 973-984.

Steffenhagen, R. A. ve Burns, J. D. (1987). **The social dynamics of self-esteem.** New York: Praeger.

Steinberg, L. ve Morris, A. S. (2001). Adolescent development. **Annual Review of Psychology, 52**, 83-110.

Steinberg L. (2007). **Ergenlik**. F. Çok (Çev. Ed.). Ankara: İmge Kitabevi. (Orjinal çalışma basım tarihi 2005.)

Suner-İkiz, F. E. (2000). **Farklı liselerdeki ergenlerin benlik saygısı, akademik başarı ve sürekli kaygı düzeyi arasındaki ilişki.** Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.

Sümer, N. ve Güngör, D. (1999). Çocuk yetiştirme stillerinin bağlanma stilleri, benlik değerlendirmeleri ve yakın ilişkiler üzerindeki etkisi. **Türk Psikoloji Dergisi**, **14** (44), 35-58.

Sümer, N. (2006**). Ergenlikte ebeveyn tutum ve davranışlarının bağlanma kaygısındaki rolü**. 11. Ergen Günleri, Konuşma Metni. Web: http://www.psy.metu.edu.tr/rrl/publications/ergen_gunleri_2006_baglanma_ve_annebaba_tutumlari_NSumer.pdf adresinden Nisan 2007'de elde edilmiştir.

Tunç, A. (2002). **Çocuk yetiştirme stilleri ve benlik saygısı arasındaki ilişki.** Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Ortadoğu Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Türktan, Ş. (2004). **İstanbul ili 6. sınıf öğrencilerinin aileye bağlanma düzeyleri ile algılanan özgüvenleri ve okul başarıları arasındaki ilişkiler**. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Ullman, C. ve Tatar, M. (2001). Psychological Adjustment Among Israeli Adolescent Immigrants: A Report on Life Satisfaction, Self-Concept, and Self-Esteem. **Journal of Youth and Adolescence, 30** (4), 449-463.

Updegraff, K. A., McHale, S. M., Crouter A. C. ve Kupanoff, K. (2001). Parents' involvement in adolescents' peer reliationships: A Comparison of mothers' and fathers' Roles". **Journal of Marriage and Family**, **63** (3), 655-668.

Usmiani, S. ve Daniluk, J. (1997). Mothers and their adolescent daughters: relationship between self-esteem, gender role identity, and body Image. **Journal of Youth and Adolescence, 26** (1), 45-62.

Uyanık, G. (2000). **Farklı sosyo-ekonomik düzeydeki lise öğrencilerinin benlik saygısı ile ruhsal durumları arasındaki ilişkinin incelenmesi.** Yayınlanmamış bilim uzmanlığı tezi. Hacettepe Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Vasta, R., Haith, M. M. ve Miller, S. A. (1995). **Child Psychology: The Modern Science**. (2nd edition). New York: John Wiley & Sons, Inc.

Verkuyten, M. (2003). Positive and Negative Self-Esteem Among Ethnic Minority Early Adolescents: Social and Cultural Sources and Threats. **Journal of Youth and Adolescence, 32** (4), 267–277.

Von Der Lippe, A. L. ve Moller, I. U. (2000). Negotiation of conflict, communication patterns, and ego develoment in the family of adolescent daughters. **International Journal of Behavioral Development, 24,** 59-67.

Warash, B. G. ve Markstorm, C. A. (2001). Parental perceptions of pareting styles in relation to academic self esteem of preschoolers. **Education, 121** (3), 485-493.

Wenreich, P. ve Saunderson, W. (2003). **Analysing Identity: Cross-cultural, societal and clinical contexts.** NY: Routledge.

Wilkinson, R. B. (2004). The Role of Parental and Peer Attachment in the Psychological Health and Self-Esteem of Adolescents. **Journal of Youth and Adolescence, 33** (6), 479-493.

Yalım, F. E. (2001). **Yüksekokul öğrencilerinde benlik saygısının akademik başarı ve ana-baba ile iletişime etkisi**. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli.

Yenidünya, A. (2005). **Lise ögrencilerinde rekabetçi tutum, benlik saygısı ve akademik basarı iliskisi.** Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Yılmaz, A. (1999). Çocuk yetiştirme tutumları: Kuramsal yaklaşımlar ve görgül çalışmalar. **Türk Psikoloji Yazıları**, **3** (1), 99-118.

Yılmaz, A. (2000). **Eşler arasındaki uyum ve çocuğun algıladığı anne-baba tutumu ile çocukların, ergenlerin ve gençlerin akademik başarıları ve benlik algıları arasındaki ilişkiler.** Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Yörükoğlu, A. (1990). **Gençlik ruh sağlığı eğitimi ve ruhsal sorunlar**. Ankara: Türkiye İş Bankası Yayınları.

VIII. EKLER

EK-1 Coopersmith Benlik Saygısı Envanteri kullanımı için izin belgesi

EK-2 Ergen-Anne ve Ergen-Baba İlişkileri Ölçeği kullanımı için izin belgesi

İlgili Kuruma;

Güvenirlik çalışmasını yapmış olduğum ve Stanley Coopersmith (1967) tarafından geliştirilmiş olan "Coopersmith Özsaygı Envanterinin", Zeynep Gökalp tarafından hazırlanacak olan "Lise öğrencilerinde anne ve baba ile ilişkilerin benlik saygısını yordama gücü ve bazı demografik değişkenlerle ilişkilerinin incelenmesi" isimli yüksek lisans tezinde kullanılmasına izin veriyorum.

Yrd. Doç. Dr. Metin Pişkin

İlgili Kuruma;

Geliştirmiş olduğum "Ergen-Anne ve Ergen-Baba İlişkileri Ölçeğinin", Zeynep Gökalp tarafından hazırlanacak olan "Lise öğrencilerinde anne ve baba ile ilişkilerin benlik saygısını yordama gücü ve bazı demografik değişkenlerle ilişkilerinin incelenmesi" isimli yüksek lisans tezinde kullanılmasına izin veriyorum.

Yrd. Doç. Dr. Demet Erol (Öngen)